

CORONAVIRUS

C O V I D - 1 9

د. جه عفر گوانی

کورونا

مکتبی اقرأ الشفافی

www.iqra-ahlamontada.com

سه رباریکی توله ستین

یان تاقیکردنه وهیه کی دژوار

كۆرۈنۈش

سەربازلىق تۆلەستىن

يان

تاقىكرىدەنەوھىيەكى دۇرۇر

كۆرۈنۈش

سەربازىكى تۆلەستىن يان تاقىكردنە ۋە يەكە دژوار

نوسىنى : د. جەغفەر گوانى

ماڧ لە چاپدانە ۋە ي پارىزراۋە بۇ نوسىنگە تەفسىر

چاپى يەكەم ۱۴۴۱ك - ۲۰۲۰ز

نوسىنگە تەفسىر

بۇ چاپ و بلاوكردنە ۋە

ھەلۈر- شەقامى 30 مەترى تەنىشت منارەى چۆلى

+984 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com

TafseerOffice

ئامادە كردنى پىرست - نوسىنگە تەفسىر

گوانى، جەغفەر گوانى

كۆرۈنۈش سەربازىكى تۆلەستىن يان تاقىكردنە ۋە يەكە دژوار، د. جەغفەر گوانى (نوسەر)،

۱۵۰ لاپەرە،

۲۱ * ۱۴ سم

بابەت، ئاينىي

ISBN: 978-9922-632-19-3

لە بەرئۆبەرايە تى گشتى كىتپخانە گشتىەكان

ھەرىمى كوردستان ژمارە سپاردنى (۲۴۳) ى سالى ۲۰۲۰ پىدراۋە.

"بىروبۇچونى لەم كىتپبە، مەرج نىبە ھەمان بىرو بۇچونى نوسىنگە تەفسىر بى"

دىزاین: عمر عثمان عمر

خەتى بەرگ: نەوزاد كۆيى

کۆرۈنە

سەربازىكى تۆلەستىن

يان

تاقىكر دنەوہىەكى دژوار

د. جە عفر گوانى

مامۇستا لە زانكۆى سەلاحەدىن

Jaafar.Ali@su.edu.krd

پېشەكى:

لە گەل نووسىنى ئەم نامىلكەيە، قايرۇسىكى كوشىندە
يەخە تەۋاۋى مەۋقايەتى گەرتوۋە، لە رۇژھەلاتەۋە تا رۇژناۋا،
لە باكوۋرەۋە، تا باشوۋر، ھەموان بە دەستىيەۋە دەنالىتن،
قايرۇسىكى لە چىن دروست بوۋە، تەنگى بە ھەمىو شۇنىكى
دۇنيا ھەلچىۋە.

كەسانىك ئەم قايرۇسە ۋە كە سەربازىكى خۋايى بۇ تۆلە
مىسۇلمانە (ئىگۈرەكانى) چىن دەناسىتن، كە بەھۋى بىدەنگى
خەلەك لە شۇنەكانى دىكەش بىلاۋدەبىتەۋە، بۇ ئەم مەبەستە
دەستەۋازەى جۇراۋجۇر دروستىۋون، تا گەشىتە ناۋ وتارى
ھەينى ۋ، دىمانەكانى تەلەفىزۇن ۋ، سىروودو گۇرانىشەۋە.

لېرەدا تىشكەخستە سەر رەھەندە جىاۋازەكانى ئەم تىگەشىتە
نەركىكى پىۋىستە، ئايا بۇچى خەلەكانىك دەيانەۋىت ئەمە ۋە كە
تۆلە بناسىتن؟

ئايا لىكەۋتەكانى ئەم تىگەشىتە چىن؟

نەگەر تۆلەيە چۇن تۆلەيە؟

نەگىنا چۇن دەبىتە تۆلە؟

تۆلەۋ تاقىكرەنەۋە، چ جىاۋازىيەكىان ھەيە؟

لەم كىتەبەدا تەنبا قسە لەسەر ئەم نەخۇشىيە ناكىرت،

به لکو باسه ڪه فراوانتر دهيت، ٻو چوونه ناو سهرجهم بابته ڪاني
هاوشيوه.

لهو نووسينه دا باسني ليڪدانوه سياسي و ٺاڻووري و
پيلانگيرييه ڪان ناکريت، يان جيهان چي به سهر ديت و به رهو
کوي دهرات.

بهو هيوايه بابته ڪه بهرچارو ونيه ڪيت و له داهاتودا
ليڪولينهوي زياتري له سهر بکريت.

خوای گهوره ليماڻ قبول بڪات، ڪه نه گهر ته وڌيڪي نهو
نه بوايه، بايي عانهيه ڪيشمان پي نه دنوسرا.

جده عفر گواني

۲۰۲۰/۴/۸

هه وليئر

ئايا كۆپۈنا تۆلەى خوايه؟!

سالى (۲۰۲۰) بۆ ھەموو جىھان سالىكى پېر ناخۇشى بوو،
 فايرۆسىكى بكوژ لە ناوہ پراستی مانگی دىسىمبەرى سالى
 (۲۰۱۹) لە شارى (ووهان)ى چىن دەرکەوت لە خىزانى
 فايرۆسى (كۆپۈنا) كە ناوہ زانستىيە كەى كرايه (كۆفید
 ۱۹) و ھەزاران كەسى كوشت. ھەوالە كان بلاءىان كردهوہ نەم
 فايرۆسە لە رىنگەى گياندارانى وەك (شەمشەمە كۆپرەو مارو
 سەگ) و جۆرە كىيىيە كانى دىكە دروست دەيىت، كاتىكىش بۆ
 مروف گوازرايهوہ بەخىزايى بلاءودەيىتەوہ. چىنيىيە كان گىرۆدەى
 نەرىتىكى خۇيان بوونە كە بەردەوام بەتايىبەتى لە رۆژيىكى
 تايىبەتدا گوشتى كىيىيە كان دەخۆن. رىكخراوہ كانى پاراستنى
 گياندارە كىيىيە كان ھانى خەلكيان دەدا توخنى ئەو خواردنانە
 نەكەون، ھەروەھا دەولەت گەمارۆيەكى تووندى خستبووہ
 سەريان، لى ئەوان كۆليان نەدەداو بەشيوەى ياساى و ناياساى
 ھەموو جۆرە ئازەيلىكىيان ھىناو گوشتى سەگ و پشيلەو
 شەمشەمە كۆپرەو ھەرچى بە بىرى مروفدا نايەت، لە عەرديان
 دەدان و گىزىيان دەكردن و دەيانخواردن.

دواى بلاءوونەوہى پەتاكە بەجۆرىك شارەكەى پەكخست،
 دەولەت قەدەغەى ھاتووچۆى راگەياندو كەس بۆى نەبوو لە

مالىيىتە دەرەۋە. لەگەل ئەو رىكارە بۆيە كەمجار ناۋى
(كەرەنتىنە) بە ماناى داپراندن و ھېشتەنەۋى خەلەك لە ۋلاتى
ئىمەش بىلابوۋىيەۋە. ئا لىرەۋە باس و خواسى چىن كەۋتە ناۋ
وتارى ئايىنى، بەتايىبەتى (چىن) لە روۋى ئايىنەۋە شىۋىيە،
ھەرەھا كىشەيە كىشى لەگەل تور كە ئىگۈرەكان ھەيە كە
بەشى زۆريان مەسۇلمانن، رىكخراۋە نىۋەدەۋلەتتەيەكانى مافى
مروۋف بەتايىبەتى (ھىومان رايىتس ۋۆچ) باس لە چەۋساندەۋەۋە
سەر كوتكردنى ئەو گەلە دەكەت لەلەيەن چىنەۋە. دىندارەكان
ھاتنە قەسە دەر بارەى قايرۆسەكە، بەتايىبەتى ھەندىكىيان بە
شەرى خوايان ھەژمار دەكرد، كە لە خوارەۋە چەند نەۋونەيەك
دېيىنەۋە:

قەشەيەكى ئەمريكى: ھۆكارەكەي بېدىنى و ئىلحادە

قەشە (رىك ۋايلز) گەرەى قەشەكانى كلىساي (Flowing
Streams Church) پىيوايە "قايرۆسى كۆرۈنۈش فرىشتەى
مەرگە لەلەيەن خواۋە بۆ پاكردەنەۋەى زەمىن لە گوناھ"، "ئەۋە
پەتايەكى راستەقىنەيە ھاتۆتە سەر زەۋى، زۆرى نەۋاۋە خوا
ئەم ھەسارەيە لە زۆرى گوناھەكان پاك بىكاتەۋە". ئىنجا
كەۋتە بەر لۆمەى خەلەكى ئەمريكا بەتايىبەتى باۋكى ئەۋ
مىندالاندى تروشى رەگەزبازى بوۋنە، ھەرەھا ئەۋ "قىزەۋىيەى
لەسەر تەلەفزيۇن و فىلمەكانمان ھەيە". بىلابوۋىيەۋەى قايرۆسى

بە ھۆكۈم و بېرىلگەنلىكى خۇدا ھەژمار كىرد. ھەروھە لە باسى (چىن) ھە قەشە گوتى: "ئەو ھۆكۈمەتلىكى شىۋىسى مولخىد و بى دىنەو كىرىستىياكان دەچەوسىيىتەۋەو خەللىكى ناچارى لەباربردن دەكات". ھەروھە دوۋىياتى كىردەۋە كە "پەتايەكان يەكىنن لە دواھەمىن قۇناغەكانى ھۆكۈم و دەسەلات". نىنجا كۆمەللىك ھۆشدارى دايە ئەمىرىكىيەكان و گوتى: "دىقەت بدەنە ئەو ھەلگەپانەۋە رۇخانىيەى لەم ولاتە (ئەمىرىكا) ھەيە، رق لە خوا، رق لە نىنجىل (كىتەبى پىرۋىز)، رق لە چاكە... بەراستى مايەى بىزھاتنەۋەيە كاتىك دەروانىيە خەللىكى ئەم ولاتە كە نىستەنەشتەرگەرى گۆرپىنى رەگەزى مىندالەكان ئەنجام دەدەن... ئاۋر بدەنەۋە لە كىردارەكانى دەستىرىژى و قىزەۋىنى سىكىسى، ئەو قىزەۋىنىيەى لەسەر تەلەفرىۋىن و لە ناۋ فىلىمەكانمان ھەيە"، "نىستەن فرىشتەى مەرگ دەسۋوپتەۋە، نا ئەمە كاتى گونجاۋە بۇ ئاشتىۋونەۋە لەگەل خۇدا".

پىۋاۋىكى ئايىنى ھىندۇس:

فايرۋىسى كۆرۈنۈش بەرجەستەبۋىنى فىشنىۋى خۇدايە بۇ سزادانى گۆشتخۆرەكان.

تەشاكىرابى ماھاراج، سىياسەتمەردارو پىۋاۋى ئايىنى ھىندۇس، رىبەرى رىكخراۋى (ھىندۇ مەھاسا) دەلىت: فايرۋىسى كۆرۈنۈش بەرجەستەبۋىنى فىشنىۋى خۇدايە بۇ سزادانى گۆشتخۆرەكان.

ماھاراج پىيوايە كۆرۈنۈش لە راستىدا (ئافاتار)، واتە ئەو خۇدايەيە كە ناۋى (فىشنۇ)ايە ھاتۇتە خوارەۋەو بۇتە لاشەى (فايرۆسە كە) بۇ سزادانى ئەۋانەى ناگىيىى و (گۆشتخۇرن). فىشنۇ لە لاشەى (پىاۋە شىرە كە) گۆرۈۋە بۇ شىۋەيە كى نۆى لە پىناۋى سزادانى چىنىيە كان و پىدانى دەرس و وانەيەك، ئەمەش بەھۋى ھەلىستانىان بە سزادانى گيانداران، ھەرۋەھا تا بىيانكاتە گىيىى.

ئەو دەلىت: "كۆرۈنۈش فايرۆس نىيە، بەلكو ئافاتارە بۇ پاراستنى بوۋنەۋەرە ھەژارە كان". داۋاى لە (شى جى بىنگ)ى سەرۋكى چىن كىرد تا "پەيكەرئىك بۇ كۆرۈنۈش دروست بىكات و داۋاى لىيۈوردن بىكات"، ئەو كاتى "توۋرەيى كۆرۈنۈش دەپرات". رىبەرە ھىندۆسە كە پىيوايە: "باۋەردارە ھىندە كان و پارىزەرانى مانگا لە كۆرۈنۈش پارىزراۋن".

خاھامىكى جوو:

كۆرۈنۈش تۆلەى خۋايە دژى چىنىيە كان.

يەھۇدا غلىك، خاھامىكى جوۋە، ئەندامى پىشۋوى پارتى لىكۇد بوۋە، ئەۋىش لە بەرامبەر (كىۋى ھەيكەل) راۋەستاۋەو لە خۇدا دەپارپتەۋە كە فايرۆسە كە رابگىرت. ئىنجا دەست دەكاتە باسى سنوۋرەبەزاندنى ھىكومەتى چىن و كۆرۈنۈش بە (تۆلەى خۇدا) ناۋەردوۋە دژى دەسەلاتدارانى چىن بەھۋى "پىشلىكردىنى

مافەكانى مەۋف و چەوساندنەۋەى باۋەردارانى كىتەبى پىرۋز و چالاكوانە سىياسىيەكان".

دەلىت: "دلمان لەگەل قوربانىانى كۆپۈنا دايە، بەلام ئەۋە ھۆشدارىيە بۆ دەسەلاتدارانى چىن... دەست ھەلگىرن لە چەوساندنەۋەى باۋەرداران، دەستەلگىرن لە ناچار كىردنى خەلكى بۆ سوخرەو كار كىرنى ناچارى، دەستەلگىرن لە لىكردنەۋەى ئەندامانى لاشەى زىندانىيە سىياسىيەكان". "ئەۋە شەپرو خراپەكارىيە، كارىنكە لەلايەن خواۋە مايەى توورەبەۋنە، خوا فەرموۋىەتى كە خراپەكاران سزا دەدات"، "ھىوادارم حكومەتى چىن راۋەستىت و خەشمى خوا بۆ ولاتەكەى نەھىتت".

زانايانى مەسۇلمان:

كۆپۈنا تۆلەى خوايە بۆ مەسۇلمانەكانى ئىگۆر

مەسۇلمانانىش بە ھەمان شىۋەى تەۋىنكەۋتوانى نايىنەكبانى دىكە بەشىكىان ھەمان تەفسىرو تىگەيشتىيان ھەبەۋ، بەتايىبەتى بە تۆلەى مەسۇلمانانى ئىگۆر ھەژماريان دەكرد. لەۋانە د. ئەحمەد عىسا مەسراۋى سەرۋكى پىشۋوى لىژنەى پىداچۈنەۋەى قورئانى پىرۋز لە ئەزھەر، تۈتىكىكى نووسى: "خۋاى گەۋرە چىنى لە جىھان داپراند، دۋاى ئەۋەى چىن زىاتر لە پىنج مىۋن مەسۇلمانى ئىگۆرى داپراند". بانگخۋازىكى

تونسى بەناۋى بەشىر ھەسەن گوتى: "بەھۋى ڧايرۋسى
 كۆرۈنساۋە خۋاى گەۋرە پىشتىۋانى ئىگۈرەكانى كىرد دزى
 دەسەلاتدارانى چىنى ستەمكار". ھەروەھا بانگخۋازىكى
 مەغرىبىش بەناۋى ھەسەن كەتانى وىنەيەكى بىلاۋ كىردەۋە
 لەسەرى نووسرا بوو: "چىن ھەژدە مىليۇن كەسى چىنى
 دادەپرىنىت بەھۋى ڧايرۋسى كۆرۈنسا، نەمەش دۋاى نەۋەى
 ھەلىستا بە كۈشتن و زىندانىكىردنى يەك مىليۇن مىسۈلمان
 بەشىۋەيەكى ستەمكارى و تاۋانكارانە... بىنجگە لە خۋا كەس
 سەربازەكانى نازانىت".

بە سىكان كىردنى نەۋ بار كۆزدە دىتۋانن سەبىرى ڧىدىۋىيەكان بىكەن

لە كوردستانىش كۆمەللىك مامۇستاي ئايىنى كەۋتەنە ژىر
 كارىگەرى گورتارى بەشىكى غەرەبى، لە وتارو سىنارەكانىان
 ھەمان دەستەۋاژىيان دووبارە دە كىردنەۋە. ھەرچەندە كەسانىكى
 دىكە بەپىچەۋانەۋە دەيانگوت، كە شتى ۋا نىيە، بۆنمىۋنە
 (ھەبىب غەلى ئەلجىفرى) بانگخۋازى يەمەنى، لە سىنارنىكى
 قەلەبالغى زانكۆيىدا بە راشكاۋى ئەۋەى رەتكىردەۋە كە
 قايرۆسە كە ھىچ پەيۋەندى بەۋ بابەتانەۋە ھەيىت. ھەرۋەھا
 كۆمەلە ھاخامىكى جوو ھەر زوو لەلای دىۋارى پىرۋز
 كۆبۈنەۋەۋە دوعاى شىفايان بۆ چىنىيەكان دە كىرد.

بەلام ئەۋەى چاۋەرۋان نەدەكرا، پاش ئەۋەى ئەم قايرۆسە بە
 چىرى لەۋ شارەى چىن بىلەۋبۈيەۋە، پەلى بەرەۋ ۋلاتانى دىكەى
 دىئا ھاۋىشت، خەللىكى زۆر توۋشى بوۋن، ھەرۋەھا خەللىكى
 زۆر بوۋنە قوربانى بەتايىبەتى لە ئىتالىاۋ ئىران ۋ ئەمەرىكاۋ
 ئىسپانىا، ئەم دۆخە ھىندە مەترسىدار بوۋ، ژىيان بە تەۋارى
 ۋەستا، ئىستا مىن كە ئەۋ دىپرانە دىنۋوسم، ئەۋە بۆ زىاتر لە
 (۲۰) رۆژ دەرۋات لە ژۋورەكانمان دانىشتۋىن، ھىچ دەۋامىك
 نەماۋە، بىچگە لە نەخۇشخانەۋ پۇلىس ۋ ئاسايش ھەمىۋو
 دائىرەكان راۋەستان، قوتابخانەۋ زانكۆۋ پەيمانگاكان ھەمىۋىان
 داخراۋن، بازار ھەمىۋى قەپاتە، ئەۋ ھەۋلىرە ۋەكو چۆلەۋانى
 ۋايە. كارەكە ھىندە ترسناك بوۋ دەرگاى ھەمىۋو مىزگەۋوت ۋ

كلىساۋ پەرستگەى تەۋاى دىنەكان داخراون، تا گەيشتە ئەۋەى
 مزگەۋتى مەككەى پىرۋوز مەدىنەى مەۋەرەۋ قودس سى
 پىرۋزترىن شوئىنى مەسۇلمانان بە روۋى نوپۇزخوتان داخراون.
 لەۋلاۋە فاتىكانى ناۋەندى سەرەكى كلىساى مەسىحىيە
 كاسۇلىكەكان و شوئىنى پاپا، ھەرەھا تەۋاى ئايىنەكانى
 دىكەى سابىنە و ئىزدى و... لەۋ ناۋچانە داخراون.

ئەم دۇخە گشتگىرو ترسناكە ئەۋ كەسانەى توۋشى جۇرە
 ئىحراجىيەك كەرد كە پىشتەر ڧايرۇسيان بە سەربازى خوا تەفسىر
 دەكردەۋە. جۇرە پىرسىارنىكىشى لەلاى خەلگى بە گشتى و
 گەنجان بەتايىبەتى دروست كەرد، كە بۇچى ئەم لەشكرەى خدا
 روۋى بەرەۋ پىرۋزترىن شوئەكان ۋەرگىرا، لە كاتىكدا ئىستا
 چىن ھىچ كىشەيەكى نەماۋە، ئايا ھەلەكە لەۋە بوۋ ئەۋ
 ڧايرۇسەيان بە سەربازى ونى خوا دانا، يان لەۋە بوۋ (چىن)يان
 بۇ دژايەتى ھەلئىژارد، چونكە خەلگ دەپىرسى خۇ شوئىنى زۇر
 خراپتر ھەن دژى مەسۇلمانان، بۇچى بەرامبەر ئەۋان نەبوۋ.
 كەۋاتە ھۇكارى ھەلئىژاردنى ئەم بابەتە بۇ ئەم كىشمەكىشمە
 دەگەرپىتەۋە.

ياسا نەگۈرۈ جىڭىرەكان:

كاتىك دىقەت دەدەيتە ژيانى دونيا، كۆمەلىك ياساى جىڭىر
 بەرپۈەى دەبات، لەوانە ياساى كۆمەلەيتى و ياساى نابوورى
 و ياساى ھەژارو زەنگىنى و ياساى فېزىيى و جوگرافى و ...
 خۇاى گەۋرە گەردوونى لەسەر كۆمەلە ياسايەكى جىڭىرۈ بە
 وردى دروست كرددوۋ، لە ناۋىشىدا ھەسارەى ئىمە ۋەكو ھەموو
 بەشەكانى دىكەى گەردوون بە كۆمەلە ياسايەكى جىڭىرەۋە
 راگرتوۋە. ئەم ياسا گەردوونىانە بەلىكەدانەۋەى وردى بىركارى
 پىۋانەكراون. لە وردى ھىزى كىشان و بابەتى گەردىلەۋ نرىكى
 و دوورى خۇرو مانگ و شىۋازى سوورپانەۋەۋ دروستبوونى
 ۋەرزەكان، بەجۇرىكە ئەگەر ھىچ نوقسانى و كىماسىيەك دروست
 بىت ئەۋە ژيان تىك دەچىت تا تىكچوونى گەردوون. كەچى
 چەندەھا ساللە بە ھەمان شىۋازو لەژىر ھەمان ياساكان بە
 نەگۈرۈ دەسوورپتەۋە. ھەروەھا ھەندىك ياساى نەگۈرۈشى
 لەناۋ گەردوون دانائە كاروبارەكانى پى دەسوورپت، بۆنمۈنە ناگر
 سووتىنەرە، ھەركەسىك دەستى لىبىدات دەسووتى، ھەركەسىك
 كارەبا بىگىرت نازارى دەدات تا كوشتن، ھەركەسىك لەناۋ
 بەفرو سايەقە بىمىنپتەۋەۋ خۇى لە سەرما نەپارىزىت سىر دەبىتەۋەۋ
 گىيانى دەردەچىت، ئەۋەى بىكەۋىتە دەرياۋ مەلەۋانى نەزانىت

دەخنىكىت جا لە ھەر زمان و دىن و شۇنىڭ بىت. ئەوانە كۆمەلە
 ياسايەكى جىگىرن خۇاى گەۋرە دايناۋن و بۇ ھەموو كەسىك
 باۋەردارو بىباۋەر ۋە كۆيەكن و ناگۆرپن. بە كورتى ھەرلایەكى
 ئەم گەردوۋنە بەجۆرىكە پەيۋەندىيەكى وردو ھاۋسەنگ لەنىۋان
 ھەموو بەشەكانى ھەيە، ھەموو كارەكان ۋە كۆ خۇيان دەرۋن و
 كارەكانى يەكتىرى تەۋاۋ دەكەن، ئەوانە بۇ ھىچ كەسىك
 ناگۆرپن، ۋەك خۇاى گەۋرە لەسەر زارى موسا پىغەمبەر
 دەگىرپتەۋە دەفەر موۋىت: ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ
 ثُمَّ هَدَىٰ﴾ [طه الآية ۵۰].

ۋاتە: "موسا ۋتى: پەرۋەردگارمان ئەۋ زاتەيە كە ھەموو
 شتىكى بەتايىبەتى و رېڭكو پىكى دروست كىردوۋە، پاشان
 رېنىموۋى كىردوۋە، تا بەچاكى دەۋرى خۇى بىيىنىت". ﴿إِنَّا كُلَّ
 شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ [الْقَمَر الآية ۱۹].

ۋاتە: "بەراستى ئىيە ھەموو شتىكىمان بە ئەندازەيەكى
 دىارىكراد دروستكىردوۋە".

بەرامبەر بەۋ ياسا فېزىيائى و جۇگرافىيە، كۆمەلە
 ياسايەكى كۆمەلەلەتى نەگۆرپش ھەن، ئەۋانىش بەھەمان شىۋە
 جىگىرن، بۇنىمۇنە دادگەرى مايەى بەختەۋەرى گىشتىيە،
 نادادگەرى بەختەۋەرى گىشتى تىكىدەدات، ۋلا تانىك ھەن

سەرچاۋەى گەۋرەى دارايان نىيە، بەلام لەبەرئەۋەى بە جوانى و دادگەرى ۋلاتيان دەسۋورپىنن جۆرە بەختەۋەرىيە كيان بۆ خەلگە كەيان دايىنكردۈۋە. بەپىچەۋانەۋە ھەرچەندە زەنگىن بىن نەگەر جوان سۈرپاندنى سامان و دادگەرى كۆمەلەيتى نەيت، جگە لە نەھامەتى ھىچى دىكە بۆ گەلانىان ناھىنن، بۆنمۈنە نەفرىقىا ۋىرپاى نەۋەى سەرچاۋەى كى سەرەكى كۆمەلە بابەتلىكى سۈرۈشتى ۋەك چاۋ و شەكرو قاۋەۋ زىر و دىيان جۆرى دىكەى سۈرۈشتىيە، ۋلاتانى دۈنيا پىۋەى خەنى بوۈنە، ھەر لە ئەۋرۈپاۋە بگەرە (بەرتانىا، فەرەنسا، ھۆلەندا، بەلجىكا، سوېد، ئەلمانىا...) تا رۆژھەلاتى ۋەكو (چىن، ھىندىستان...) لەم دۈايانە توركيۋ ۋلاتانى عەرەبىش، لەژىر ناۋى جۆراۋجۆر مىليان داۋەتە فەرھۈودكردنى سامانى نەم كىشۈەرە، لەۋەدا كۆمەلە كەسىكى دىكتاتۆر دەستيان خستۆتە ناۋ دەستيان، خەلگە كەشى جگە لە نەھامەتى ھىچى دىكەيان لى نەدۈۋىرتەۋە. كاتىك بۆ يەكەمجار چۈۋمە نىجىريا ۋاقم ۋرما، يەكىك لە ۋلاتە ھەرە دەۋلەمەندەكانى نەۋت لەسەر ناستى دۈنيا، كەچى ھەزارەكانى لە ئاستىكەن تەنيا چاۋيان لە تاقە ژەمە نائىكى تىرە، خەلك لەسەر گوفەكەكان خەرىكى خىر كىردنەۋەى پاشماۋەى دەۋلەمەندەكانن، زەنگىنە كانىشىان شان لە شانى ھەرە دەۋلەمەندەكانى دۈنيا دەدەن. كاتىك چۈۋمە ۋلاتىكى ۋەكو يۈگاندا چاۋم بەۋ جوانىيەى سۈرۈشت كەۋت،

ھېندە دەرۋېنە خۇشتىن ۋىلاتانى دۇنيا ناگەنە ئەزىنى، لەۋى
 كەش و ھەۋايە كىيان ھەيە ھەمىو رۇزى بەھارو نەۋرۇزە،
 خاكىكى ھەندە بە پىت و بەرەكەت يان ھەيە ھەندى چاۋت
 دەيىنى باشتىن چا و قاۋە شەكرى تىدايە، جۈرەھا مېۋە
 تازەۋ فرىش بەردەستە، لە پروۋى گەشتىارىيەۋە دەتۈنى بېتە
 يەكەمىن سەرچاۋە شۇنى دۇنيا، ئەۋ جۈانيانەۋى لەۋى ھەن
 لە كەم شۇنى دۇنيا دەيىنرەن، كەچى كاتىك دەچىتە ناۋ
 بازارى گىشتى، سەرت سوۋدەمىنىت، پىس و پۇخلى و
 ھەزاريەك بە ھىچ جۇرەك تەفسىر ناكىرتتەۋە، ژيان ھېندە قورسە
 مەۋى نازانىت ئەۋ مەۋقائە پۇلان يان ئىسك و گۆشتن كە
 بەرگەۋى ئەۋ ھەمىو ئازارە دەگىرەن. كەۋاتە كىشەكە بوۋن و
 نەبوۋنى سامان نىيە، خۋاى گەۋرە ژيانى ھېندە بە دادگەرى
 دابەشكردوۋە، ھەر شۇنىكى بە جۈرە سەرچاۋەكى سامان
 دەۋلەمەند كىردوۋە، شۇنىك بە (نەۋت، ئازەل، زىر، مېۋە،
 گەشتىارى، ...)، بەلكو كىشەكە لەۋ ياسا جىگىرەيە كە خۋاى
 گەۋرە دايانەۋە، ئەۋىش دادگەرى و جۈان ھەلسوۋراندنى سامانى
 ۋىلاتە. بۆيە پىشكەۋتن و دۈۋاكەۋتن پەيۋەندى بە ئەقلىيەتى
 ئەۋانە ھەيە كە ۋىلاتەكە دەسوۋرەن، ئەگەر تۈانيان دادگەرى و
 عدالەتلىكى جۈان بەرپا بىكەن، كارى جەددى بۇ چارەسەرى
 گىرەتەكان بىكەن و بە ھۈكۈمىكى رەشىد بەرەۋى پىش بىچن ئەۋا
 بەختەۋەرى دىن، بەپىچەۋانەۋە ۋەكو ئەفرىقا تەنبا چىنىكى

كەمى دىيارىكراۋ بۇ خۇي قۇرخى دەكات، بەلام ھىچ كاتىكىش ناسودە نىن، ھەمىشە ترسيان لە ھەلگەرەنەۋەي خەلک ھەيە، ئىستا ئەفرىقىا ھەموى بوۋەتە ميليشىاي چەتەيى كە ھەر كەسك ترسى پىگەيشتىنى لى بکەن يە كسەر لەرگەي بۇدابدۇدا (ماتۈرسكىل) سىك تىرۋرى دەكەن، ھونەرمەندىك لە يۈگەندا بۇتە ئۇپۇزسىۋن ئەۋە چەندىن جارە بە ناشكرا ھەۋلى تىرۋرکردنى دەدرىت. ئەمە بۇ كوردستانى خۇشمان ھەروايە ئەگەر بىريار بەن ھوكمىكى دادگەر رەشىد ئەنجام بەن، خۇيان و تەۋاى خەلک بەختەۋەر دەبن، بەپىچەۋانەۋە ئەگەر خەرىكى ناعەدالەتى بن و خەلكىك بگەيەننە لوتكەو خەلكىكىش نان نەبى بىخوات، يان نەتۈان سامانەكە بە دادگەرى دابەش بکەن، ئەۋا نە خەلک و نە ھوكمەرەنەكانىش خىرو خۇشى لە خۇيان نابىنن. ئەۋە ياسايەكى جىگىرى نەگۈرى گەردوۋىيە، ھىچ جىاۋازى لەنئۈان مەسۇلمانىك و كرستىيانىك و بى دىنىك ناكات، بۇنمۇنە مەسۇلمانىك ئەگەر نەتۈاننىت عەدالەتى ئىسلام بەرقەرار بكات با ھەر نويژ بكات و مزگەۋت بكاتەۋە ھىچ لە ژيانى خەلک ناگۈرپىت. قەسەيەك لە ئىمامى غەزالى و ئىبن تەيمىيە دەگىرەنەۋە كە كوفرو عەدالەت زىاتر دەمىننەۋە لە دىن و ستەمكارى.

بە ھەمان شىۋە ياسايەكى دىكەي جىگىر پەيۋەندى بە

بواری نەخۇشییەۋە ھەيە، ھەر ولاتىك بتوانىت رىكارى پىشۋەختە
 بگىرتەبەر كەمتر تووش دەبن و باجىكى كەمترىش دەدەن،
 كەچى ئەوانەى بە درەنگەۋە بەخەبەردىن درەنگتر نەخۇشییەۋە
 بىنپردەكەن با پىشكەۋتووش بن. ئەۋەى لە پرووى پىزىشكىيەۋە
 چارەسەرى زووترو باشتر بدۆزىتەۋەۋو بواری تەندروستى پىش
 بخات ئەۋە نەخۇشەكانى زووتر چاك دەبنەۋە. يان كەسىك بە
 جوانى و رىكوپىكى خواردن بخوات ئەۋە زياتر چىژ لە ژيان
 دەبىنىت لە كەسىك ھىچ گىرنگى بە بواری خۇپارىژى و
 تەندرووستىيەكى باش نادات و ھەموو جۆرە خواردن و
 خواردنەۋەبەك دەخوات و دەخواتەۋە تا لەناكاۋرا بە كۆمەل
 نەخۇشى يەخەى دەگىرن. ئەۋولاتانەى تاقىكىردنەۋەى ترسناك
 نەنجام دەدەن، نەگەرى نەخۇشى زياترىان ھەيە لەوانەى
 دوورەدەست لۇخۇيان لەگەل ژىنگە دەست لە ملانى دەژىن. يان
 ئەۋەى لە رووى پلان و زانستى سەربازىيەۋە پىشكەتوۋىت
 نەگەرى بردنەۋەى شەپكەى زىارە لەوانەى لاۋازترن. ئەم شتانە
 ھىچ پەيۋەندىان بە دىندارى و بىدىنىيەۋە نىيە. ھەرۋەھا ئەۋەى
 لە دووى گوناھ بگەپىت دەتوانى بىكات ئەۋەى خۇشى بپارىژىت
 پارىژراۋ دەبىت.

ئەمانە ھەمويان ياساى ژيانن خۋاى گەۋرە بۇ مەۋقەكانى
 دانائە، دەفەرەموۋىت: ﴿وَلَنْ نَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾ [الأحزاب الآية ۶۲].

ۋاتە: "ھەرگىز گۆرۈنكەرى لى ياساۋ بەرنامەكانى خوادا چىنگ ناكەۋىت".

كەۋاتە: پىشكەۋىتن و دواكەۋىتن بە گۆرۈرى نەم ياسا چىگىرانەيە كە خوا دايانۋن، پەيۋەندى بەۋە نىيە لى كامە نايىن و سەر بە كامە مەزەب و لى چ نەتەۋە لى كامە جوگرافيان. بۆنموۋنە ۋلا تىكى مەسۇلماننشىن نەگەر ئەۋ دادگەرىيە نىسلام جىبەجى نەكەن و لى گەل پىشكەۋىتنەكانى رۆزگار نەپۈن و كىيىپكى پىشكەۋىتنەكان نەكەن، ئەۋە ھەر بە پاشكەۋىتى دەمىننەۋە، تەسكەرەۋ ناۋى مەسۇلمانىتى ھىچ لى دۆخەكەيان ناگۆرپىت. خۋاى گەۋرە ئەۋەي يە كىلىكردۆتەۋە كە چاكە چاكەي دىتەپى و خراپەش خراپەي دىتەپى، دەفەرموۋىت: ﴿لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا﴾ [النِّسَاء الآية ١٢٣].

ۋاتە: "پاداش و بەرزۈنزمەكردن و بەلىنەكانى خوا نە بە ئاۋات و ئارەزۋى ئىۋەيە نەي مەسۇلمانان! ۋە نە بە ئاۋات و ئارەزۋى خاۋەن نامەكانىشە. ھەر كەسك ھەركارىكى ئارەۋاۋ خراپ بكا، دلىيا بن ھەر بەۋ كارەي خۋىە جەزەبە دەدرى، بىجگە لىخوا ھىچ چاۋدىرو يارمەتىدەرىكى دەست ناكەۋى بە ھاۋارىەۋە بىت" (۱).

(۱) تەفسىرى رامان.

ئەم ئايەتە ھىلە گەشتىيەكانى ژيانى دونياۋ ئاخىرەت دەستىشان دەكات، خۆزگەخواردن ھىچ داد نادات، بەلكى گويۇرايەلى ياساخوايەكانى گەردوون مەوداى دۇران و سەرکەوتنت دەستىشان دەكات، ئەو كەسانەى بىانەوتت لە دونيا يان لە ئاخىرەت بەرزىبەنەو دەبى كار بىكەن، بە ھەول و كۆشش خەبات بىكەن، كارى باشت كەرد ئەو پىشەكەوى و ناوت دەچىتە ناۋ ناۋان، كارى باشت نە كەرد نە گەر ھەموو سامانى دونيا ھى تۆيىت و سەدان ناۋىشانى (مەسۇلمان، جوۋ، فەلە، بوزى، ھىندۇس، سىخ، ماركسى، لىبرال، مولچىد) ھىچ لە واقىعى پىشەكەوتنت ناگۇرەت.

رۇژگارنىك كە مەسۇلمانان كارىان دە كەرد ناۋيان لە پىشەكەوى ناۋان بوو، تا ئىستاش ناۋى فەخرەدىنى رازى لە پىشەكەى و ئىبىن خەلدون لە كۆمەلناسى و دەيان ناۋى دىكە لە سەرتاسەرى دونيا دەشەكەنەو. عەدالەتە وا لە دىكتۇر (مايكل ھارت)ى ئەمەرىكى دەكات ناۋى ئىمامى عومەر لە رىزى (۱۰۰) كەسى كارىگەرى مېژوو تۆمار بىكات، ئىستاش ئەو پىشەكەوتنە ۋاى لە ۋلاتىكى مەسۇلمانى ۋەك مالىزىا كەرد ناۋى لە زىلدانەو بەرزىتەو ۋە رىزى ناۋە بەرزەكان، ئەگەر بتوانىت دەست بە بەھا بەرزەكانى پىشەكەوتنەو بىگىرت بەرزىش دەيىتەو، ئەو ھەول و تىكۇشانە ۋاى لە (چىن)ى شىۋى

كردوۋە ئەمىرىكاۋ ئەوروپاي ھەژاندوۋە لە ترسى ئەۋەى رېبەرئىتى
 دىنيان لى بىستىنئىتەۋە، ئەۋە پېشكەۋتنە ئەمىرىكاۋ ئەوروپاي
 مەسىھى بەرزكردۆتەۋە، كەۋاتە چى بېچىنى ئەۋە دەدوۋرىيەۋە
 جا چ بۆ دونيا بىت يان ئاخىرەت. شارستانى ئىسلام ئەگەر
 مەسولمانان ئىشى پېشكەن لە يەك كاتدا دونياۋ ئاخىرەت
 دەبەستىتەۋە، بەلام ئەگەر تەمبەل و تەۋەزەل بن و خەرىكى
 ژەمى گەۋرەۋ پالدا ئەۋەۋە ناۋدە كردن بن، ئەۋە ناۋى مەسولمانىتى
 ھېچ دادىيان نادات، ھەر كە تۈانيان دەست بە (زەنگىنى،
 براپەتى، زانست) بگرن ئەۋە بە ئاسانى رېبەرئىتى دونيا دەگرنە
 دەست، ئەگىنا ھېچ.

كەۋاتە خۋاي گەۋرە دوو جۆر شىۋازى ياساي نەگۈرى
 داناۋە: ئەۋە ياسا نەگۈرپانەى گەردوۋنيان پىۋە دەسوۋرپىت. لەگەل
 ئەۋە ياسا نەگۈرپانەى ژيانى رۆژانەى مەۋقەكانى لەسەر بەندە
 لە ھاتنى نەخۋشى و چارەسەرۋ خۋشى و ناخۋشى، رزگار بوون
 لە ژىردەستەبى و سەر كەفتن و دۆران، پېشكەۋتن و دوا كەۋتن.
 كە ھەمويان بە كۆمەلئىك ياساۋە بەندىن.
 لە لاپەرەكانى دابى زياتر دەچىنەۋە سەر ئەۋە بابەتە.

ئەم رېسا نەگۈرپانە بۆچى؟

ئەم رېساينە نەگۈرپانە جىگىرن، تەنيا بۇ پېغەمبەران گۈرپانان بەسەردا ھاتوۋە، ۋەك: (نەسووتاندنى ئاگر بۇ ھەزرەتى ئىبراهيم)، (شەقبوونى دەريا بۇ ھەزرەتى موسا)، بەلام ئەۋە تايبەتە بە پېغەمبەران، ئەۋانېش بە بەردەۋامى نىيە، بەلكو تەنيا بۇ سەلماندىنى پەيامەكەيانە تا ھىچ ھەنجەتېك بە دەست خەلكەۋە نەمىنىت لە باۋەرنەھىنان. ئەگىنا ئەۋانە نە گۈرپانان بەسەردا دېت و نە لە كارىش دەكەون.

پرسىارەكە ئەۋەيە: ئىستا دەينىن لە ژياندا چەندەن ناخۇشى و نەھامەتى گەۋرە روودەدەن، ۋەك ئەۋەي لاۋاۋىك ھەلدەستىت ھەزاران كەس دەكەتە قوربانى، ئاگرىك دەكەۋىتەۋە دىنبايەك دەسوۋىتىت، ئەۋە راستە كە بەگۈرەي ياساى خۋايى ئاگر سوۋىتەنەرەۋ مەۋقەكان دەيكەنەۋە، بەلام ئايا باشتە نىيە خۋاى گەۋرە خۋاى بىتە ناۋ بابەتەكەۋ لاۋاۋەكە رابگىرت، يان كاتىك شەپو ناخۇشى دەكەۋىتە نىۋان خەلكىكى دىندارو بىدىن باشتە وانىيە خۇدا ھاۋكارى دىندارەكان بىكات.

بۇنمەۋنە: بۆچى دەبى رووسىيائى شىۋەي بەسەر مەۋلەمانەكان سەركەۋىت، بۆچى خۋاى گەۋرە رىگايان لىناگرىت، يان كە دەردو نەخۇشىيەك بلاۋدەۋىتەۋە، بۆچى خۇدا

ئىماندارانى ناپارۋىزىت بىۋەدى راستەوخۇ نەھىلى ئىۋ نەخۇشيانە
بىكەۋنە ناۋ مۇسۇلمانان، كەچى دەبىننن لى پەتائى (تاعۋنى
عىمۋاس) دا چەندان لى ھاۋەلانى پىغەمبەر (ﷺ) بى ھاۋشانى
مۇسۇلمانە كانى دىكە دەبنە قۇربانى؟

ۋە كۇ مۇسۇلمان پىمان ۋايە خۋاى گەۋرە ياسا كانى بىم شىۋە
نە گۇرە داناون و بۇ ھىچ كەشىشى ناگۇرپىت، كۇمەلە
ھىكەمەتلىكى لى پىشتەۋىيە، كە ھەندىكىيان باس دەكەين، دە كرى
ھى دىكەش ھەبن:

يەكەم: خۋاناسىن:

دەربارەى ياسا نە گۇرە كانى گەردوون، خۋاى گەۋرە كاتىك
بىم وردىيەۋە دىناۋن يەكەمىن ھەنگاۋە بۇ ناسىنى خۋاى
بەدېھىنەر، ﴿سَنُرِيهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ
أَنَّهُ الْحَقُّ﴾ [فُصِّلَتِ الْآيَةُ ٥٣].

ۋاتە: "ئىمە لى ئايندەدا بەلگە و نىشانەى سەرسۇرپىننەرىيان
نىشان دەدەين لى ئاسۇ كانى بوۋنەۋەرداۋ لى خۋدى خۇشياندا
نەمەش بۇ نەۋەى تا چك بۇيان رۋون يىت و دلىابن كە نەۋ
زاتە ھەق و راست و رەۋايە".

بۇنمۇنە: ەمەر شەرىف نمۇنەيەكى زانايان دىننەۋە:
"ئەگەر ئەندازەى ھىزى كىشكردن كە خولگە كان بە يەكەۋە

گىرىدەدات لە ئەندازەى ئىستا زىاتر بىۋاتە، ئەۋا گەردوون بەرلەۋەى ژيانى تىدا دروست بىيىت بەسەر خۇيدا دەپوۋخا. ئەگەر لە ئەندازەى ئىستاش بېيىزتر بىۋايە، ئەۋا گەلەستىرەۋ ئەستىرەكان دروست نەدەبىۋون. ھىزى كىشكردن بە وردى رىكخراۋە، كە (۱۰۰،۰۰۰:۱) تىدەپەرپىنىت. ئەگەر زەۋى ئەۋەندەى مانگ بىۋايە، ئەۋا ھىزى كىشكرەنەكەى يەك لەسەر شەشى ھىزى كىشكرەنەكەى ئىستاي دەبىۋو، نەيدەتۋانى ھەلى ئاۋ و ھەۋاي دەۋرى دەستىۋە بگىرت، واتە بەرگە ھەۋا ھەلدەۋەشا، ئەمەش لەسەرى پىۋىست دەكات كە بە شەۋ ساردى زىاتر بىيىت بۇ ئەۋەى ھەرچى لەسەر زەۋى ھەيە بىيەستىت، بە رۇژ گەرمىيەكەى زىاتر بىيىت و ھەرچى لەسەرىتەى بسووتىت (ۋەك ئەۋەى لەسەر مانگ روودەدات، كە ھىچ بەرگە ھەۋايەكى لە دەۋردا نامىنىت".

جا كاتىك دەبىنىن گەردوون بەم سىستەمە وردە دەۋرات لە پەيۋەندى ئىۋان بېۋوكتىن بىۋەنەۋەر تا گەۋرەتەرىن شت ئەۋە تىدەگەين خىۋايەكى دروستكارى ھەكىمى لە پىشتەۋەيە. بەپىچەۋانەۋە ئەگەر بەشىۋەى فەۋزا بىۋايە قەت لەرىگەى ئەۋانەۋە بەرەۋو خۇداناسىن نەدەچوۋىن. ئىستا كە دەبىنىن گەردوون بەم وردى دىزايەنە دروستكاراۋە دەزانىن يان لە رىگەى رىكەۋتەۋە دروست بىۋە يان نەخشى دەستى پەروەردىگەرە، سەبارەت بەۋەى

رېڭەوت يېت ئەۋە ھېچ ئاقلىڭ رېڭە بەۋە نادات نە سوۋكايەتى
بە ئەقلى خۇيى و نە بە ئەقلى كەسانى بەرامبەر بىكات و
ھەۋلى قەناعەتھېننى ئەۋە بدات كە بەرھەمى رېڭەوت يېت.

بۆنمۈنە: (دكتور سەئىد رەمەزان بۆتى) باس ئەۋە دەكات
كاتىڭ تۆ دەچىتە مۆلىڭ دەبىنى دەرگاي سەرەكى مۆلە كە
لە گەل نىزىكبۈنەۋەى تۆ دەكرىتەۋە، لە دۋاي تۆش يە كسەر
دادەخرىت، جا ئە گەر تەنيا يە كجار ھالەتېكى ۋەھا روويدات ئەۋە
ئاسايىيە يېت وايىت بە رېڭەوت كراۋە داخرا، بەلام كە دەبىنى
ھەمىشەۋ بۆ ھەمۋو كەسېڭ ۋەھايە، ئەۋە گەمژىيە ھاشا لە
كارامىيى ئەۋ ۋەستايە بىكەيت كە درۋستى كىرۋەۋە، ھەم گالئە
بەخۇ كىرۋەنەشە، بۆيە گەردۋونىش كاتىڭ (بەردەۋام) بەۋ ياسا
ۋردانە بەرپۆۋە دەچىت، ئەۋبەرى گەمژىيە كەسېڭ ۋابزانى بە
رېڭەوت درۋست بوۋە.

دوۋەم: پىغەمبەرئاسىن:

يە كەمىن ھەست و ئەركى دۋاي خۇداناسىن، ھەستكرەنە بە
بەرپىسارىتى جىيەجىڭكرەنى فەرمانەكانى ئەۋ ۋاىيە.
پىۋىستە رېڭايەك ھەيىت بۆ ناسىنى فەرمان و نايەكانى
ئەۋ خۇدايە لەپىنۋاي ھەلىستان بە ئەركى بەندايەتى،
بەپىچەۋانەۋە ئە گەر ئەۋ رېڭايە نەيىت مەۋقەكان سەرگەردان
دەبن و نازانن چۆن مامەلە بىكەن، بۆنمۈنە چەندەن كەسانى

بىياۋەرۈ مولحيد دۋاي تىرپامان و قوۋلېۋونەۋە باۋەرپان بە خودا
 ھىئا، بەلام لەبەرئەۋەى باۋەرپان بە ھىچ پىغەمبەرەن نەھىئا تا
 مردنیش نەيانزانى ئەرکى بەندايەتى مەرۋف چىيە بەرامبەر بەو
 خودايە. جا بۈئەۋەى لەو گىژەلۋوگە رزگارپان بىت پىۋىستە
 پىغەمبەرەنى خودا بناسن ئىنجا بەگۈرەى فەرمان و
 رىئمايەکانپان ئەرکى سەرشانپان راپەرپىتىن، ئەمەش تەنپا
 لەرنگەى پىغەمبەرەنەۋە دەبىت.

بەلام ناسىنى پىغەمبەرەنپىش ھىندە ئاسان نىيە، چونكە
 پىغەمبەرى راستەقىنەۋە كەسانى درۋزنىش ھەن بانگەشەى
 پىغەمبەرەيەتى دەكەن، پىۋىستە رىنگايەك ھەبىت بۇ ھاۋىرکردنى
 راستگۈۋ درۋزەكە، تاكە رىنگەى ناسىنى راستەۋخۋى
 پىغەمبەرەن ئەو ياسا نەگۈرەنەيە.

واتە: كاتىك ھىچ كەسك ناتوانىت ئەم ياساپانە بشكىنىت،
 كەچى كەسك ياساكانى لە بوارىكدا شكاندوۋە كارىكى
 پىچەۋانەى ياسا جىگىرەكان كىردوۋە بەلگەيە ئەۋە پىغەمبەرەۋ لە
 خواۋە ھاتوۋە، بە بەلگەى ئەۋە نىشانە گەۋرەى كە توانى ئەۋ
 رىسا نەگۈرەنە تىپەرپىتىت.

خۋاي گەۋرە دەربارەى ھەزرىتى موسا (ﷺ) دەفەرموۋىت:
 ﴿وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَيْضًا مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ
 إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾ (النمل الآية ١٢). واتە:

نیمای رازی دهربارهی نو رووداوانی رووده‌دن و هیچ پیه‌بندی به مرؤفه‌وه نییه، قسه‌یه‌کی جوانی قازی عه‌یاز نه‌قل ده‌کات، که "ده‌بی مرؤفی مسوّلان له ناست نهم رووداوانه باوهری واییت که حیکمت و راستی و دادگری و چاکه‌و

خېرىكى تېدايە، پېۋىستە ۋاز لە نووزە نووز بېنىن و بەدۇخە كە رازى بېن".

ھەندىك لەو رووداۋانە لەۋانە مەرۇف بە كارى خراپان بزانىت بەلام لە خودى خۇيان خراپ نېن، بەلام ئەقلى ھەموو مەرۇفك دىك بە لايەنە باشەكانى ناكات، بۆنمۇنە دروستبۇنى بۇرپكان و بىۋىسەلەرزە ھەندىكجار لە شوئى وا روودەدات كە ھېچ ئاۋەدانى مەرۇفى لى نېيە، يان ئەگەر مەرۇفىشى لى بىت، ئەۋە دەرەنجامى چەند ياسايەكى فېزىيائىيەۋ لە خودى خۇيدا خراپ نېيە، ھۆكارىكى سەرەكى ئامادەسازى زەمىن بۇ ژيان، لە رىگەيانەۋە وزەى خەزىنكارۋ لە ئار زەۋى دەدەنەۋە، جۇرەھا سامانى كانزايى فرى دەداتە سەر زەمىن و مەرۇف لىيانەۋە سوودمەند دەبىت، زۆربەى ئەم سوودانە لەگەل پېشكەۋتنى زانستى دەرەكەۋن، لەۋانە جۇرە سوودىكى ھەبىت مەرۇفى پېشۋو ھېچى دەربارە نەزانىبىت، مەرۇفى ئىستا سوودەكەى دەزانىت، ئەۋ بەراۋردە بۇ داھاتۋوش بە ھەمان شېۋە.

چۈارەم: دەرخستنى خۇشپىيەكان:

سەبارەت بە ھەندىك ياساى ۋەك ئازارۋ ناخۇشى و دەرۋو بەلايەكان، زانايان پىيان ۋايە خۇشى و ناخۇشى دوو پروۋى دراۋىكن، ھېچ يەككىيان بەبى ئەۋەى دىكە نابن، بەتايبەتى زانايانى بوارى رەۋشت ئەمە بە كارىكى ھەتمى ئەخلاق دەزانن،

به گویزه‌ی نهم برگه‌یه خوشی و جوانیه کان به بی بوونی

ناخوښی و قیژوونییه کان دهرناکه ون. بویه یاسای ژیان وه هایه ده بی نه و دهر دانه هه بن تا به و خوښانه بگه یین، نه گینا هیچ له مانای خوښیه کان ټینه ده گه یشتین.

پېنچەم: ويىستى چاكەو داھىنان:

مرۇف بە جۇرىككە ھەموو كات لە داھىنانى تازە نوئ
دايە. ئەو بە تەۋاۋى وابەستى ئازارو مەينەتییەكانە، بە
گەرپانەۋە بۇ مېژوۋى مرۇفایەتى، دەردەكەۋىست ئەو
پېشكەۋتەنەۋى ھەيەتى، دەرەنجامى پېۋىستى و ئازارو ناخۇشى
بوونە. ئەگەر كۆنترۇللى ئامپەر ئەلتكرۇنىيەكان ۋەك
نموونەيەكى بەردەست بېنىنەۋە، ئەگەر مرۇف ئازارى بە
گۆرپىنى دەست نەدیتبا قەت كۆنترۇللى دانەدەھىنا، بەلام كاتىك
تەلەفزیۋن بوۋە زىاد لە كەنالىك، گۆرپىنى يەككىيان بۇ
يەككىكى دىكە ھەموو جارى پېۋىستى بە ھەلستان ھەبوو،
ئەمەش ھەم تاقەت و ھەم كاتى دەۋىست، لەۋانەشە دوو
رووداۋى جىۋاۋز لە يەك كاتدا لەسەر تىقى ھەبن كەسەكە ھەز
بكات زوو زوو بۇ ھەردوۋىكىان بگۆرپىت، ئەۋە تەنیا بە كۆنترۇل
چارەسەرکرا.

بە ھەمان شېۋە ئەگەر ئازارى گەرما نەبۋايە قەت سېلىت و
ساردكەرەۋەى ناۋ ترومپىل دانەدەھىنران، ھەر بۇنموونە لە
ۋلاتىكى ۋەكو يۆگەندا نە ساردكەرەۋە نە گەرمكەرەۋەيان نىيە،
چونكە كەۋتۆتە سەر ھىللى ناۋەپراست (equator) نە ساردى
و نە گەرميان ناگاتى. لە ھەندىك ۋلاتى ساردى ئەۋروپا تەنیا
گىرنگى بە گەرمكەرەۋە دەدەن. ئەۋە بۇ ھەموو بۋارەكانى

دىكەش، خۇ ئەگەر ترسى فرۇكە نەبوايە دژە فرۇكە دروست نەدەكرا.

بۆيە مەرۇف كە بوونە ۋەرنكى جىاۋازە لە رووى كۆمەلەيتى و ئەقلىيە ۋە ھەمىشە عدۋالى پىشكەوتن و داھىئانە. ئەگەر ئازارو ماندوبوون نەبوايە قەت بە رۆژگارى ئەمەرۇ نەدەگەيشت.

كەۋاتە: بوونى نازار سەرچاۋى پىشكەوتنى مەرۇفە. خۋاى گەۋرە ياساكانى ژيانى بە ھاۋسەنگى نىۋان خۇشى و ناخۇشى دانائە، تا مەرۇف بتوانى لە گەل ناخۇشىيە كان داھىئاننى تازە يىئىتە ئارائە، بەپىچە ۋانەۋە لە سنوورىك دەۋەستا.

شەشەم: پاراستنى شكۆى مەرۇف:

خۋاى گەۋرە مەرۇفى كىردۋتە سەردارى ئەم زەمىنە، ھەرچى ھەيە ژىردەستى ئەۋى كىردۋە، بەھۋى ئەقلىۋە لە ھەمۋە بوونە ۋەرانى دىكەى جىا كىردۋتەۋە. بەۋ ئەقلى ئىپرادەى چاكەۋ خراپە دەكات، گۆرانكارى لە زەمىندا دەكات.

ئەۋ ئىپرادەۋ ئەقلى گەۋرەتەرىن بەخششە خۋاى گەۋرە داۋىيەتتە مەرۇف، جا بۆتەۋەى ئەم ھالەتە دەرگەۋىت ئەم رېسا نەگۆرانەى پىيەخشيون.

يىنە بەرچاۋى خۇت، ئەگەر ژيانى دونيا بەم ياسا جىگىرانە

نەبوايە چ گىرنگىيەك بۇ مەرۇف دەماۋە، بۆنمۇنە ھەرچى
ناخۇشىيە نىتە سەرت، ھەرچى نازارە نەبىنى، چۆنى بىتەۋىت
ژيان وايىت، تەنيا دەسەلاتى چاكەت ھەيىت، ئايا ھىچ
گىرنگىيەك بۇ تۆ دەمىنىتەۋە؟

گەرھى تۆ لەۋەدايە ئازادىيەكت ھەيە كە لە يەك كاتدا
دەتۋانى چاكە بىكەيى و خراپەش بىكەيى، ياساكان جىگىرن،
تۆش بەۋ ئازادىيەۋە دەتۋانى مامەلەي دروست لە گەل ئەۋ
رووداۋانە بىكەيى، دەتۋانى لە جوانپرايىكرىدى سامانى ۋلات و
چەسپاندنى دادگەرى بەختەۋەرى بۇ گەلەكەت مەۋگەر
بىكەيى.

لەۋلاۋەش كەسكى دىكە ھەيە بەپىچەۋانەۋە ھىچ سودى
لى ۋەرنەگىرت. تەندروستى خۆت بىپارىزە لە نەخۇشى دوور
دەيىت، مەپارىزە توۋشى نەخۇشى دەبى و لەۋانەيە خەلكى
دىكەش توۋش بىكەيى. گەرھى تۆ ئا لىرەۋە بەدىاردە كەۋىت،
بەبى بوۋنى ئەۋ ئازادى و ئىرادىيە لەناۋ ئەۋ ياسا چەسپاۋانە،
رۇبۇتتىك دەۋوى بەبى ۋىستى خۆت بەرەۋ كارى باش دەبراي،
نە چىزىت لە خۇشىيەكان ۋەردەگىرت، نە گەرھىيشت
بەدىاردە كەۋت.

حەۋتەم: تاقىكردنەۋەى دۇنيايى و ئاخىرەت:

ئەمە ھەر تەۋاو كەرى خالى پېشەۋەى، واتە ئەگەر ياساكانى دۇنيا جىگىر نەبۇنا، نە تاقىكردنەۋەى دۇنيا و نە تاقىكردنەۋەى ئاخىرەت ھىچ مانايەكى نەدەما.

بۇنمۇنە: تۇ قوتايىە كانت تاقى دەكەيەۋە، يان فەرمانبەرە كانت تاقىدەكەيەۋە، يان لە رىگەى ھەلېژاردنەۋە سەرۋكىك تاقى دەكەيەۋە. ئەو كاتە دەتۋانى كەسانى سەرگەۋتۋو لە دۇراۋ و فاشىلەكان جىابكەيەۋە، كە چانسەكان بۇ ھەمۇيان يە كسان بن، ناتۋانى ھەلسەنگاندن لەنېۋان دوو كەس بىكەى، يە كىك ھەمۇۋ شتى بۇ فەراھەم بىكرىت و يە كىكىش ھىچى نەيىت.

ئا لېرەۋە دەبىنن ياساكانى گەردوون و ژيان جىگىرن و بۇ ھەمۇمان ۋەكو يەكن، كەسىك بە وىست و ئىپرادە و ئەقلى خۇى خزمەتى جۋانتر پېشكەش دەكات ئەۋە سەردەكەۋى.

ئەۋەى دى كە ناگاتە ئەۋ ناستە دەدۇرې، خۇ ئەگەر ياساكان چەسپاۋ نەبۇنايە، تاقىكردنەۋەكە ھىچ مانايەكى نەدەما، بۇ قىامەتىش ھەروا، دەرەتۋى پېغەمبەرناسىن بە بەلگەۋە لەپېش ئىمامى ئەبۇبەكرو ئەبۇ جەھل ۋەكو يەك بوو، بەلام يەكەمىيان ئەقلى ھەلېژاردو لە تاقىكردنەۋەكە دەرچوو.

كەچى دۈۋەمىيان نەفس و دەروونى زال بوو بەسەر نەقلىدا،
لە تاقىكرىدەنەھەمەكى دۋرا. دۈۋ گەنجى نەم سەردەمە بەھەمان
شىۋە بىكە نمونە، ھەردوۋكىيان دەتوانن داۋىنپىسى و قومار
بىكەن، جا يە كىكىيان نەنجامدانى كارەكە ھەلدەبىژىرت و نەۋەى
دىكە خۇپاراستن.

لېرە تاقىكرىدەنەھەمەكى يەكلالىى دەبىتەۋە، خۇ نەگەر
چاكەكارى ناچارى بوایە، ھەردوۋكىيان فرىشتە ئاسا بەس
چاكەيان لە دەست ھاتباۋ تواناى خراپەيان نەبا، تاقىكرىدەنەھەمەكى
ھىچ نەنجامىكى نابوو.

هەشتەم: رەۋشەنسى:

ئەۋەش لەناۋ بەشەك لە خالەكانى پىشتەر باسكراۋە، يىگومان
مىرۇف بىۋىنەۋەرئىكى خاۋەن رەۋشەن و ئەخلاقە، بەلام رەۋشەن
بەيى نەگۈرى ياساكان هېچ مانايەكى نەدەبىۋە.

بۆنمۇنە: قوربانىدان و ھاۋكارىكردن و بەھاناۋەچۈن چەند
سېفەتلىكى جوانى رەۋشەن، ئەۋە تەنبا لەرىگەى ئازادى ناۋ
رووداۋە جىگىرەكان دەردەكەۋىت.

بۆيە كاتىك نەخۇشەيەكى كوشندە يەخەى مىرۇقاىەتى
دەگرىت، ھەژارى و نەدارى روودەكاتە خەلك، ژيان تال دەيىت،
كەسەك ھەيە مال دەبەخشەت، بالەخانەكانى دەكاتە نەخۇشەخانە،
نرخى بازار رادەگرىت.

لە بەرامبەردا كەسەك ئازارى خەلك دەكاتە پردى
خۇپىگەيانەن و دەۋلەمەندىۋىن، باكى بەۋە نىيە خەلك چى
بەسەر دىت.

ئەۋەى يەكەم بە خاۋەن رەۋشەن بەرزو ئەۋەى دوۋەم بە رەۋشەن
قىزەۋەن ۋەسەف دەكرىن. ئەگەر ناخۇشەيەكان و ئازارەكان و
يەكسانى چانەكان نەبۋايە ھېچمان دەربارەى ئەۋ رەۋشەنە
نەدەزانى.

نۆيەم: ئازادى:

گەۋرەتەرىن سىفاتىك مەرۇف جىا لە ھەمىو بوونەۋەرەكانى
سەر زەمىن ھەيەتى بىرىيە لە ئازادى، ئەم خالە بناغەى ھەمىو
خالەكانى رابردوۋە. خۋاى گەۋرە ژيانى لەسەر چەند ياسايەكى
نەگۈر بە مەرۇف بەخشيۋە، ئىنجا ئازادىشى كىردوۋە.

بەلام نەگەر پىمان واپىت دەيى خوا ناچارمان بىكات كارى
چاكە ئەنجام بدەين، گەۋرەتەرىن سووكايەتى بە مەرۇف دەكەين،
چونكە ئەو كاتى گەۋرەتەرىن سىفاتى تايبەتمەندى لى
دەستىنەنەۋە كە ئازادىيە.

ئازادى لەو كاتەدا فەراھەم دەيىت كە ياساكان بەجىگىرى
لەپىش تاكەكانەۋە بىن و بە ئازادى خۇيانەۋە يەكىكىان
ھەلبىزىرن.

دەيەم: گەرپانەۋە:

ناخۇشى و بەلايەكان دەروازىيەكن بۇ گەرپانەۋە، گەرپانەۋە
دوۋ جۇرى ھەيە:

يەكەم: گەرپانەۋە بۇ لاي پەرۋەردىگار. خۋاى گەۋرە مەرۇفى
بە ئەقلىكى جوان دروستكىردوۋە، ھەرۋەھا پىغەمبەرانىشى بۇ
ناردوون تا رىنگاى راستيان پىشان بدەن.

ھەرۋەھا مەرۇفىشى نەكىردۆتە ماكىنەيەكى بى ھەست

ناچار بە باۋەر بىكرىت، بەلكى دەروازى چاكە خراپەى بۆ
 كىرگۈتۈۋەرىنگەكى پىشانداۋە. بەلام مەۋف زۆر جارەن دەيىتە
 كۆيىلەى ئارەزوۋەكانى، لەوانەيە برادەرىك يەن مال و سامانىك
 يەن ھەر كارىك بىباتە دۇخىك قەت خۋاى ۋەبىرىتتەۋە، ئاللىرەدا
 مەۋف كاتىك راستىيە پىكۈپىكەكانى گەردوۋنى بۆ
 دەردەكەۋەن، يەن لەرىنگەى نەخۋشى و جۆرە ئازارىكەۋە لاۋازى
 خۋى بۆ دەردەكەۋىت، يەكسەر دەگەپىتەۋە لاى خۋا لە
 ھەلەكانى بەرامبەر خۋا خەلك پەشىمان دەيىتەۋە.

لەۋۋە تىدەگەين ئەۋ شتەى بە ناخۋشى دەزاندىرا،
 بەخشىكى گەۋرە بۈۋ. كەسى واش ھەيە بەپىچەۋانەۋە خۋاى
 گەۋرە بە (خۋشى) تاقى دەكاتەۋە، جا كاتىك مالىكى زۆرى
 چىنگ دەكەۋىت، يەن بىچ مىندالەۋ مىنداللى پىچ دەبەخىرى، يەن
 برۋانامەيەك ۋەدەست دىنىت، يەن چەندەن خۋشى دىكە ھەن،
 يەكسەر سەرى بەندايەتى بۆ خۋا نەۋى دەكات و لە دلىدا
 دەلىت: (خۋايە تۆ ئەۋ ھەۋۋو چاكەيەت لەگەلدا كىردوۋمە،
 خۋايە تۆبەۋ پەشىمانى بەردەم قاپى تۆم). خۋاى گەۋرە
 دەفەرمۈۋىت: ﴿وَبَلَوْنَهُمْ بِالْأَحْسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾
 [الأعراف الآية ١٦٨].

ۋاتە: "بەچەندەھا خۋشى و ناخۋشى تاقىمان كىردەۋە بۆ
 نەۋى ئەۋان بگەپىنەۋە (بۆ پىبازى راست و دروست)".
 كەۋاتە: خۋشىو ناخۋشى دەروازى گەپانەۋەن بۆ لاى خۋدا.

دوۋەم: گەرپانەۋە لە كارە خراپە كە. واتە مەرج نىيە
گەرپانەۋە كە بۆلای خوا يىت، بەلكو خەلكە كە لە كارە
قىزەنە كەيان دە گەرپىنەۋە كە بوۋەتە ھۆى ناخۇشىيە كە.

بۆنمورنە: كاتىك قايرۇسى كۆرۈنۈش بىلەن بىر ھەم رىۋەيەت
ئەۋانەي دەستە كانىيان دەشۇن دواي چۈنە مەپراھى و
تارەتگرتن، مايەي شۆك بوون، ئاخىر رىۋەيەت ھەرەزۋى خەلكى
دونىا نە دەستىيان دەشۇن و نە ئاۋىش بە كاردىنن، ئەمەش
ھۆكارىكە بۇ بىلەن بىر ھەم نەخۇشى، يان (ۋەك دە گوتىت) ئەۋ
قايرۇسە پىلاننىك يىت و بە ئەنقەست گوازارا يىتەۋە.

جا بەم ھەلسو كەۋتەيان، توۋشى نەخۇشى دەبن بۆنەۋەي لەۋ
كارانە بگەرپىنەۋە ھەرچەندە تۆبەي باۋەر بە خواش نە كەن.

ياز دەم: لىتخۇشبوۋنى گوناھ

لايەننىكى دىكەي ئازارو نەخۇشىيە كان بۆنەۋەيە لە
گوناھە كانىيان خۇش يىت. مەۋقى باۋەر دار ھەر نەخۇشى و
بەلايەك يىتە سەرى گوناھە كانى ھەلدەۋەرن.

دواز دەھەم: سزادانى تاۋانباران.

قورئان بە روۋنى ئامارە بەۋە دەكات، ھەندىك لەۋ روۋداۋانە
ۋەكو سزاي خودا ھاتون بۇ ئەۋ ئومەتەنەي گورىيان بە
بەلگە كان نەداۋە پىغەمبەرانىيان بەدرۇزانيون و ستەميان كىردوۋە،
خۇاي گەۋرە دەفەرموۋىت: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ

قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَأَنفَقْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُموا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ [الرُّومُ الآية ١٧].

ۋاتە: "بەپراستى پېش تۆ (ئەى محمد صلى الله عليه وسلم) پىغەمبەرانىكىمان رەۋانە كىردۈۋە، بۆ سەر ھۆزۈ گەلەكانيان، بەلگەۋ نىشانەى زۆريان بۆ ھىنان، بەلام زۆريان باۋەرپان نەھىتا، بۆيە ئىمەش تۆلەمان سەند لەۋانەى كە تاۋانيان كىرد، ئەۋسا ئىتر سەر خستنى ئىمانداران بە نەركى سەرشانى خۇمان زانى و سەر كەۋتەنمان پى بەخشىن".

سىزدەھەم: پاداشتكر دىنەۋە.

ھىكمەتتىكى دىكەى نازارو بەلاۋ ناخۇشىيەكان بەرزكر دىنەۋەى پەلەۋ پايدى باۋەردارانە، چۈنكە لە روانگەى ئىسلامەۋە ژيانى دۇنيا تەنيا رىچكەيە كە بەرەۋ ناخىرەت، بۆيە بەھىچ شىۋەيەك ژيانىكى كاتى لەگەل ژيانى يەكجارەكى بەراۋرد ناكىرت، مەسۇلمانان ئاقىدەمان ۋايە خۋاى گەۋرە بەۋ ناخۇشى و بەلايانە پەلەمان بەرزەكەتەۋەۋ پاداشتى زىاتىرمان دەۋاتەۋە، ھەربۆيەش كاتىك روۋداۋىكىمان بەسەر دىت ئەگەر ھەلەى دەستى خۇمانى تىدا بىت بەخۇدادەچىنەۋە، لە ھەمان كاتدا نارام دەگرىن، چۈنكە دەزانىن پاداشت دەكرىنەۋە. بەلام لەۋەدا راستكر دىنەۋەيەك پىۋىستە، كەسانىك ۋاتىدەگەن

دەردو بەلا بۆ باۋەردار رەخمەتەو بۆ بېباۋەرانىش عەزاب، ئەو
فەرمودەمە لە دايكە عائىشە دەگىرئەو، بەلام ماناى ئەو نىيە
باۋەردارەكە ئازار ناچىزىت يان بە شتىكى خوش و باشى
دەزانىت و خۆى ناپارىزىت و چارەسەر وەرناگرىت، بەلكو بۆ
ھەردووكيان ۋەكو يەك ئازارو مەينەتى دىئىتەو.

لەوانىيە باۋەردارەكە ئازارى زىاترىش بچىزىت. ماناى
فەرمودەكە لە ئەنجامەكەيە، كە ھەردووكيان ۋەكو يەك
دەنالىنن، بەلام لەبەرئەوۋى باۋەردار باۋەرى بە خوا ھەيە، وىراى
خۇپاراستن و دۆزىنەوۋى چارەسەر و گەرئەوۋە لە كەمتەرخەمى
ۋە ھەلەكەى، نارامدەگرىت و بە تاقىكرىدەنەوۋى خوايى دەزانىت،
پشتى بە خوا دەبەستىت.

لە بەرامبەر ئەو باۋەرو پىشەستىنى بەخو، پاداشت
دەكرىتەوۋە ھەموو ھەناسەو ماندوبوونى بۆ بەچاكەو دەنوسرىت.
بەلام كابرانى بېباۋەر پرواى بە قىامت و ھەلستانەوۋە خوا
نەبوۋە، پشتى پىنەبەستوۋە، بە تاقىكرىدەنەوۋى نەزانيۋە، بۆيە نە
بۆ لاي خوا دەگەرپىتەوۋە نە پشتى پى دەبەستىت و نە بەناۋى
باۋەرو تاقىكرىدەنەوۋە نارام دەگرىت.

بۆيە ھىچ خىرى قىامتەى لى نايىنن، ئەگىنا ھەردووكيان
ئازار دەچىزىن و ھەردووكىشيان پىۋىستيان بە گىرتنەبەرى
رىكارەكان ھەيە.

نەوانە بەشەك بون لە دەرەنجام و حىكمەتە كانى
ياسانە گۆرە كان.

بەلاۋ كارەساتەكان:

يۆرپى ئەۋەى ئەۋ ھەمىو رىڭكەپىكىيە لە ياسا گەردوونىيەكان ھەيە، لە گەل ئەۋەشدا ھەندىك بەلاۋ موسىبەتى گەۋرە بەسەر مەۋقايەتى دىن، كە زۆر جارارن ولاتىك يان دەڧەرتك ويژان و خاپوور دەكەن، ۋەكو كارەساتەكانى بوپكان و لاۋاو بومەلەرزەۋ پەتاۋ نەخۇشىيە گوزراۋەكانى ۋەك كۆپۈناۋ تاعوون، ئەم كارەساتانە دوو جۇريان ھەيە:

يەكەم: كارەساتە سەۋۋىيەكان.

ئەۋانەى ھىچ دەستى مەۋقايان تىدا نىيە ۋەك بوومەلەرزەۋ بوپكان و تەسۋنامى ... ئەۋانە خەلكىكى زۆر دەيىتە قوربانىان ۋەك ئەۋەى لە ئىندۇنىسىا روۋىدا يان سالانە لە ئەمەرىكاۋ شۆنەكانى دىكە روودەدات، يان ئەۋ بوومەلەرزەۋ پارسال لە ئىران ھات، ھەروەھا لە يەك بوومەلەرزە لە توركيا (۳۰،۰۰۰) كەس بوونە قوربانى. ئەۋانە كارەساتىگەلىكن لە دەرۋەى تواناى مەۋقن واتە نە مەۋق ھۆكارىانەۋ نە دەشتوانى رىڭكايان لىبگىرت.

بۆنمەۋنە يابان، كە لە ئاستىكى ھەرەپىشەۋەى زانستى تەكنەلۇژىا دايەۋ زۆرتىرىن بوومەلەرزە لەۋ ولاتە روودەدەن، كەچى ھەمىو ئىشيان بۆ ئەۋەيە چۆن بالەخانەكانىيان ۋەھا

دروست بىكەن لە گەل بومەلەرزە نەرووخىت، يان چۆن كاتى بومەلەرزە دەستىشان بىكەن، بەلام خودى روودانە كە لە دەرەۋى دەسلەتپانە.

ھەرچەندە بەشىك لەو كارەساتە سىروشتىپانەش دەستى مەۋقۇ تىپدايە ۋەك (دەگوتىت) ھەندىكجار تاقىكرىدەنەۋى چەكى ناۋكى دەپتە مايە بومەلەرزە، يان كاتىك وشكە سالى روودەدات خەلك ھەموو رىنگاكانى ئاۋ دەگىرەن و خانوو و مالى تىدا دروست دەكەن، جا كە ۋەزى باران ئاسايى دەپتەۋە ئاۋەكە لە دۆل و شىو و كەندەكان دىتە خوارەۋە، ھىچ شىۋىكىشى نىيە پىيدا بىرۋات يەكسەر دەپتە لافاۋو خەلكىك دەخنىكەت و خەلكانىك مالىان ژىرئاۋ دەكەۋىت، ئەوانە راستە رووداى سىروشتىن بەلام مەۋق ھۆكارىتى.

كاتىك ئەم جۆرە كارەساتانە روودەدەن بەشىك لە بانگخازان بە ھەماسەتەۋە بە غەزەب و خەشمى خوا تەفسىرى دەكەنەۋە. ئىستا قسە لەسەر ئەۋە ناكەين كە غەزەبى خوايە يان نا، بەلام نابى لە بىرمان بچىت ئەۋ رووداۋانە لە ھەموو شىۋىكى روودەدەن، بۆنمەۋنە پىرۋىزىن جىگاي مەسولمانان مەككەى پىرۋىزى مەزگەۋتەكەيەتى، كەچى لە مەۋرودا چەندىن جار كەۋتۋتە ژىر لافاۋو قورىپانى لىكەۋتۋتەۋە. شىۋەكانى دىكەش بە ھەمان شىۋە، لە ھەندىك شىۋىش روودەدات ھىچ كەسى لى نىيەۋە

ھېچ تاۋانلىكى لىي نە كراۋە. ئەمەش ئەۋ پىرسىيارە دروست دەكات: چۆن خۋاي گەۋرە لەبەر گوناھى بەشىكى كەم، ئەۋ ھەمۇو خەلگە لەم شۆئە پىرۋزە دەخاتە ژىر غەزەب و خەشمى خۇي؟!

ھەروەھا ھەندىك شۆئى دىكە ھەلگەۋتەي جوگرافىيان وايە ھەمىشە لافاۋى لىي روودەدات، سالانە خەلگ خۇي بۆ لافاۋەكە نامادە دەكات، چونكە بەرلەۋەي ئاۋەدانىشى بىچىتىي دۆخەكە ئەگەرى لافاۋى وابوۋە، بۆيەكە لە سالىكى دىارىكراۋ لافاۋەكە ھەلدەستىت، ئىنجا بانگخۋازان بە كارىكى حكومەتەكەي دەبەستەۋە، دىسانەۋە ئەۋ پىرسىيارە دروست دەبىت: ئەي بۆچى بە بەردەۋامى لەم شۆئە لافاۋ ھەبۋە، واتە بەر لەۋەي ئەۋ حكومەتەۋ ئەۋ نىزامەش بىت، بگرە پىش ئەۋەي ئەۋ شارەش دروست بىت؟!

لە روانگەي ئىسلامەۋە ئەم رووداۋانە بە كارەساتى سىروۋشتى ئاۋدەبىرەن. كۆمەللىك سوۋدى گەۋرەشيان ھەيە لە ھاۋسەنگى ژيان و ژىنگەۋ پىشكەۋتنى زانستى، ۋەك پىشتىر باسكرا، بەلام خەلگى ھەمۇو سەردەمىك لە ھەمۇو نەئىنىيەكانى تىناگات. دىقەت بەدە ئەۋ نمونەي خۋارەۋە دەربارەي شتىكى سادەي گيانداران، لەۋتە بەرەۋ ھاۋسەنگى نىۋان ھەسارەكان و تەۋاۋى پىكەتەكانى ھەسارەكانى ئىمەۋ ھەسارەكانى دىكەۋ كۆمەلەكانى دىكەش بىرۋىن.

لە سالى (۱۹۵۰) نەخۇشى مەلاريا لە مېشۈلە درووست بوو، حكومت بېرىدا لە رېنگەي مادەي كېمىيەي (DDT) ھەموو مېشۈلە بىكۆزىت. بەمەش مەلاريا كەمبۈيەو. بەلام گىيەي سەر بانى خەلگە كە بەسەريان بەردەبوو، چونكە پېشتەر كرمۆكەي تەتەلە مىران لەسەر بانى خەلگە كە دەژىار ئەو گىيەي دەخوارد، زەرگەتەش كرمەكەي دەخوارد، بەلام مادە كېمىيەيە كە زەرگەتەكەشى كۈشت، بۆيە ئېستە ھېچ شىك نېيە ئەو كرمۆكەيە رابگىرت، جا كە گىيەيە كە دەخوات بەسەر خەلگە كە دەكەوتتە خوارەو.

ئىدى سەرىانەكان ھىدى ھىدى دەكەوتتە خوارەو. خەلگە كە تووشى گىرىتېكى گەورەتر بوو، چونكە پشيلە ئەو گىيانەوەرەنەي دەخوارد كە زەرگەتەي دەخوارد، كە زەرگەتە نەما، گىياندارەكەش نەما، لەمەو پشيلەكانىش دەمەردن و ژمارەيان كەم دەبوو، لەگەل ئەوئەش ژمارەي جورجەكان (بەھۆي كەمى پشيلەو) زۆربوون.

جورجىش بەھەمان شېۋە خەلگە تووشى نەخۇشى دەكەردەو، تا واى لېھات ئەو خەلگەي بەو نەخۇشىيە دەمەرد ژمارەيان زياتر بوو لەوانەي بە مەلاريا دەمەردن. دواچار ھەر لە سالى (۱۹۵۰) كۆي (۱۴،۰۰۰) پشيلەيان ھېناو گوندىكى بۆرنىۋ لە رېنگەي پەرەشۈتەو بىلەيان كەردەو.

دىيارە دەبوو دەرمانىكى وابدۆزنەو چارەسەرى مەلاريا بىكات
و ھاوسەنگى ژىنگەش تىك نەدات.

پىغەمبەرى خوا دروودى خاى لەسەر بىت لە فەرمودەيە كدا
باسى ئەو ھاوسەنگى ژىنگەيىيە دەكات، دەرپارەى ئەو
مىكروپانەى لە رىگەى سەگەو بۆ مروۇف دەگوازىنەو،
هيندە مەترسىدارن دەفەرمووت: (فەرمانى كوشتنى ھەموو
سەگە كانم دەدا، بەلام ئەوانىش ئوممەتىكى سەرىيەخۇن بۆيە
نابى لەناوبىرىن).

دىقەت بەدە، جارىكيان بە گۆرەى ئىجتىھادى خۆى
فەرمانى كوشتنى سەگى دا، بەلام دواتر ئەم فەرمانەى
وہستاند و فەرمووى: "ئەگەر سەگە كان بە تەنيا خۆيان
ئوممەتىك نەبوناىيە، ئەوا فەرمانم دەدا بە كوشتيان".

ھەرۈەك لە نوورى نەمر ھاتوۋە، واتاى نەمەش ئەويە: ئەگەر
سەگە كانىش بە وىنەى نەتەو جۆراو جۆرە كانى ترى ئادەمىزادو
روۋەكە كان و بىگيانە كان و ھتە...، رەگەزىك نەبوناىيە لە
رەگەزە كانى پاراستنى ھاوسەنگى ژىنگەيى (التوازن البىئى)،
ھەرۈەھا بە گۆرەى رىسا گەردوونى و سروسشتىيە كان (الشرىعة
الفطرىة) زەرۋورەتىك نەبوايە لە بوونىداندا، ئەوا ئەو كات فەرمانم
دەدا بە لەناوبردىيان.

ئىستە لەو نمونەيەو نمونەى پشیلە كان تىگەيشتىن كە چۆن

پىكھاتە كانى ژىنگە يەكتىرى تەۋادەكەن. ئەۋە ياسا
 نەگۈرە كانى خۋاى گەورەن و سوۋدى زۆرى شاراۋە
 لەخۇدەگرن، بەلام لەۋانەيە ھەموو مەرۋقەكان لە ھەموو كاتىك
 تىي نەگەن.

دوۋەم: كارەساتە مەۋقۇردەكان.

نەۋ كەردەۋانە دەگىرتەۋە كە بەھۋى كارىكى مەۋقەكان روودەدەن، ۋەك: (سەۋتاندن، خىكان لە ئىھمالى، بىلاۋ كەردنەۋەى نەخۇشى لەرىنگەى دەرمەنەۋە، خواردنى مالى گشتى، ئىسراف و زىندەپۇيى، نازاردانى خەلك، نادادگەرى،...). جا نەۋ كارانە كەسەكە خۇى بەسەر خۇى دىنىت، يان كەسىكى دىكە بەسەرى دىنىت. ئەۋانە كۆمەلە كارىكن لەبەرئەۋەى دەستكردى مەۋقۇن، بەرپرسىارىتەيان دەكەۋىتە سەر شان.

ھەندىك كارى سەۋۋىتى ھەيە بە ھەمان شىۋە دەچىتە چۈرچىۋەى كارى مەۋقۇن، بۆنمەۋنە كاتىك بەھۋى ۋىكەسالى ھىچ شىك ناھىتە بەرھەم ئەۋە كارىكى سەۋۋىتىيە، بەلام كاتىك كشتوكالەكە بەھۋى كەردەۋەى مەۋقەۋە بەرھەم نادات ۋەك تىكدانى ژىنگە يان سەرقالبوۋنى خەلكەكە بە شەپرى دوزمەنەن و نەتۋانىنى ئاۋرپدانەۋە لە كارەكانىيان يان بەكارھىنەنى دەرمەنى خراب بۆ تىكدانى جۆرو كۋالىتى بەرۋوبومە گۆشتى و كشتوكالىيەكان.

ئەۋانە ھەرچەندە لە روۋكەشدا كارەساتى سەۋۋىتىن، بەلام دەچنە خانەى كارە مەۋقۇردەكان و مەۋقۇن لە ھەمەۋى بەرپرسىارەۋ دەپى بەخۇش چاكى بكاتەۋە ئەگىنا بەردەۋام دەپىت.

چۈن بەلا دەپتە تاقىرىدە مەھەللىسى؟

لە روانگەي ئىسلام مەھەللىسى كۆي ژيان تاكو مردن مەھەللىسى
تاقىرىدە مەھەللىسى، ھېچ شەيئە لە تاقىرىدە مەھەللىسى بەدەر نىيە، خۇي
گەورە دەفەر مەھەللىسى: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ
أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ [الأنعام الآية ٢٠].

واتە: "ئەو كە مردن و ژيەن داهىيە، تا ئىيە تاقىرىدە مەھەللىسى
كامتان كارو ئاكارى جۈملىسى".

بە گۈرەي ئەم ئايەتە ژيان مەھەللىسى تاقىرىدە مەھەللىسى، ھەر لەو
رۇزەي لە دايە دەپتە تا دەمەت دۈجەر ھېچى بەلاش نىيە،
چۈنكە ھەر لە بىنەپەتە مەھەللىسى مەھەللىسى ھەر بە ھەمەتە دروست
نەكرە، بەلكو بۇ ئامانجىكى گەورەتر دروستكرە.

ھەمەو ھەول و كۆشەكانى ژيانى بۇ گەيشتە ئەو
ئامانجەيە، كەواتە ھەمەو چەكەساتەكانى ژيانى
تاقىرىدە مەھەللىسى. جا خۇي بەگۈرەي ھەول و كاردانەكانى
بەپاردەدات چۈن مەھەللىسى لە گەل ئەم رووداوانە دەكات، خۇي
گەورە دەفەر مەھەللىسى: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا
لَا تُرْجَعُونَ﴾ [الزمر الآية ١١٥].

واتە: "ئاي گومانان وادەرد كە بە راستى ئىيە ئىيەمان بە

بىي مەبەست و بىي ھوودە دروست كىردوۋو ئىۋە بۆ لاي ئىمە
ناھىيىر نەۋە؟!"

بىيجگە لەۋەي ژيان ھەمىۋى تاقىكر دىنەۋىيە، نەخۋشى و
دەردو نازار تاقىكر دىنەۋىيەكى تايىبەتەن، خۋاي گەۋرە
دەفەرموۋىت: ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ
الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالْعَمَلِ ۖ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة الآية ۱۵۵].

ۋاتە: "يىگومانەن جاروبار تاقىتان دەكەينەۋە! بە بەشىك لە
ترس و برسەيتى و كەمكر دىنەۋە لەناۋچوۋنى مال و دارايى دىنا
و زىانى گيانىي و تياچوۋنى بەروو بوو و دەسكەۋتەكانتان؛
ۋاتە: دەبى چاك بزانن سىروشتى رىنگەي جىھادو سەركەۋتن
نەمەيە كە: مەرۇف بەيناۋ بەدىن توۋشى نەم جۆرە زىانە
روالەتەنە بىيىت، بەلام دەبى بەنارام و خۇگىرىيىت، دەسا تۇش نەي
موھەممەد! (صلى الله عليه وسلم) بەۋانە كە خۇپراگرو
بەنارامن مژدە بەدە".

كەۋاتە بە گۆرەي نەم ئايەتە پىرۋزە ھەر شتىك بىيىتە مايەي
ترس و برسەيەيتى، يان كەمبەۋنەۋەي مال و گيان و
بەرھەمەكان، نەۋە تاقىكر دىنەۋىيە كە ھىچ گومانى تىدا نىيە.

پىشتەر روۋنمان كىردەۋە كە ۋەكو دادگەرى خودايى و ۋەكو
پاراستنى شكۆي ئاقلەندەنەۋە نازادى مەرۇف، خۋاي گەۋرە
ژيانى بە ھۆكارو نەنجامەكسانەۋە بەستۆتەۋە، ھەر كاتىك

ھۆكۈرى كارە مەرۋفكردەكان بە چاكى بگىرنەبەر ئەوا
 ئەنجامى باشى لىدەكەۋتەۋە، ھەر كاتىكىش ھۆكارەكان
 پشتگۈنخۇرەن يان بە خراپى بە كارھىنران ئەوا دەرەنجامى
 ھاۋشىۋەى خۇيان دەيىت، بەلا سىرووشىيەكانىش دەرەنجامى
 ياساۋ رىساكانن، كە ھەمۋە كەسىك و لە ھەمۋە كاتىك نازانىن
 چ سودىكى گەۋرەى تىدايە.

ھەربۇيە ھىچ شىك لە خوۋدى خۇيدا خراپ نىيە، ئەۋەى
 ئىمە بە خراپى تىدەگەين سودىكى گەۋرەى ھەيە، ياخۇد لە
 بىرەتدا شىكى باشە بەلام مەرۋفەكان خراپ بەكارى دىنن،
 بۆنمۈنە ناگر ھەمۋەى سوۋدە، ئەگەر ناگر نەيىت ژيان
 دەرەستىت، ھەر لە خۇاردنەۋە بگرە تا دەچىتە سەر كەرەستەى
 خانۋەكردن و ئۆتۈمبىل و نامىرە نەلكرۋىيەكان و فرۋكە
 كەشتى و تەۋاۋى پىشكەۋتەكانى ژيان بەشى ناگرى تىدايە.
 بۇيە كاتىك كەسانىك ناگر ۋەكو بۆمبى كۈشتن يان بۆ
 خۇستاندن يان زيان گەياندنە خەلك بەكارى دىنن، ئەۋە باشى
 ناگر رەتەناكاتەۋە، ئەسلەن لەگەل چاكەۋ باشە زۆرەكانى ھەر
 بەراۋرد ناكىرن.

كەۋاتە: ھەر شىك بەسەر مەرۋف يىت ئەۋە دەرەنجامى
 مامەلەى خۇيەتى، بۇيە كە شىك روۋدەدات يەكسەر پىۋىستە
 مەرۋف چاۋ بە ھۆكارەكان دابخىنىيەتەۋە، كاتىك بىۋەمەلەرە

روودەدات چاۋ بە شوئىن و شىۋازى خانوۋەكان و كارگەكان دابخشىئىن. كاتىك نەخۇش دەكەۋىن چاۋ بە تىكدانى ژىنگەۋ سىستەمى خۇپارزى دابخشىئىنەۋە بەتايىبەتى بۇ ۋلاتە پىشەسازىيە گەۋرەۋ كارگەكانىان. كاتىك توۋشى ھەلامەت دەبىت تەماشى خۇپارزىت بىكە.

كاتىك خەلەك توۋشى تەنگەنەفەسى دەبىت ئاۋر لە كارگەكان بەدەنەۋە چ دوۋكەل و پىسىيەك بەرھەم دىئىن. كاتىك ھەزارى زۆر دەبىت بىرۋاننە تەمبەلى و كارنەكردى كەسەكان، يان تەماشى سىستەمى دادگەرى كۆمەلەيتى دەۋلەت بىكەن.

كاتىك شۋانىك سەگىكى ھەيەۋ تىرنانى ناكات، كەسىكى دىكە بە ناسانى سەرنجى سەگەكە بۇخۇى رادەكىشىت بەمەش دەتۋانى مەرو مالاتى خاۋەنەكە لەپىش چاۋى سەگەكە بەزىت. كاتىك مىندالەكەت ھىچ رازى دلى خۇى دەرناپرېت و كەسانىكى دىكە دەيقۇزىنەۋ توۋشى خواردنى مادە ھۇشبەرو كىشانى جگەرە دەبىتەۋە، دەبى بە شىۋازى مامەلەى خۇتدا بېچىتەۋە. كاتىك لە شەپىك دەۋرپىنى پىۋىستە يەكەمجار بەخۇت دابچىتەۋە بۇچى ھەموو سەربازەكان بەرفەرمانى تۆ نەبوۋن، لە روۋى سەربازىيەۋە لە چ ئاستىكى پىشكەۋتن بوۋن. كاتىك ناتۋانى دەۋلەتتە ھەبىت دەبى بەخۇت دابچىتەۋە

لەوھى چەندە كارتان بۇ كۆى خەلك كىردووه، چەندە بەراستى
 برايه تىتان پاراستووه، چەندە گرنگىتان بە پەيوەندى ستراتىژى
 داوه. بۆيە ھەر رووداۋىكى ناخۇش ھەلۋەستەيەك لەلاى
 خاۋەنەكەى دروست دەكات بۇ مامەلە كىردن لەگەل ھۆكارەكان.
 ھەر كاتىك بەخۇداچوونەوہ لە خۇمانەوہ دەستى پىكرىد و
 ھەلى چاكردنهوہى ھۆكارەكانمان دا، ئەوا ولات پىشەكەوئىت
 و ئارىشەكان بە سانايى چارەسەر دەبن. ئا لىرەوہيە كە ئىمامى
 غەزالى پىيوايە، ئەگەر ھىستەرەكەى چەمەوش بىت ئەو
 تەماشاي گوناھى خۆى دەكات، گوناھ لەوہى چۆن مافى
 ئەو نازەلەى داوه، چۆن لەسەر ئىشكردى راھىناوہ، چۆن
 خواردنى پىداوہ.

كەواتە: تاقىكردنهوہ واتە لەگەل تووشبوونى ناخۇشى و
 دەردو زەرەرى مالى و گيانى، پىداچوونەوہ بە ھۆكارەكان و
 چاكردنهوہى ھەلۋەكە موكرتبيەكان و دۆزىنەوہى باشتىرى
 رىگەچارە. ئەمەش بە پشتبەستن بە خواو داواى سەرکەوتن.
 ھەرۋەھا تاقىكردنهوہ بەماناي ئەوہش دىت لەرنگەى (مال و
 سامان و گيان) ھەر رى لە دەردو بەلابگرىت و سەرکەوتن
 مسۆگەر بەكى.

جىاوازى ئەم خالە لەگەل خالى پىشتەر لەوہدايە، لە خالى
 يەكەم ئەم شتانە دەبوونە قورىانى و خاۋەنەكەى بەدواى

چارەسەر دەگەپرا لەرىنگەى ھۆكارەكان و پشتبەستىن بە خوا.
بەلام لەم خالەدا مروۋقەكان خۇيان قوربانى بە (گيان و مال
و سامان) دەدەن بۇ بەرەنگاربونەوہى نەھامەتییەكان.

ئىمامى رازى لەسەر ئايەتى سەرەوہ دەفەر مووئت: مەبەست
ئەوہیە بەر لە رووداوہكان بە ترس و مال و منداڵ و
بەرھەمەكان تاقیدەكریئەوہ، تا لەرىنگەى فیداكارى و بەخشینی
ئەم شتانەوہ رى لە رووداوہكان بگىرت.

ئەمە دەروازەىەكى گرنگى پىشكەوتنە، واتە بۇ پىشكەوتن و
رزگاربوون و سەرکەوتن تاقىتان دەكاتەوہ بە ترس و برسەتى و
كەمكرىدەنەوہ لەناوچوونى مال و دارایی دنیا و زیانى گیانى و
تىاچوونى بەروو بووم و دەسكەوتەكانتان.

گەلەك داواى سەرکەوتن بکات دەبى نامادەسازى
ھۆكارەكان بە تەواوى بگىرتەبەرو نامادەبىت قوربانى بە گيان و
مال و سامان بدات. كاتىك ھىرپشى دوژمن يان ئابلوقەى
ئابوورى يان نەخۆشى رووى تیدەكات، نابى لە بەرامبەر ھىچ
يەكىكىيان چۆك بدات.

بەپىچەوانەوہ خواى گەورە موژدە دەداتە خۇپراگرەكان كە بۇ
سەرکەوتن، نامادەن گيان و مال و سامانىان ببەخشن.

كەواتە تاقىكرىدەنەوہ كە ھەر ئەوہ نىيە كەسىكت بمرىت يان
نەخۆش بکەوئت ئىنجا ئارام بگىرى، بەلكو تاقىكرىدەنەوہ لەوہدایە

كەسەكان لە بەرپرەسى يەكەمەو بەگرە تا دەگاتە خواری
 ھەموویان ئامادەبن لە ئاستى خۆيان قوربانى بە گيان و
 پالداڤەو ھەموو مالىيان بەدەن، ئامادەبن مال بەخشن بۆ پىڭگەياندى
 گەنجىك، بۆ دروستکردنى تاقىگەيەك، بۆ شياندنى كەسانى
 زاناو خاوەنكارو گەنج و ئافرەت و منداڵ و پیاو لە ھەموو
 بواریەكانى سىياسى و كۆمەلایەتى و زانستى و فیکرى...

جا ئەوانەى لە تاقىكردنه وەك دەردەچن ئەو ھەموو ھەموو
 سەرکەوتنىيان ھەيە. بەپىچەوانەو ئەوانەى خەرىكى (ھى خۆم
 بۆ خۆم ھى تۆش دەخۆم)، ئامادە بن ھىچ قوربانى بە سامانى
 تايبەتى خۆيان بەدەن، بىر لە ئايىندەى كۆرۈ كچەكانى چوار
 پشتى خۆيان دەكەنەو، بەلام ئامادە بن كەمترىن پىڭگەياندى
 بكن، يان ھەولەى وەدەستەينانى پۆست دەبىستە ھەزى
 دەولمەندوبون و پارەو پۆل و قىلاو كۆشك و تەلار، ئەوانە قەت
 سەرنەكەون، وەكو كەفى سەر دەريا بە پشە بايەك دەفرن.

بەداخەو ئەو ئەو تاقىكردنه وەيە كە كورد بۆ زياتر لە سەد
 سالى لىنى دەرنەچىت، ئاخىر بە گۆرەى ئايەتەكە پىويستە بۆ
 پىشكەوتنى گشتى، ئامادەبين قوربانى بە ھەموو شتىكمان
 بەدين، بەلام ئەو چەندىن سالى لەبەر گيانى حزبايەتى و
 نايدۆلۆژياى فیکرى و شەرى دەسەلات و كۆشك و تەلارو
 ناوچەگەرى، نەگەيشتويىن بەو خەونەى ھەزاران قوربانيمان بۆ
 دا.

كەۋاتە تاقىكردەنەۋە ماناى نووزە نووزو گرین نىيە، دابىشەن
 و خەفەت بخۇن، بەناۋى سەبرو ئارامى دەست بەخۇدابەردەنەۋە.
 بەلكو تاقىكردەنەۋە ۋاتە چۈننىيەتى ھەلستانەۋە لەرنگەى
 چارەسەرى ھۆكارەكان و قوربانىدان بە گيان و مال و سامان و
 دووركەۋتەنەۋە لە ئەنانىيەت و خۇپەرستى لەپىناۋى گەيشتەنە
 سەر كەۋتن، ۋەك خۋاى گەۋرە دەفەر موۋىت: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ
 وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ [النك الآية ۲].

ۋاتە: "ھەر ئەۋ خۋى مردن و ژيانى بەدەيھىناۋە، تا تاقىتان
 بىكەتەۋە، كىتەن كەردەۋەى چاكترە پەسەندترە".

لە روانگەى ئىسلامەۋە كەردەۋەى باش تەنبا لە نوژو روژى
 و زىكر قەتەس نايىت، بەلكو ماناى خۋاپەرستى ھىندە فراۋانە
 ھەموو كايەكانى ژيان دەگرەتەۋە.

بۆيە گەپران بەدۋاى رىنگەچارەۋ ھەستانەۋە لە كاتى كەتن
 و نامادەكارى پىشۋەختە ھەموۋىان دەچنە ئەۋ چۋارچىۋەيەۋ
 پىۋىستە مەسۇلمانان پىشەنگ بن ئەۋجا لە تاقىكردەنەۋە دەرەچەن.

ئايا كۆرۈنۈش تۆلەي خاۋايە؟!

دوای باسكردنى جۆرەكانى كارەسات و حىكمەتەكانى،
 ھەرۋەھا چۆن دەبنە تاقىكردنەۋە، تاقىكردنەۋە بە چەند مانا
 دىت، ئىستا كاتى پىرسىيارە سەرەكىيەكەيە: ئايا كۆرۈنۈش تۆلەي
 خوا بوو لە چىن بەرامبەر بەرگىركردن لە (مىسولمانانى ئىگۈر/
 باۋەردارانى كرىستيان/ باۋەردارانى جوو/ باۋەردارانى
 ھىندۇس)؟.

ۋەلامدانەۋەي ئەو پىرسىيارە پىۋىستى بە شىتەلكردنى كۆمەلە
 پىرسىكى دىكە ھەيە:

خۇتان ھۆكارى نەھامەتییەكانن:

بە گۈرەي قورنانى پىرۆز، مەرۇف خۇي ھۆكارى
 موسىبەتەكانىيەتى، ۋەك دەفەرموۋىت: ﴿أَوَلَمَّا أَصَبْتُمْ مُمْسِيَةً
 قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ﴾ [آل عَنَرَان
 الآية ۱۶۵].

ۋاتە: "ئەي پىغەمبەر! پىيان بلى: ئەو بەلايە ھەر لەخۇتانەۋە
 بوو توۋشتان بوو، ھۇي سەرەكى لەخۇتانەۋە".

﴿فَكَيْفَ إِذَا أَصَبْتَهُمْ مُمْسِيَةً بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ﴾ [النِّسَاء الآية ۶۴].

واته: "ناخۆ ئەوانه حالیان چۆن بێت کاتیەک بەهۆی
 ڕەفتاری نادروستی خۆیانەوه بەلایە ک دوو چاریان دەبێت".
 ﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ (الشُّرَى الْآيَة
 ۳۰]. واته: "هەر بەلاو ئەهەمەتیه کتان بەسەر هاتییت، ئەوه
 دەرئەنجامی ئەو کارو کردەوانیه که به ئاره‌زووی خۆتان
 دەتانکرد".

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ﴾ (الرُّوم الْآيَة
 ۴۱]. واته: "فەسادو خراپه دەرکه‌وتوووه هه‌موو سەر زهوی و
 دهریاکانیشی گرتۆتوه، به‌هۆی ئەو تاوان و گوناها‌نه‌وه که
 خە‌لکی دەستیان داوه‌تی".

که‌واته: ئەو بە‌لایانه دەرئەنجامی کردەوه‌کانی م‌رؤ‌ف‌ه‌ کان
 خۆیانن، ئەوان هۆکاره‌کانیان بە‌کاره‌یناون و ئەنجامه‌کانیش
 هاتوونه‌ته‌ دی به‌‌گۆ‌ڕ‌ه‌ی ئەو یاسا نه‌‌گۆ‌ڕ‌انه‌ی خ‌وای گ‌ه‌وره‌
 دایناون.

بەلا بۆچى؟

لە روانگەي قورئانەۋە ئەۋ بەلايانەي سىروۋشتى نىن،
دەرەنجامى كىردارى مەۋقە كان خۇيانىن، بەلام ئەۋ بەلايانە چىن
كە دىنە سەربازى؟

دەكرى بەلاي (مەردىن، بىرسىيەتى، شەپ، خەمباربۇون، كەمى
خواردىن ۋە خواردىنەۋە...) يىت، ئەۋانە دەرەنجامى كەسەكان
خۇيانىن، دەرەنجامى پىشتىگۈنخىستىنى ھۆكارەكانى.

بۇنمۇنە: خۇاي گەۋرە دەرەبارەي مەسۇلمانان دەفەرمۇۋىت:
﴿أَوْ لَنَا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ
عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [آل عَنَزَّان الآيە ۱۶۵].

ۋاتە: "ئايى كاتىك بەلاۋ ناخۇشىيەكتان تۈۋشەت (لە
جەنگى ئوۋودا) بۇ دەلىل: ئەمە چى بو؟ بۇ ۋامان بەسەر
ھات؟ لەكوئە ئەمەمان بۇھات؟ (ئەي بۇ لەيادىيان چوۋ، خۇ لە
جەنگى بەدردا) بەپراستى ئىۋە دوۋنەۋەندەتان بەۋان كەرد؟! ئىنجا
پىيان بلى: ئەۋ بەلايە لەلايەن خۇتانەۋە تۈشتان ھات".

ئەۋ ئايەتە باسى شەپرى ئوۋود دەكات، لەۋى مەسۇلمانان
تۈۋشى بەلايەكى گەۋرە ھاتىن ۋە ھەفتا كەسىيان لى شەھىد بو،
جا خۇاي گەۋرە بە بىريان دىننەۋە كە لە شەپرى بەدردا ئەۋان
ھەمان دەرد ۋە بەلايان بەسەر كافەرەكان ھىنا بو، چۈنكە
ھەفتايان لى كۈشتىن ۋە ھەفتاشيان لى بە (دىل) گرتىن.

بەلام بەلایەكەى ئوحد بەھۆى لادان لە ھۆكارەكانەوہ بوو، لە شەرى (بەدر) بە جوانى پلانەكەيان جىبەجىكر، لە شورنىكى ستراتىژى راوہستان، چوونە سەرووى ئاوەكە، بەشپاۋازىكى تۆكە رىزان بەستبوو، لە ھەمووشى گرىگتر ئەوان بە تەواۋى گورپرايەلى پىغەمبەر بوون، بە تەواۋىش پشتيان بەخوا بەستى بوو.

كەچى لە (ئوحد) وانەبوو، پىغەمبەر (ﷺ) ھەموو لایەن و نەگەرەكانى شەپكەى باش خوتىندبووہو، داۋاى كرد لە شارى مەدىنە بىننەوہو بەرگرى بكەن، بەلام ئەوان بە گورپان نەكرد، بەمەش تووشى كۆمەلە ھەلەى ستراتىژى بوون لەوانە: (ھاتنەدەرەوہ لە مەدىنە، بەجىھىشتنى سەر تەپۆلكەو كەمكردنەوہى ژمارەى بەرگرىكاران، رووكردنە پورپور و خر كىردنەوہى مالى دوژمنان، شكاندنى فەرمانى پىغەمبەر (ﷺ)، ئەمانە ھەمويان ھەلەى گەرەبوون لە رووى سەربازىيەوہ، دەرەنجام تووشى ئەم موسىبەتە بوون. مسولمانبوون بەبى ئامادەسازى مەيدانى ھىچ دادى نەدان، تا پىغەمبەر (ﷺ) خوشى برىندار بوو.

لە خوودى ئايەتە خۋاى گەرە دوو نمونەى سەرکەوتن و بەلامان بۆ دىنيتەوہ، لەگەل ھەمان كەسەكان بوو، لە يەكەميان وپراى پشتبەستن بەخواو گورپرايەلى پىغەمبەر (ﷺ) ھۆكارەكەيان جوان گرتەبەر، بۆيە سەرکەوتن.

ئەۋەى دوۋەم بەپىچەۋانەۋە ھۆكارە كانىيان پىشتىگىرختىس و
فەرمانى پىغەمبەرىيان شىكاند، بۆيە بەلایە كىيان ھاتە سەر كە
پىشكەشكردنى ئەۋ ھەموو قوربانىيە بوو.

ھەرۋەھا دەرىبارەى مونافىقان دەفەر موۋىت:
﴿فَكَيْفَ إِذَا أَصَبْتَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ﴾ (النِّسَاءُ الآية ٦٤).
واتە: "ناخۇ ئەۋانە ھالىيان چۆن يىت كاتىك بەھۋى رەفتارى
نادروستىيانەۋە بەلایە ك دوۋچارىيان دەيىت".

ئەۋ ئايەتەش باس لە بەلایە ك دەكات كە بەسەر مونافىقان
ھاتوۋە، ھۆكارە كەشى كىردەۋەكانى خۇيان بوو. ئەۋان لە روۋى
دەرەكى خۇيان بە مەسۇلمان پىشان دەدا، جا پىيان گوترا (كە
ئىۋە مەسۇلمانن) دەيى بۆ چارەسەرى كىشەكانتان بگەرپىنەۋە
لاى پىغەمبەرۋە بە گوتىرەى شەرىعەتى ئىسلام چارەسەرتان
بداتى، كەچى ئەۋان زۆر بە توۋندى بەرەنگارى ئەۋ
بىرپارەبۈنەۋە روۋيان لى ۋەرگىپرا. پىغەمبەر (ﷺ) بىرپارىدا
بىبەشيان بىكات لە بەشدارى جىھادۋ دانىشتەكانى، ئەمەش
سزايەكى گەۋرە بوو بۆ كەسىك خۇى بە ئەسحابەۋ ھاول
بىزمىرەت. جا كە دوۋروۋەكان زانىيان ھىچ ناۋيان لە دوۋ بىررى
نەھاتوۋە، ھاتنە لاى پىغەمبەر (ﷺ) ۋ پاكەنەى خۇيان دەكردو
دەيانگوت: ئىمە لە قسەكانمان چاكەمان دەۋىست. بەلام قورشان
ۋەلامى دانەۋە كە ئەۋ بەلایە دەرەنجامى كىردەۋەكانى خۇتانه.

كەۋاتە لەبەرئەۋەى دوۋروۋەكان ھۆكارىكى خراپيان گرتەبەر

كاتىك چۈنە لاي دوزمان و رىگرتن بوو له پەيامى پىغەمبەر
(ﷺ)، تووشى ئەو بەلايە هاتن كە بىبەشبوون له مەجلىسى
پىغەمبەر بەشدارى جيهاد كەردن، ئەگەر خۇيان كەركەداو
دزايەتيان نەكەردا تووشى هېچ گەرتىك نەدەبوونەو.

كەواتە بەلا دەرەنجامى كەردەو كەنى مەروڤ خۇيەتى.
ماوەتەو نايە ئەو بەلايانە دەبنە سزاي خۇاي؟.

خۇاي گەورە دەفەرمووت: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا
كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ
﴿٥١﴾ [الزُّم الآية ٤١].

واتە: "تاوان و خراپە دەرکەوتوو هەموو سەر زەوى و
دەريا كانىشى گەرتۆتەو، بەهۆى ئەو تاوان و گوناھانەو كە
خەلكى دەستيان داوەتى، سەرئەنجام دەبىت تالوى هەندىك لە
كەردەو كانيان بچىژن بۆ ئەوئى بگەپنەو بۆ رېبازى پاكى و
خواناسى".

يەكەم: لەو نايەتەدا خۇاي گەورە دەفەرمووت: (الفساد)
دەرکەوتوو، راغىبى ئەسفەهانى لە مانا كەردەوئى (فەساد)
دەئىت: "واتە شتەكان كەم يان زۆر لەرىگەى دروستى خۇيان
دەرچوونە". كەواتە فەساد بۆ هەموو لادانىك بەكار دىت، چ
پەيوەندى بە خواردن و خواردنەو يان بە لاشەو مالهەو هەيىت.
هەموو ئەو شتانە دەرەنجامى كەردەو كەنى مەروڤەكانە. با

نمۈنەيەكى ئاسان بەكارىيىن، كاتىك (زانست، پەرۋەردە، ئابۋورى پشتگوى دەخىرت)، كاتىك (پاللاۋگىيەك بە شىۋازىكى خراب نەۋتەكە دەپالئوت و دەۋرۋەرى پرى دوۋكەل دەكات)، كاتىك (مروۋفەكان لە سەيران شۈنى گەشتىارى پرى پاشماۋەي گەشتىارىان دەكەن)، يان (دەرياۋ روۋبارەكان پرى كەلۈپەلى خراب دەكەن)، (كىمىيى خراب لە گزۈگىا دەدەن و ھەنگ دەكوژن)، كاتىك (زىندەپۇيى لە ئاۋدا دەكەن)، كاتىك (ماددەي ناشياۋ تىكەلى خواردن و خواردنەۋە دەكەن)، يان (شتە نادروستەكان دەخۈن)، كاتىك (عەدالەت لە بەرپۈەبردنى پارەۋ دارايى ناكىرت)، كاتىك (پەنا بۆ داۋىنپىسى و خواردنەۋەي مادە ھۆشەۋەكان دەبىرت)، كاتىك (جۈرە خراپەكانى زەۋاج باۋ دەبن)، كاتىك (چەكى كۆمەلكوژ دروست دەكىرت)، كاتىك (پارە بۆ كوشتن و چەتەيى بەكاردىت)، كاتىك (نايىن دەكىرتە نامرازى پارە كۆكردنەۋەۋ خۆ قەلەۋكردن)، كاتىك (دامەزراندن لەسەر بنەماي شايستەيى نايىت)، كاتىك (پەيۋەندى نىۋان ژنان و پىۋان دەچىتە قالىيىكى نادروست)، كاتىك (مندال دايبابى فرىدەدات)، يان (مندالەكان ۋەكو پىۋىست پەرۋەردە ناكىرتن)، يان...

كە مروۋفەكان ئەۋ كارانە دەكەن. ئىدى ژيان تىك دەچىت، دەيىتە مايەي بىلاۋبىۋنەۋەي جەھل و نەفامى، نەخۋشى و دەردى ترسناك، ھەژارى و كەمدەرامەتى، كوشتن و دىزىن و

راۋەرۋوت، نەھەنگ و ماسى لە ناو دەريا بەلىشاۋ دەمرن،
نەخۇشى جۇراۋجۇر بلادەبنەۋە.

بە كورتى، فەسادو خراپەكارى ھەموو ئەو شتانە دەگىرتەۋە
ھۆكارەكانىش مەرۋفەكان خۇيانن.

دوۋەم: ھەموو ئەو شتانە خەتاي مەرۋفەكان خۇيانن، واتە
خوۋاي گەۋرە بە غەدر دروستى ناكات، بەلكى ئەۋە مەرۋفەكان
خۇيانن بە دەستى خۇيان ئەم وىرانىيە دەھىننەۋە.

فايرۆسەكان دەرەنجامى كارى مەرۋفەكان خۇيانن، بۇنمۈنە
تا ئىستاش قسە لەسەر نەۋىيە كە ئەم فايرۆسەى كۆرۈنا لە
گۆشتى جۆرە گياندارە كىۋىيەكانى ۋەك شەمشەمە كۆرەۋە مار
و مىرۋوخۇرە... دەگەپتەۋە.

كەۋاتە: ئەۋانە بە دەستى خۇيان ئەۋ خواردنەنيان خوارد كە
نەدەبۈۋ بىخۇن، يان دەگوتىت ئەۋە تاقىكر دىنەۋەيەۋ لە دەست
دەرچۈۋە، يان ۋلاتە زلەپزەكان دژى يەك دروستيان كىردوۋە،
كەۋاتە ئەۋان بە دەستى خۇيان دروستيان كىرد.

لە ھەر جۇرئىك بىت دۋاجار ئەۋە دەستى مەرۋفەكانە (بە
دروستىكر دىن يىت يان بە مامەلەى نادروست بىت) دەپتە
ھۆكارى گەيشتنە مەرۋف و بلاۋبۈنەۋەى.

خوۋاي گەۋرەش سۈۋنەنى كەۋنى ۋاخۇلقاندوۋە كاتىك
مەرۋفەكان ھۆكارىك بىگرنەبەر دەرەنجامە كەى دىتەجى.

ئەمە تەنبا بۇ دروستىبونە كە نىيە، بەلكو بۇ گواستىنەۋەشە،
 بۆنمۇنە كاتىك بۇ يەكەمجار دروست بوو، ئەمە مەرۋقە كان بوون
 چ وەكو تاقىكرىدەۋە يىت يان وەكو خواردنى گۆشت، ئىنجا
 لەۋتەۋەشەۋە ھەر لەرگەي مەرۋقە كانەۋە دەگوازىتتەۋە و
 مەرۋقە كان بوونە ھۆكار، ئەگەر ئەوان بەرەكەكتىن يان نەبوايە
 قەت نەدەگەيشتە ئەو دۆخە گەۋرەيە، كە تا ئەمەرۋ
 (۲۰۲۰/۴/۸) لە سەرتاسەرى جىهان (۱،۴۳۱،۹۷۳) كەس
 توۋشى ئەم فائىزۇسە بوونە (۸۲،۰۹۶) مردوونە^(۱).

لە مېژوودا كاتىك ئەو نەخۇشىيە كوشندانە دروستىبونە بە
 ھەمان شىۋە گواستىنەۋەي لەرگەي مەرۋقەۋە ھۆكارى
 ھەرەسەرەكى بوو. بۆنمۇنە سالى (۱۳۴۸) كۆمەلە بازارگانىك
 لە دەرەبەندى كرىميا لەسەر دەرياي رەشەۋە، كە پەتاي لى بوو
 دەست بە گەشتى دەريايى دەكەن بەرەۋ دەرەبەندىكى ئىتالىا، بەم
 جۆرە نەخۇشىيە كە بۇ ئىتالىا دەگوازىتتەۋە لەۋتەۋە بۇ
 ئىنگىلتەرپاۋ چەندان شورنى دىكە، كە بە چەندىن شىۋە ئەم
 تاعوونە دووبارە بوۋىۋە تا ماۋەي (۴۰۰) سالى خاياندو
 خەلكىكى زۆرى كىردە قوربانى.

ھەرۋەھا سالى (۱۸۱۷) كۆلپرا وەكو پەتا لە ھىندىستان

(۱) ئەو ژمارەيە زىادى كىردوۋە، ئىستا لە (۲۰۲۰/۵/۱۴) ژمارەكە گەيشتۆتە
 (۴،۴۴۶،۰۳۱) توۋشبوو. ژمارەي مردن (۲۹۸،۴۴۲) لە جىھاندا. نوسىنگەي تەفسىر

بلاۋبويەمۇ (۲۵) مىليۇن كەسى كوشت، سالى (۱۸۳۱) گەيشتە نىنگلەتەرا (۱۳۰) ھەزار كەسى كوشت. كاتىك كۆلۈمبۇس گەيشتە ئەمەرىكا لە ماۋەى دوو دەيەدا ھەزاران كەسى ھەلگىرى فايرۇسى جەدرى لە گەلانى نىمچە دورگەى ئىبرىا رويان كىردە ئەو كىشۈەرە، ئەمەش بوۋە ھۆى بلاۋبونەۋەى نەخۇشىيە كە لە ئەمەرىكاى ناۋەرەست لە سالى (۱۵۱۸)، مەكسىك لە سالى (۱۵۲۱)، گەلانى ئانكا لە باكورەۋە لە سالى (۱۵۲۷)، جا لەبەرئەۋەى خەلگە خۇجىيە كە بەرگىرى لەشيان لاۋاز بوۋ بەرامبەر ئەو نەخۇشىيەى خەلگە تازە كە ھىتابويان، بوۋە مايەى قرانىكى گەۋرەى خۇجىيە كان، ھەندىكىان لە بن ھاتن و بەشىكى دىكەش بۇ شوئە كانى دىكە كۆچيان كىرد. مېژونووسان پىيان وايە (۹۰٪)ى گەلانى ھەردوۋ ئەمەرىكا لەناۋچوون، تا ۋاى لىھات سالى (۱۶۳۰) لە كۆى دانىشتۋانى ھەردوۋ ئەمەرىكا تەنيا (۷٪) ئەو خەلگە رەسەنە بوون كە پىش سالى (۱۵۲۴) لەۋى نىشتەجىبون.

سىيەم: كاتىك مروڧە كان ھۆكارە خراپە كان دەگرنەبەر، خۋاى گەۋرە دەرنەجامە كانىان دەداتى، ئەمەش بۆئەۋەى ھەندىك تازارو مەينەتى كارە قىزەنە كانىان بېچىژن و بگەپىنەۋە. بۆنموۋنە كە كەسانىكى ناشياۋ دەكەنە بەرپرسىارى خۇيان، خۋاى گەۋرە لى دەگەپىت ھەندىك تازار بەدەست ھوكمپانى خراپەۋە بېيىنن،

بۆنەۋەى راستيان بىكەنەۋە، يان ھىچ نەبىت لە جارى داھاتودا
 كەسانى باشتەر ھەلبۇزىرن. كاتىك لە خواردنى گۆشتى گياندارە
 كىۋىيە ھەرامەكان دەخۇن، توۋشى كۆمەلىك نەخۇشى بە نازار
 دەبنەۋە بۆنەۋەى جارى داھاتو ۋە گۆشتانە نەخۇن. كاتىك
 خواردنى زىاد دەخۇن، توۋشى نازارى ھەناۋەكان دەبن بۆنەۋەى
 جارى داھاتو ھىندە نەخۇن.

كاتىك قايرۇسىك دروست دەكرىت دەرەنجام خراپى دەچىژن
 بۆنەۋەى جارىكى دىكە ۋە كارە دووبارە نەكەنەۋە. كاتىك
 شتى ناشياۋ لەگەل ماست و پەنىرو خواردنە شىرىيەكان تىكەل
 دەكەن نازارى بىتامى و ناخۇشى دەچىژن بۆنەۋەى جارىكى
 دىكە دووبارەى نەكەنەۋە. ھەمىو نمونەكانى دىكە بە ھەمان
 شىۋە.

كەۋاتە ۋە نازارانە بۆنەۋەى تە بگەپىنەۋە، گەپانەۋە تەنيا بە
 ماناي تۆبەكردن لۆ لاي خۇدا نا، بەلكو بە ماناي لەو كارانە
 بگەپىنەۋە ۋىيان ئاسايى بىكەنەۋە. لەۋشەۋە مەرۋقە وشيارەكان
 بۇ ئەخلاقى ئىلاھى و خواناسىن بگەپىنەۋە لەو شتانە
 دوركەنەۋە كە ھەرامى كىرەۋە.

كەۋاتە ئەگەر تۆبەش نەكەن بە ماناي خواناسىنى تەۋاۋ،
 بەلكو خۇددى گەپانەۋە لەو شتەى كىرەۋىيانە، ئامانجى نازارى
 بەلایە كە دەپىكىت كە ۋازەپنەنە لەو كارە تەبەتە.

هەربۆیە کە ئیستا بەهۆی ئەم فایرۆسی کۆرپونا (کۆفید ١٩) مەرۆقەکان تووشی نازاربوونە، کە تا ئیستا ئەم دێرانی دەنوسم نزیکەی سەد هەزار کەس بەهۆیەو لە سەرتاسەری دنیا مردوونەو ژمارە کەش بەردەوام لە هەلکشانه، پیوستە خەڵکە کە بگەرپێنەو، ئەگەر لە هەموو هەلکەکانیشیان نەگەرپێنەو، بەلانی کەم دەست لە هۆکارە پێسەکان هەلگرن. بۆنموونە لە گەڵ هاتنی فایرۆسی کۆرپونا ئیستا حکومەتی چین لە شاری شینژین وەک یەکەم هەنگاو بپاری دا گوشتی سەگ و پشیلەو گیاندارە کتییەکانی دیکە قەدەغە بکات، ئەمەش لەبەرئەوێ ئەگەری زۆر هەیە سەرچاوەی فایرۆسە کە بن. کەواتە هەندیکمان تووشی ئەو دەردە دەبین تا خراپی هۆکارەکانمان بۆ دەرکەوێت و بگەرپێنەو.

لەوێشەو جوانی پەیامی ئیسلام دەردەکەوێت کە هەر لە بنەرەتەو ئەم خواردنانە قەدەغە کردوون.

بەرامبەر ئەو فیتنەی یەخەی هەموان دەگریتەو لەبەرئەوێ رێگەی راستی ژیاڵیان بزرکردووە، خۆی گەورە نمونە ی گەڵ و نەتەو سەرکەوتووێ کانمان پێشان دەدا، دەفەرمووێت: ﴿لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَأَتَّقُوا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ [الأعراف الآية ٩٦].

واتە: "خۆ ئەگەر خەڵکی شارەکان بەراستی باوەریان

بەينايەم خۇيان بېراستايە، ئەۋا بېگومان ئىمە دەرگاي فەرۋ
 بەرەكەتى ئاسمان و زەۋىيان لەسەر دەكردنەۋە، بەلام ئەۋان كە
 پەيام و پېغەمبەرانى ئىمەيان بەدرۇزانى، جا ئىمەش بەھۋى ئەۋ
 كارو كردهۋانەي كە دەيانكرد گرتمانن و لەناۋمان بىردن".

ئەم ئايەتە ھەردوۋ دىۋەكەي تىدايە، ئەگەر باۋەردار بىن
 لەگەل باۋەپەكەشيان خۇپارئىز بىن، خۇپارئىزى بە ئەنجامدانى
 رىكارو ھۆكارەكانى سەرفرازى، ئەۋا بەرەكەتى ئاسمان و
 زەمىنيان بەسەردا دەرژا، بەلام بەپېچەۋانەۋە كارى خراپيان كىرد،
 بۆيە ھەر بە كارەكەي خۇيان كەۋتنە بەر خەشىمى خوا، ھەر لە
 رىنگەي ئەۋ كارانەي كىردىان دەرەنجاميان دوۋورىيەۋە.

كاتىك بەلایەكە دەيىتە فیتنەيەكى گشتى:

نە گەر بەم شىۋەى بىرگەى پىشەۋە مامەلە نە كەن، واتە،
كەسى ناداد گەر نە گىر نە ۋەو رىگە لەو تاقىكردەنە نادروستانە
نە گىرن و سنوورنىك بۆ كارە خراپەكان دانەنىن، ئەوا كەس لە
دەرەنجامەكەى ئەمىن نايىت، دواىى تەر و وشك بە ئاگرەكەيان
دەسووتىت، ۋەك خۋاى گەۋرە دەفەرمووت: ﴿وَأَتَّقُوا فِتْنَةً لَا
تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً﴾ [الأنفال الآية ۲۵].

ۋاتە: "لەو فیتنەۋ بەلایەش خۇبارىزن و بىرسىن، كە كاتى
دەت، تەنھا ئەۋقەى ئەۋانەتان نايىت ناھەقىيان كىردوۋە دەستىان
تەيىدايە، بەلكو يەخەى ھەموان - گوناھبارو، بىي گوناھ، چاك و
خراپ - دەگىرتەۋە".

خۋاى گەۋرە دەفەرمووت خۇتان بىبارىزن لە فیتنەيەك كە
تەنیا توۋشى سىتەمكارەكە نايىتەۋە، بەلكو يىتتاۋانەكانىش
دەگىرتەۋە، دىيارە مەبەست ئەۋە نىيە سزايەك لە دەرەۋەۋە بۆ
سىتەمكارەكە دەت، چونكە باسى سزايەك دەكات كە لە خودى
سىتەمكارەكەۋە دروست دەيىت. ئەمەش ۋاتا نابىي خەلكى
چاكەكار لى پالداۋەۋە پىيان ۋايىت ئەۋان خۇيان پاراستوۋە و لە
مالى دەستىان بە كىلاۋى خۇيانەۋە گىرتوۋە، خەلكى دىكە چى
دەكات پەيۋەندى بەۋانەۋە نىيە، بەپىچەۋانەۋە قورشان فىرمان

دەكات دەبىي بزانين خوای گەورە سووننەتى ژيانى وەھا دروستکردووە ھەمووی پیکەو بەستۆتەو، کاتىك رىگەدەدەي کەسىك خراپە بکات ئەوا دواجار دەردىكى لیوہ دروست دەبىت بىتاوانە کانیش دەگرتەو.

بۆنمونه: ھۆکارىكى سەرەكى ئایدز داوینپىسيە، دەبى دەولەت و خەلک رىگە لە داوینپىسى بگرن، ئەگینا دوايى فیتنەيەكى وەھای لى دروست دەبىت تەنیا ئەو ستمەکارە ناگرتەو کە تاوانەکەي کردووە، بەلکو لەوانەيە کەسىك لەرىنگای داوینپىسيەو تووش بىت، ئینجا بە ھەللى بچیتەو لای ھاوسەرەکەي ئەویش لىي بگرتەو، ئینجا لەرىنگەي خوینەو بۆ مندالە کەش بگوازریتەو.

يان کاتىك کەسىكى ستمەکار شەرپ بە کەساتىك دەفرۆشیت، چاکەکانیش بیدەنگ دەبن، دواتر نافاتەکەي ھەموان دەگرتەو، شەرپە کە ھەموان تییدا تووشی زیان دەبن، کاتىك سەدام حوسین ھېرشى کردە سەر عىراق، زۆربەي شۆرەتمەندان و خەلکە قسەرۆیشتووە کە بیدەنگبون، دواجار زیانەکەي بۆ ھەموان بوو، کە عىراق بەھۆیەو تا ۲۰۰۳ لە گرانی و چەرمەسەری بوو، وێرای ھەتیوکەوتن و بۆئەژنبون و جەرگسوتان و چەندان ناخۆشى دیکە، کە ھەموو عىراقیەکان بە دەستیانەو ھاواریان بوو، بە ھەمان شێوہ کاتىك سامانى ولات

بە ناعەدالەتتى دابەش دەكرىت و دەيىتە مايەى نازار بۆ خەلك،
كەس لە دەرەنجامەكەى ئەمىن نايىت، سىخوړى زۆر دەيىت،
بازار تىك دەيىت، ھەژارى بىلاودەيىتەو، بەمەش پىاو كوړى و
بە كرىنگرته يى زۆرى دەيىت، دزىن و تالان زۆر دەيىت،
لەشفرۆشى زۆر دەيىت، مىندالى بى پەناگە زۆر دەبن.

بە ھەمان شىو ھەسانىك لە پەناى ئايىنەو خويان قەلەو
دەكەن و ئايىن بۆ فرت و فىل بە كاردىنن، مىسولمانەكانىش
بەتايىبەتتى زانايان لە ئاستىدا يىدەنگ دەبن، دواچار خوودى
بانگەوازى و دىندارى باجەكەى دەدات.

بە ھەمان شىو دەبى پىكەو ھەولى پىشخستنى زانست
بدەن، كاتىك زانست پشتگوړى دەخرىت ھەموان زىانمەند دەبن.
دەبى ئاقلەمەندان رىنگە لە تاقىكر دىنەو ھى قايرۆسە بكوړەكان
بگرن، چونكە دواتر كە بىلاوبوويەو نازارو عەزابەكەى تەنيا بۆ
نەنجامدەرە ستەمكارەكان نىيە، بەلكو ھەموان دەگرىتەو.

ئەو ھەمان ئايەتەكەيە، ئەك عەزاب لە دەرەو ھى كرىدەو ھەموان
مروڤەكانەو يىت و تووشى ھەموان بىيىت.

نابى ئەو ھەموان لەبىر بچىتەو كە ئەم كارانە ھەموان بە
دەستى مروڤەكان خويانە، بەگوڤرەى ئەو سوننەتە گەردوونىيە
نەگوڤرانەى خوا دايانان،

نەخۇشىيى و تۆلەي خودايى:

لە بىرگەي رابردوو تىگەيشتىن سزاكان لە خوودى كارەكانەۋە
 دەرەدەچن، بەلام ناياناكرى ئەو شتانه تۆلەي خوايى بن؟
 بەلى دەكرى تۆلەي خودايى بن، بەلام بەو مانايەي لە
 بىرگەي پىشمەۋە باسما ن كىرد، كە ئەوانە بە شىۋەيەكى نادروستى
 بە كارىك ھەلىستان، ئىنجا لە خوودى كارەكە تۆلەيان لى
 دەبىتەۋە ئەنجامى خراپى لىدەكەۋىتەۋە، چارەسەرىشى ئەۋەيە لە
 كارەكە بگەپىنەۋە. بەم تىگەيشتەن كە لە ئايەتى بىرگەي
 رابردوو ۋەردەگىرىت، دەرگا بە پرووى ھەموۋ ھەۋلە زانستىيەكان
 دەكرىتەۋە، كە لە رىگەي دۆزىنەۋەي چارەسەرۋە كىشەكە چارە
 بىكەن. ھەرۋەھا نەگەپىنەۋە سەر ئەنجامدانى ھەمان كارەكە.
 بەپىچەۋانەۋە ئەگەر پىمان وايىت ئەۋە خوا لە دەرۋەي كارەكانى
 مەرۋف بەلايەكەي ناردوۋە. كەۋاتە دەستەۋەستان رادەۋەستىن تا
 خۋاي گەۋرە بەشىۋەي موعجىزە لەسەرمان لادەبات،
 بەپىچەۋانەي ئاقىدەي مەرۋمانان كە لە يەك كاتدا بەدۋاي
 دەرمان و دوعاي شىفا بگەپىن.

چ كاتىك سزاي خوايى دىت؟

ئەۋەى واى لە خەلكىك كىردوۋە ھەموو ئەۋ نەخۇشيانە بە سزاي خوايى بزانن، خوتىندەۋەى ئەۋ ھەموو نمونانەيە، كە لە قورئاندا باسكراۋە، لەۋ ھەموو جۈرە سزايانەى بەسەر ئوممەتانى پىشوو ھاتونە، بەتايىبەتى گەلەكانى پىغەمبەران (نوح و موسا و نىبراھىم و لوت و سالىح و ھود و ...) .

بۆيە كاتىك گىفتوگۈت لەگەل دەكەن يەكسەر ئەۋ نمونانە دەھىننەۋە، لەۋەشدا راست دەكەن، كە ئەۋانە نمونەى راشكاۋانەن لەسەر ھاتنى سزاي خوايى بۆ سەر ئەۋ گەلانە رزاۋە، لە سزايەكەش سەد دەر سەد دۇنيان، چونكە لەلايەكەۋە قورئان باسىكردوۋە، لەلايەكى دىكەش ھەموو مەرجەكانيان تىدا بوۋە. بەلام ناياب بۆ سەردەمى ئىستا (دەكرى) بە ھەمان دۇنيايىيەۋە قسە بىكەين؟

بۆ ۋەلامى ئەم پىرسىارە دەچىنە خىزمەت نايەتىكى قورئانى پىرۈز، كە دەفەرموۋىت: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَأَنْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُومُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [الزۇم الآيە ٤٧].

ۋاتە: "بەراستىي پىش لەتۈيش ئەى پىغەمبەر پەيامبەرانى

زۆرمان رەۋانە كىردىن بۆلەي ھۆزۈ گەلىان، ئەۋجا ھەمەۋىيان بە
بەلگەۋ نىشانەيەكى زۆرى ئاشكراۋە ھاتنە لايان، بەلام ئەۋان
ھەرباۋەپىيان نەھىئا، جا ئىمەش تۆلەمان سەند لەۋانەي تاۋانىان
كىردى كافرېۋون، خۇ سەرخستىن و يارمەتىدانى بىرۋادارانىش
ماڧىكە لەسەر خۇمان واجېمان كىردۈۋە.

لەژىر رۆشنايى ئەم ئايەتە تۆلەي خودايى چەند مەرجىكى
ھەبۈۋە:

يەكەم: سزايەكى دلىئايى و مسۆگەر
دەربارەي خەلکەكە، خۋاي گەۋرە فەرمۋى پىغەمبەرانمان
بۇ ناردۈۋون. كەۋاتە بابەتەكە روون بوۋە تەۋاۋ لەگەل
پىغەمبەران بوۋە، ئەۋانىش راستەۋخۇ لە رىنگەي ۋەھىيەۋە ھەمۋو
شتىكىيان زانىۋە دەربارەي خەلکەكە. بۆيە ناكىرى شتىكى بە
گومان دەبارەي خەلکىك بىرپارىكى ۋەھا يەكلاكەرەۋەي لە بارەۋە
بەھىن.

دوۋەم: پەيامىكى روونيان پىگەشتۈۋە
خۋاي گەۋرە فەرمۋى: پىغەمبەرانمان بۇ ناردن،
پىغەمبەرانىش ھەر ئەۋە نەبۈۋە بلىن ئىمە پىغەمبەرىن، بەلگەۋ
بەلگەي زۆر روونيان پىشكەش كىردۈۋونە، ئىنجا لەگەل ئەۋەشدا
باۋەپىيان نەھىئاۋە.

كەۋاتە: پىۋىستە ئەۋ خەلکە پەيامى خۋايان بە چاكى

پىنگە يىشتىتت، بۆيە نە تەۋەو گەلىك پەيامى خۋايى
نە گە يىشتىتتى، يان بە بەلگەۋە تىنە گە يىشتىتت ئەۋە غوززو
پاساۋى بە دەستە.

لەۋەدا ئىمامى غەزالى راي واىە، كە ئە گەر كەسانىك
ئىسلاميان نە گە يىشتىتتى، يان بە دروستى نە گە يىشتىتت، بە
ھەندى خۇشيان كە مەتەر خەمى و كىماسيان نە كر دىتت لە
تىگە يىشتىنى، يان ۋەك، موفتىزادە دەلىت: نە گەر ئىسلامىكى
بەر جەستە كراۋى نموۋنە يە كى جوانى مۇلمانانە يان
پىنە گە يىشتىتت، ئەۋانە لە سەر ئىسلام ھىچ گوناھبار نابن.

كەۋاتە خۋاي گەۋرە سزايان نادات، تا پەيامى پىغەمبەرانىان
بە چاكى پىنە گات ۋەك دە فەرموۋىت: ﴿ذَلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ
رَبُّكَ مُهْلِكَ الْفُرَىٰ يَظْلِمُ وَأَهْلُهَا غَفْلُونَ﴾ [الأنعام الآية ۱۳۱].
ۋاتە: "ئەۋ ناردنى پىغەمبەرانە بۆ نەۋىيە چۈنكە پەرۋەردگارى
تۆ (نە يكردوۋە بە عادەت) كە لە ناۋبەرى شارو شوئە كان بىتت بە
ناھەق، لە كاتىكدا خەلكە كەى غافل و بى ناگا بن و پەيامى
خۋايان بى رانە گە يە نرايىت".

كاتىك پەيامە كە شيان پىنگە يىشتىتت سزا كە ئەۋانە دە گىرتەۋە
كە ستە مكارن ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْفُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي
أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ ءَايَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْفُرَىٰ إِلَّا
وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ﴾ [القصص الآية ۵۹].

واتە: "پەرۋەردىگارى تۆ ھىچ ۋىلات و شارىكى كاول نە كىردۈۋە، تا لە پايىتەختە كەيدا پېغەمبەرىكى نە ئار دىيىت كە ئايەتە كانى ئىمەيان بە سەردا بخوئىتەۋە، ۋە نە بىت ئىمە شار و ۋىلاتانمان كاول كىردىيىت بە بى ھۆ، مە گەر كاتىك نە بىت كە دانىشتۋانى ستەمكار بوون".

خۆزگە مەسۇلمانان ھىندەي بىر لە تۆلەۋ سزاي خودا دە كەنەۋە، بىرىن لىۋە بىكردبايەۋە چۆن پەيامى ئىسلام بە گۇفتارو رەفتارى جوانەۋە بگەيەننە ھەموو كۈن و كەلەبەرىكى دونىا. خۆزگە دە سووتايىن لىۋەي چ كەمتەرخەمىمان كىردۈۋە لە گەياندىنى پەيامى خوا بۆ نەم شوتنەنە.

سېيەم: تاۋانباران سزا دەدرىن

ئىنجا ئەۋ خەلگە باۋەرىيان بە پېغەمبەران نە ھىنا، خۋاي گەۋرە سزاي دان، بە لام سزايە كە گشتى نە بوو، بەلگە ۋەك فەرمۋى: ﴿فَأَنْتَقِمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُ مَوَ﴾. واتە: "ئىمەش تۆلەمان سەند لىۋەنەي تاۋانىيان كىرد".

كەۋاتە تۆلەكە بۆ ئەۋانە بىۋە كە تاۋانىيان كىردۈۋە، نەك كە سىك كە نازانم ئىسلامى پېگەشتۋە يان نا، نازانم بە درۋىستى و بەلگەي ئاشكراۋە پېگەشتۋە يان نا، نازانم تاۋانىيان كىردۈۋە دەرھەقى ئەۋ پەيامە يان نا. تەنبا بۆ ھەلپشتى كە فى دلم بىر يارىكى ۋەھا بىدەم.

لە ئايەتتىكى دىكەدا خىۋى گەۋرە بەرپۇنى باس دەكات
ئەۋانەى خراپە لەخۇيان دۈۋرەدەخەنەۋە رىزگارىيان دەيىت، ئەۋانەش،
كە سىتەم دەكەن دەكەۋنە بەر سىزايەكە، ۋەك دەفەر مەۋىت: ﴿فَلَمَّا
نَسُوا مَا دُكِرُوا بِهِۦٓ أَخْبَيْنَا۟ الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوٓءِ وَأَخَذْنَا۟ الَّذِينَ
ظَلَمُوا۟ بِعَذَابٍۭ بَٔشِيشٍۭ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ﴾ [الأعراف الآية ١٦٥].

ۋاتە: "جا كاتىك فەرامۇشيان كەرد ئەۋەى ئامۇرگارىيان
پىنى كرابو، ئىمەش ئەۋانەى، كە قەدەغەى خراپەيان دەكەرد
رىزگارمان كەردن ۋ ئەۋانەش، كە سىتەمىيان كەردو ھەۋلىاندا بۇ
كەردنى ئەۋكارە ئارپەۋايە، بەسىزايەكى سەخت گىرۋدەمان كەردن،
بەھۇى ئەۋەى لە سىنور دەرچوۋ بوون".

كەۋاتە بە گىۋرەى ئەم ئايەتە سىزاكە بۇ ئەۋانەى، كە
سىتەمەكە دەكەن، بەلام ئەۋانەى خۇيان دۈۋرەگەرن رىزگارىيان
دەيىت.

جا ئەمە بۇ سەردەمى پىغەمبەران ئاساىى بوۋە ۋەكو
مەۋجىزەكى پىشتىۋانى پەيامەكەيان نەخۇشى ۋ بەلاى
دەرەكىان بۇ يىت، بەلام دۋاى پىغەمبەران ئەۋ بەلايانە لە
رىنگەى ھۆكارەكانەۋەۋ بە دەستى مەۋقەۋە دەبن. ۋەك خىۋى
گەۋرە دەفەر مەۋىت: ﴿مَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِۦ وَمَنْ ضَلَّ
فَأِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ
تَبْعَثَ رَسُولًا ۝ وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا
فَحَقَّقْنَا عَلَيْهَا الْقَوْلَ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا﴾ [الإسراء: ١٥-١٦].

ۋاتە: "ئەۋەي ھەۋلى دايت رېبازى راست و دروست بگرت،
 ئەۋە بەراستى بەقازانجى خۆى تەۋاۋ دەيت و ھەر خۆى بەھەر
 لە ھىدايەتەكەى ۋەردەگرت، ئەۋەش گومرا بوۋە رېبازى
 سەرلىشىۋاۋى گرتۈتەبەر، ئەۋە بېگومان ھەر خۆى زەرەر دەكات
 و گومرايىەكەى لەسەرى دەكەيت، كەس گوناھى كەس
 ھەلناگرت، كەس بەرپرسيار نىە لە ھەلەى كەسانى تر، ئىمەش
 سزاي كەسمان نەداۋە تا پىغەمبەرىكى بۆ دەنيرىن * كاتىك
 بمانەۋىت دانىشتۋانى شارو شارۋچكەيەك لەناۋ بىدەين، ئەۋە
 سەرەتا فەرمانى گورپرايەلى دەدەين بە دەۋلەمەندەكان، كەچى
 ئەۋان ياخى دەبن و خراپەكارى دەكەن لە شارەكەدا، ئەۋسا ئىتر
 شايسەتى ئەۋە دەبن كە برپارى ئىمە بەسەرياندا بسەپنيرت،
 نىنجا ئىمەش كاۋلى دەكەين بەسەر يە كداۋ دارۋبەردى بەسەر
 يە كەۋە ناھىلىن".

ئەۋ ئايەتە ھاۋشۋەي ئايەتەكەى پىشەۋە سى پەيامى تىدايە:
 (كەس گوناھى كەس ھەلناگرت. سزا ئايەت ھەتا پەيامەكە
 بە تەۋاۋى و رۋشنى نەگاتە خەلكەكە بەجۈرىك ھىچ بەھانەۋ
 حوججەيەكى ھالىبۈۋىيان نەمىنىت. ئەۋان خراپەكار دەبن و
 سزايان بۆ دىت).

لېرە مەبەست ئەۋە نىيە خۋاى گەرە سزايەكيان لەسەر
 دەسەپنىت، ئەۋە پىچەۋانەى سۈننەت و رىسا جىگىرەكانى خودان

لە ژياندا، بەلكو لەرنگەى پەيامى پىغەمبەرەنەۋە رىنگەى چاك و خراپيان پىدەگات، بەلام ئەوان لەرنگەى كەللەرەقى و پابەندىبون بە داب و نەرىستەۋە لەبرى چاكە دەست دەكەنە خراپەكارى، ئىنجا خوودى خراپەكەيان بەجۆرىكە دەيىتە ھۆكارى بەلایەكى گەۋرە ھەمويان لەناو دەبات، ئەمەش بەگۆرەى سوننەتى خۋاىي كە ھۆكارو دەرەنجامى پىكەۋە گرىداون.

كەۋاتە خوا نەخۆشپىيەك يان بەلایەكەيان لەسەر فەرز ناكات، ئەمە مەگەر بۆ پىغەمبەرەن ۋەكو موعجىزە ھاتىيت. بۆ پىغەمبەرەنەش بەشۋەيەكى گىشتى نەبۋە. بەلكو مەبەست نەۋەيە خراپەكارەكان كارىك دەكەن خودى كارەكە دەيىتە نەخۆشى، ۋەك خۋاى گەۋرە فەرمۋى لەبرى گۆرپراپەلى خراپەكارى دەكەن، جا گىفتى ئىمەيان لى دىتە جى و لەناويان دەبەين، گىفتىش خواش ئەو ياساۋ رىسا نەگۆرەنەن كە دەرەنجامى ھۆكارەكان نە دۋادەكەۋىت و نەگۆرەنەش بەسەر دادىت.

پەندە لە رابردوو ۋە رىگرن:

ھەموو ئەو ئايەتەنەي باس لە سزاي خوايى دەكەن، تايەتەن بە ئوممەتەننى پيش ئىسلام، ھەمووشى بۆ ئەۋەيە بېيتە پەندو عىپرەت. لەۋانەۋە خالى سەركەۋتەن و دۆران فيرين.

بۆنمۈنە: لە كەللەپەقى فيرەمەن خالەكانى غروورى و دۆران بزانين، لە بەسەرھاتى ھەزەرەتى يوسف پلانى ستراتىژى و دووربين فير بېين، لە وشيارى بەلقىس فيرين چۆن لە كاتى گرفت و ئارشەي گەرەدا سەركردەي ژير خۆيى و ۋلاتەكەي لەو شەرپانە دووربىخاتەۋە، كە دۆرانى مسۆگەرە.

جا ئىستا چەند نمۈنەيەك لەو گەلانە دىننەۋە كە تووشى سزاي خوايى ھاتنەۋە، ھەرۋەھا ئەۋەش چۆن لە گەل ھەريە كىنكىان خۋاي گەرە بىدارمان دەكاتەۋە تا تىپرامىنين و پەندو نامۇزگارى ليۋەربىگرن:

خۋاي گەرە باسى پىغەمبەران و گەلەكانيان دەكات، لە پىغەمبەران نمۈنە بە (ھەزەرەتى نوح، ھەزەرەتى ئىبراھىم، ھەزەرەتى لوت، ھەزەرەتى شوعەيب، ھەزەرەتى موسا) دىتتەۋە، ئىنجا باسى (گەلانى عادو سەموود، قارون و فيرەمەن و ھامان) دەكات، كە چۆن لەلايەن پىغەمبەرانەۋە بەلگەو نىشانەي موزدەو ترساندىيان بۆ ھاتوۋە، بەلام ئەۋان ۋازيان لە

ستەمكارى خۇيان نەھىناۋە، پىشتى ھەنگى دەفەرموۋىت: ﴿فَكَلَّا
أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِمْ فَمِنْهُمْ مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَّنْ أَخَذَتْهُ
الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ
لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ [العنكبوت الآية ٤٠].

ۋاتە: "ئىمە ھەر يەكەن يان ھەر دەستەيەك لە وانه مان بە
سزاي تاوانى خۇي گەيان، جا ھەيان بوو بەرد بارانمان کرد،
ھەيان بوو دەنگ و سەداي بە ھىز لەناۋى برد، ھەيان بوو بە
ناخى زەۋىدا بردمانە خواروۋە، ھەشيان بوو نوقمى دەريامان کرد،
جا ۋە نەيىت خوا ستەمى لى کردىن، بەلك و خۇيان ستەميان لە
خۇيان دە کرد".

كەۋاتە پاشى ھەموو بەلگەكان، بە دەستى خۇيان خۇيان
شياۋى ئەو سزايە کرد. بۇ ئىمەش پەندو نامۇزگار يىيە، ۋەك
دەفەرموۋىت: ﴿أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ
مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ
وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ [الزوم الآية ٩].

ۋاتە: "ئايە بەسەر زەۋىدا نەگەرۋان، تا تەماشە بکەن و
سەرنج بەدن چىمان بەسەر ئەو نەتەۋانەي پىش ئەماندا ھىناۋە،
لەمان زۆر بەھىزترە بە دەسەلاتتر بوون، زەۋيان ژېرەو ژوور دە کرد
(ۋاتە دىيان كىلا بۇ كشتوكال و كانزايمان لى دەردەھىنا) و

ئاوۋەدانىيان كىردبۆۋە زياتر لەمان، پىغەمبەرەكانىشيان كاتى خۆى
 بەلگەى زۆرو ئاشكرايان بۆ ھىنان؟ (بەلام بى سود بوو،
 زۆربەيان برۋايان نەكرد) جا ۋەنەبىت خوا ستەمى لىكردبن،
 بەلكو ھەر خۆيان ستەمىيان لە خۆيان دەكرد".

﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ [يُوسُفُ الْآيَةُ ١١١].

ۋاتە: "بەرۋاستى لە سەرگوزەشتە و بەسەرھاتى پىغەمبەرەران
 پەندو ئامۇژگارى ھەيە بۆ كەسانى ژىرو ھۆشمەند".

كۆپۈنا سەربازەكانى خوا و چۆن پىشتىۋانى باۋەرداران دەكەن؟

لە قورئانى پىرۋزدا لە چەندىن شوپىن وشەى (سەربازەكانى خوا) ھاتوونە، جا ئەوانەى نەخۇشىيەكان بە تۆلە دەزانن ئەم قايرۆسانە ۋەكو سەربازى خوا دەناسىپن.

خوای گەورە لە قورئانى پىرۋز چەند شىتېكى بە سەربازو (جۈندىيەكانى خوا) ناۋبەردوۋە، ۋەك: (باۋەرداران، فرىشتەكان، باۋ باران).

يەكەم: باۋەرداران

كَايِّكَ مَسْئُومَانَان پەيماننامەى ھودەييەيان لە گەل قورەيشىيەكان بەستى، زۆر دلتەنگىبون و چەلەھانىيەكى زۆريان کرد، چونكە پىيان ۋابوو شكستىكى زۆرى تىدايەو لە روالەتدا سەركەوتنى قورەيش بوو.

جا لە سوورەتى فەتھدا خوای گەورە باسى پىشتىۋانى خوايى بۆ پىغەمبەر (ﷺ) دەكات، ئىنجا دەفرمويت: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيْمَانِهِمْ ۖ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝﴾ [الفتح الآية ١٠]. واتە: "ھەر ئەو خوايە خۆى نارامى و ھىمنى دابەزاندۆتە

سەر دلى ئىمانداران، بۇ ئەۋەى كە ئىمانيان دامەزراۋترو پتەۋتر
بكات، سەرەپاي ئىماندارى و خواناسيان ئىمانيان زىاد بىيىت،
بىنگومان ھەرچى سەربازانى ئاسمانەكان و زەۋى ھەيە ھەر خوا
خۆى خاۋەنيانە، ھەمىشە و بەردەوام خۋاى گەۋرەزانايە بەھەموو
شتىك و دانايە لەھەموو كارتىكا.

لەو ئايەتەدا ھەرچى لە ئاسمانەكان و زەمىندا ھەيە بە
سەربازى خوا ھەژمار دەكرىن، خوا ھەركامەيانى بويت دەتوانى
بۇ سەرخستنى پىغەمبەر (ﷺ) بەكارىان بىيىت، بەلام ھىچ
يەكىكىيانى بەكارنەھىنا، بۇ خوا ئاسان بوو لەو كاتەى
مىسولمانان لە رىڭگادا بەرەو مەككە دەرۋىشتن، زىيان و لافاۋىك
يان دەرديك بۇ قورەيش بنىرىت ھەموان بەجارتىك لەناو ببات،
بەلام خۋاى گەۋرە وىستى مىسولمانان فىرى ئەۋە بكات چۆن لە
سۈنەتى ژيان تىيىگەن، كە خۋاى گەۋرە ھەمىشە ئەنجامەكانى
بە ھۆكارەكان بەستۈۋەتەۋە، بۆيە دەگەرپىنەۋە ئىنجا دۋاى
ئامادەسازى تەنيا باۋەرداران ۋەكو سەرباز بەكاردەھىيىت،
بەجۆرتىك ئارامى دەخاتە دلىيانەۋە، خۇپاگرىان دەكات.

ئىبن عاشور سەرنجىكى جوانى لەسەر (علیم) ھەيە،
دەفەرموۋىت: "خۋاى گەۋرە ھۆكارەكانى فەتح و سەركەۋتن بە
باشى دەزانىت، ھەرۋەرھا بەباشى دەزانىت دلى باۋەرداران بەچى
ھىۋرو ئارام دەيىتەۋە دۋاى بەلبەلەۋ چەلەحائىيان". مامۇستا

ئەخمەد كاكە مەحمۇد دىش جوانى بۇ چۈۋە كە دەلىت: "ۋە بۇ خۇايە لەشكرەكانى ئاسمانەكان و زەۋىي: لە جنۆكە و فرىشتەو ھەورە ترىشقەو گەردەلوول و زەمىن لەرزەو لافاۋو تۆفان.. ھتە، ئەگەر خوا خۇي بىەۋى قورەيش لەناۋ ببات تەنھا يەك فرىشتەيان بەسە، بەلام جىھادى پىۋىست كىرد، چۈنكە لە جىھاددا بەلگەى جەرگىر بەدى ئەكرى بۇيان".

كەۋاتە ئايەتە كە پىمان دەلىت: سۈننەتى خۇاي گەورە وايە پشتىۋانى مەسۇلمانان دەكات لە رىگەى ھۆكارەكانەۋە، ئەۋان ھىزۋ بازۋوى خۇيان بەكارىنن، ئەقل و مىشكى خۇيان ۋەكار بىخن، ھەموو تۋانستەكانيان لە ھەموو بۋارەكان پەرەپىدەن، ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَّا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ [الأنفال الآية ٦٠]،

ۋاتە: "ھەرچى ھىزى لە تۋاناتاندا ھەيە ئامادەى بىكەن". كەۋاتە سەركەۋتن بەۋە دەپىت لە ھەموو لايەكەۋە خۇيان بەھىز بىكەن و پشت بە خۇاي گەورە بىستەن ئىنجا خۇاي گەورە سەرتان دەخات، بەلام نەيكرەۋتە سۈننەت ئىۋە پالەنەۋە، تەمبەل و دۋاكەۋتۋو و خەرىكى يەكتىرخۇرى بن، خۋاش شىتىكى موعجىزەئاساتان بۇ بنىرت، بەلكو دەپى ئىۋە لە ئاستىك بن ھەر خۇتان بىنە ئەۋ موعجىزە خۇايە.

* ئىنجا دۋاي ئەۋە خۇاي گەورە ھۆشدارى دەداتە دۋورۋەكان و موشىكەكان كە گۈمانى خراب بە خوا دەبەن، دەفەرمۋىت

كە خۇاى گەۋرە سزايان دەدات، ئىنجا دەفەر موۋىت: ﴿وَلِلَّهِ جُنُودُ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَرِيظًا حَكِيمًا﴾ [الفتح الآية ۱۷]. واتە:
"ھەرچى سەربازى ھەيە لەناسمانە كان و زەۋىدا، ھەر خۇا خۇى
خاۋەنيانە و لەژىر فەرمانى ئەودان، ھەمىشە و بەردەوام ئەو
خۇايە بالادەست و دانايە".

كەۋاتە ھەر يەك لەۋانە دەتوانى بە كارىان بىئىت بۆ بەزاندى
دوژمنانى مەسۇلمانان، بەلام خۇاى گەۋرە بەو سەربازانە سزايان
نەدات، بەلكو دواتر خۇاى بالادەست ھەمان ئەو دوۋرو و
موشرىكانە سزايىكى دەرونيان دەدات كاتىك بە سەركەۋىتى
مەسۇلمانان توۋشى خەفەت دەبن، ھەروەھا لە جەنگى مەيدانىدا
دانايانە لەرىگەى باۋەردارانەۋە دەيان بەزىئىت. سەبارەت بە
خەفەتخواردن دەفەر موۋىت: ﴿هَآأَنْتُمْ أَوْلَآءُ يُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ
وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا
عَلَيْكُمْ أَلْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ﴾ [آل عمران الآية ۱۱۹]،

واتە: "ناگادارىن! ئىۋە ئەۋانتان خۇش دەۋىت، بەلام ئەۋان
ئىۋەيان خۇش ناۋىت و باۋەرتان بە ھەموو كىتەبە ناسمانىە كانىش
ھەيە، كاتىكىش پىتان دەگەن دەلىن: ئىمە ئىماندارىن، بەلام
كاتىك بە تەنھا دەبن، پەنجەى خۇيان دەگەزن ئەۋەندە رق
ئەستور و داخ لە دلىن، پىيان بلى: دەك بىرن لە داخ".

ھەروەھا لە جەنگى مەيدانىدا دانايانە لەرىگەى

باۋەر دارانەۋە دەيان بەزىتت، ۋەك دەفەرموۋىت: ﴿قَتَلُوهُمْ يَعْذِبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْرِجُهُمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ﴾ [التوبة الآية ۱۶]. واتە: "بجەنگن دژى بىباۋەران، ئەۋە خوايە كە بە دەستى ئىۋە سزاىان دەدات و سەرشۆرۈ خەجالەت يان دەكات و ئىۋە بەسەرياندا سەر دەخات".

دوۋەم: فرىشتەكان

فرىشتەكان ۋەكو سەربازى خودايى بۇ پىشتىۋانى پىغەمبەر (ﷺ) و باۋەر داران ھاتۈنە، بۆنمۈنە لە سوۋرەتى تۆبە خۋاى گەۋرە دوو ھالەتى پىشتىۋانى فرىشتەكان وىكرا باس دەكات، ديارە ئايەتەكان لە بابەتى جەنگى تەبۋوكەۋە ھاتۈن، ئە ۋە ش لەبەرئەۋەى رەۋشى كەش و ھەۋا زۆر گەرم بوۋە زۆرۈك لە باۋەر داران سىست و خاۋبۈنە، خۋاى گەۋرە پىيان دەفەرموۋىت: ﴿إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ [التوبة الآية ۱۰].

واتە: "ئەگەر ئىۋە پىشتىگىرى پىغەمبەر (ﷺ) نەكەن و يارمەتى نەدەن، ئەۋە بەپراستى خوا پىشتىگىرى كىردو سەرى خىست، كاتىك ئەۋانەى بىباۋەر بوون دەريان كىرد لە شارى

مەككە و يەككە بوو لەو دوو كەسە كاتىك ھەردووكيان
لەناو ئەشكەوتە كەدا بوون (كاتىك بىباۋەپە كان گەشتبۇونە
دەوربەرى ئەشكەوتە كە ئەبۇبە كرى ھاۋەلى خەمى لىھات)
پىغەمبەرىش (ﷺ) دلى دايەۋە و پىي وت: خەفەت مەخۇ،
دلىبابە خوامان لەگەلە، ئەوسا ئىتر خوا ناسوودەى و نارامى
خۇى دابەزانەدە سەرى و پشتىگىرى و بەھىزى كرد بە
سەربازانىك كە ئىۋە نەتاندەبىنىن و بەرنامەو ئاينى بىباۋەپەرانى
دانەواند و رىسواترى كرد، بەرنامەو ئاينى خوايش ھەمىشە
بەرزو بلندترە، خوايش ھەمىشە بالادەست و دانايە".

ئەم ئايەتە لە چەند خالىك چەر دەكەينەۋە:

۱- ھەرچى لە ناسمانە كان و زەمىن ھەيە ھەموۋى سەربازو
مولكى خوايەو خۋاى گەورە چۈنى بىھەيت دەتوانى بەكارى
بىئىت، چۈن دەرياي بە پروۋى موسا شەفكرد و نەھەنگى بۇ
يونس كرده پەناگەو ئاگرى كرده خانەدانى ئىبراهيم، بۇ خۋاى
گەورە زۆر ناسانە پىغەمبەرىش (ﷺ) ئاۋا پارىزىت.

۲- خۋاى گەورە پىغەمبەرى لە كاتى كۆچدا پاراست،
كاتىك لە ژوورمە ھاتە دەرۋە ھەموان خەويان لىكەوت، بەلام
ئايەتە كە باسى ناو ئەشكەوتە كە دەكات لەو كاتەى كە
ئىمامى ئەبۇبە كر زۆر ترسا، خۋاى گەورە پاراستى.

بەلام ئىسلام ۋەك ھەمىشە مەسۇلمانان لەسەر ژيانى

ھۆكارەكان بە پىشتەستىن بە خوا رادەھىيىت. خىۋاى گەۋرە
ھاۋشىۋەى ئىسراۋ مىعراج راستەۋخۇ پىغەمبەرى (ﷺ) لە
مەككەۋە نەبىردە مەدىنە. بەلكى بەجۇرىك بوۋ خىۋەى
پىشتىۋانىيە كە دەرسىكە بۇ مەسۇلمانان لەۋەى چۇن دەتۋان
سەركەۋتن ۋەچىنگ بىتن، ئەۋ نامادەسازى كەرد، لە (خىۋاردن و
ۋلاخ و رىگۇرپىن و مانەۋە لە ئەشكەۋت) و ھەمۋە شىتىكى
كەرد، ئىنجا لە ناۋ ئەشكەۋتە كە بىۋون كە خىۋاى گەۋرە
فرىشتەى پارىژەرى بۇ ناردن و چاۋى دۋژمنانى لى
دۋورخستەۋەۋ نارامى خستە دلىانەۋە.

كەۋاتە: دەبىغ مەسۇلمانانىش ھەر ناۋا بىر لە پىشتىۋانى
خىۋاى بىكەنەۋە، نامادەسازى ھەمەگىر بىكەن و پىشت بە خوا
بەستىن، چاۋەرى ئەكەن بە تەمبەلى و گۈنەدان بە ھىچ،
ئەۋجا فرىشتەى خىۋاى بىن بىنە سەربازىان.

۳- بۇ شەرى تەبۋوكىش خىۋاى گەۋرە بەبىر باۋەردارانى
دىنىتەۋە، ھەلىستە سەۋرەخۇۋ بچنە مەيدانەۋە، ئەگەر ۋانەكەن،
ئەۋە بۇ پىغەمبەر (ﷺ) ئاسايىيە كە خىۋاى گەۋرە چۇن لەۋى
فرىشتەى ناردو پىغەمبەرى لە ناۋ ئەشكەۋتە كە پاراست، بە
ھەمان شىۋە لىزەش دەپارىژىت، چۈنكە خوا بەلىنى پاراستنى بە
پىغەمبەرەكەى داۋە.

بەلام ئايا مەبەست لە ئايەتەكە ئەۋەيە فرىشتەكان ۋەكو
سەرباز بىن؟

بێگومان نەخێر، بەلکو گردان و هاندانی مسولمانانە تا دەست بدەنە خۆیان و سست و تەمبەل نەبن.

دوو نایەتی پیش ئەوە هەر زۆر بە روونی دەفەرموون: پێویستە ئێوە هەلبێستن و تەمبەل نەبن، کە ئێوە تەمبەلن چاوتان لە دونیایەو قیامەتتان وەلاوە ناوە، لە کاتی کدا دنیا لە ئاست قیامەت هیچ نییە.

بەم حالەش کە دوژمن تەنگتان بۆ بێنیت و ئێوەش نە باتان بێت و نەباران، ئەوا مەدەدی ئیلاهی بۆ ئێوە نایەت، بەلکو ﴿يَعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ﴾ (التَّوْبَةُ الْآيَةُ ٢٩). واتە: "خو سزایەکی ئێش پێگەیەنەرتان ئەداو، دوژمنیش زāl ئەکات بەسەرتانا، ئێوە لادەباو خەلکیکی تر دەخاتە جێگاکان."

کەواتە کە پیغمبەر (ﷺ) بەخۆش لەناویان بوو، خوای گەورە نەیکردە عادەت ئەوان پāl بەدەنەووە ئەویش سەریان بخات، بەلکو تێگەیانەن ئەنجامی سستی و تەوێزەلی ئێوە، سەرکەوتنی دوژمنان و زەلیل بوونی ئێوەیە. ئینجا ئێوە نامێنن و خەلکیکی دیكە جێتان دەگرێتەو.

بە هەمان شێوە خوای گەورە لە شەڕی بەدر فریشتەکانی ناردنە خوارووە بۆ پشتیوانی پیغمبەر (ﷺ)، وەك دەفەرمووێت: ﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (٢٣) إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ﴾ (آل عِمْرَانُ مِنَ الْآيَةِ ١٢٣ إِلَى الْآيَةِ ١٢٤).

ۋاتە: "يىگومان خوا لە غەزاي بەدردا سەرکەوتى کردن،
 ھەرچەندە ئىۋە (لە ژمارە و چە کدا) لاوازو کەم بوون، دەى
 کەۋاتە لە خوا بترسن، بۆ ئەۋەى سوپاسگوزار بن * (ياديان
 بېيتە) کاتىک بە ئيماندارانت دەۋت: ئايا ئەۋەندە بەس نىە کە
 پەرۋەردگارتان بە سى ھەزار فرىشتە کۆمەکتان بکات و
 دايانەزىتت؟!"

لېرەش فرىشتەکان ھاتونە، بەلام وىراى ئەۋەى کە
 ھۆکارەکان تا ئاستىک ھەبوونە ۋەک پىشتەر باسماں کرد بەتايەتى
 لە رووى ئامادەسازى مەعنەۋى و ستراتىژىيەتى شۆتە کە.

لە ھەمان کاتدا لە ئايەتە کەدا خۋاى گەۋرە ناۋى شۆتى
 سەرکەۋتە کەى بىردوۋە کە (بەدرە)، ديارە ئەمەش بۆ
 پىغەمبەرى خوا موعجىزەى ئەۋ کاتى بوۋە، ۋەک ئىبن عاشور
 دەلىت: "لېرە باسى ئەۋ کاتە کراۋە کە رۆژى بەدرە، چونکە
 کاتى دەرکەۋتەنى ئەم موعجىزەيە بوۋە".

بەلام لە گەل ئەۋەشدا کە موعجىزەيە، لە موعجىزەشدا ھەموو
 ياساكان دەشكىن، كەچى ئەمە بەۋ رەھايە نىيە، بەلکە دەبينىن
 جبرائىل مەزنى فرىشتەکان ھاتۆتە خوارەۋە، مەگەر نەدە کرا
 خۋاى گەۋرە ھىزىكى ۋاى پىبدات بە جارىک دوژمنان لەناو
 ببات، چ پىۋىستى بە سى ھەزار فرىشتە ھەبوۋ؟

لەۋەدا ئىبن حەجەر قەسەيە كى جوانى تەقىە دىنى سوبكى
 دەگوازىتەۋە دەلىت: "پرسىارم لىكرا چ حىكمەتلىكى تىدايە ئەۋ

فرىشتانە شان بە شانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىجەنگىن لە كاتىكدا جوبرائىل دەيتوانى بە يەك لابلاییه كافرەكان وەلاوہ بنىت، جا منىش گوتىم: بۆنەوہى بوو تا سەر كەوتنە كە بىيىتە كارى پىغەمبەرو ھاوہلانى، ھاتنى فرىشتەكانىش تەنيا بە ھاناوہچوونىكى شىوہى بە ھاناوہچوونى لە شىكرەكان يىت لە شىوہى ھۆكارەكان و ئەو ياسايانەى خاى گەورە بۆ بەندەكانى داناوہ، لە راستىشدا خودا بىكەرى ھەمويە."

كەواتە لىردا فرىشتە ھاتوون وەكو شوئىكى تايىبەتى، بەلام بۆنەوہى باوہرداران رىكارو ئەسبابەكان بىگرنە دەست، خودى موعجىزەكەش لە شىوہى ئەسباب و ھۆكارو ئەنجام دەر كەوتوۋە. نابى مسولمانان بە خەيالى موعجىزەى خارىق بىخەم دانىشن، ئەگەرچى بۆ خوا ھىچ شىك مەھال نىيە، ھەربۆيە لە شەرى ئوھود وىراى ئەوہى پىغەمبەر (ﷺ) لە گەل مسولمانان دابوو، كەچى موعجىزەكە نەھات، ھۆكارەكەش ديارە مسولمانان لە بەدردا ھەموو ھۆكارەكانىان گرتەبەر، بەلام لە ئوھود دوور لە ھۆكارەكان مامەلەيان كرد، كە پىشتەر روونمان كەردوۋە، ئەوہبوو لە شار ھاتنەدەرۋە، چىايە كەيان بە جىھىشت، تەماحى پاتارى گۆرەپانى جەنگ ئامانجەكەى لەبىر ھەندىكىان بردوۋە، بۆيە موعجىزەكەش نەھات، كەواتە ھەتا ئەگەر پىغەمبەر (ﷺ) خوشى لە گەل دابوويىت بەبى گرتەبەرى ھۆكارەكان

مۇعجىزە كە ھەر نەھات، بۇيە لە ئايەتى پاشتر دە فەرموۋىت:
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا جُزْءًا مِّنْ فَضْلِهِ يَوْمَ يُنْفَخُ الْكُتُبُ
بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ﴾ [آل عمران الآية ۱۴۵].

واتە: "بەلى، نەگەر خۇپاگر بن و پارىزكار بن ھەر ئىستا
دېن بۇ لاتان و پەرۋەردگار تان پىنج ھەزار فرىشتەى نىشانە دارتان
بۇ رەۋانە دەكات، بۇ ئەۋەى كۆمەكىتان بىكەن".

ئىمامى رازى لەسەر ئەۋە دە فەرموۋىت: "ھاتنى پىنج ھەزار
فرىشتە وابەستەى سى مەرج كەرد: (ئارامبىگرن، خۇپارزىبن،
دەستبەجى كافرەكان بىننەۋە)، جا كە مەرجەكان نەھاتنە جى،
ئەۋانىش نەھاتن". دىيارە باسى ئارامبىگرن و خۇپارزى جەنگە،
كە رىكەرە پىۋىستە سەربازىيەكانىش دەگىرتەۋە.

بە كورتى خۋاى گەۋرە مۇعجىزەكەشى، ۋەكو ۋانەيدەك دايە
پىغەمبەرۋە بەرچاۋروۋىيەكى باشى مۇسۇلمانان بوو تا لە ماناى
سەركەۋتن و دوزمىن بەزاندىن تىبىگەن.

سېيەم: باۋ باران

لە شەپرى نەھزابدە ھەرچى ھىزەيە بەرۋكى مۇسۇلمانانى
گىرتىۋو، قورەيش لە دەرۋە، جۈۋلەكەو مۇنافىق لە ناۋەۋە، چ بە
شەپرىان بە پىرۋاگەندەو ترساندىن، قورەيش بە ھەمىۋ ھىزەۋە
ھاتۋە دەيانەۋى شارى مەدىنە بىگرن و كۆتايى بە كىانە

بېچوۋكە كەي مەسۇلمانان يېنىن. لە ژوورەۋەش جۈلە كەۋ
 دوورپوۋە كان ھەرچى لە دەستيان ھات درىخيان نە كەرد بۆ
 ترساندىنى مەسۇلمانان و خىزانە كانيان. ئىنجا بە پىشنىيازى
 سەلمانى فارسى، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى كەرد چاللىك
 لە دەۋرى مەدىنە لىبەدن، خوشى بەشدارى ھەلگەندە كەي
 كەرد. لەۋ بەرەشەۋە سەربازە كانيان شمشىرو تىرو رم بە دەست
 ۋەستابون، كاتىك كافرە كان دىتيان سەريان سوورما، چەند
 رۆژىك مانەۋە نەيانتوانى بېچنە ژوورەۋە، نىمچە تىرەۋىشتەن و
 شەپ روويدا، بە ھەر حال دەرفەتى چۈنە ناۋ شاريان نەبوۋ. دواتر
 لە شەۋىكدا بايەك ھات ترسىكى زۆرى لەناۋ لەشكرى قورەش
 بىلاۋ كەردەۋە، ھەرۋەك فرىشتە كانىش ھاتن سنگى خىۋەتى
 قورەشپىيە كانيان لەبن دەرھىنا، ئا بەم جۆرە ترس گرتنى و
 ھەلاتن.

ئەمە موعىزەيەك بوۋ بۆ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھات،
 بەلام ماناي وا نىيە مەسۇلمانان چاۋەروانى شتىكى ۋەھابن،
 چونكە يەكەم ئەۋ پىغەمبەر بوۋ، خۋاي گەۋرە ياساكانى بۆ
 دەشكاند، دوۋم بناغەي ئىسلام بوۋ، لە ناۋچوۋنى ئەۋان نەمانى
 ئىسلام بوۋ، كە ئىستا بە ھىچ شىۋەيەك ۋەھابىيە.

ھەرۋەھە ۋىراي ئەۋەش پىغەمبەر (ﷺ) لە روۋى
 ھۆكارە كانەۋە بە تەۋاۋى خۋى ئامادە كەردىبوۋ، ۋەك: ((بۆ

بەرگىرىدەن لەشكىرى ھېنا لىۋارى مەدىنە، چاللىكى گەورەى
 لىدا، پشتى چالەكەى بە سەربازەكانى دەپاراست، لە گەرمەى
 رۆژە ناخۇشەكاندا ەك ھەوللىكى دىپلۇماسى، ھەوللىدا
 ھاۋپەيمانى جوولەكەو قورەيش ھەلۋەشىنىتەۋە، كەسىكى
 قورەيشى بەناۋى (نەغمى كورى مەسعود) تازە مەسولمان
 بىو، پىغەمبەر (ﷺ) ناردىيەۋە ناۋ لەشكىرى دوژمن، پىي
 فەرمو: تۆ لىرە تاكە كەسىكى ھىچت پىناكرىت، بىرۆ لە
 رىزەكانى ئەۋان چەندى دەتۋانى دوورىان بخەۋە، ھەموو ئەۋانەى
 تواناى شەرىپان نەبوۋ لە ژن و مندال و پىاۋە بىتۋاناکان لە
 قەلایەكى تاىبەتى ھەشاردان بۆ پاراستىيان، ھاندانى
 شاعىرەكان بۆ بەرزكردنەۋەى ۋرەى مەسولمانان و ترساندى
 دوژمنان، دوعاۋ پارانەۋەى بە كول و گور)، ھەموو ئەۋ
 رىكارانەى گرتەبەر، ئىنجا دۋاى چەند رۆژىك ئەۋ موعجىزەى
 ھات، لىرەۋە قسەكەى پىشۋو دووبارە دەكەينەۋە: (بۆچى لە
 جەنگى ئەحزاب و بەدر فرىشتە ھاتن، بەپىچەۋانەۋە لە ئوحد
 نەھاتن!).

كەۋاتە: ناكىرى مەسولمانان ۋەھا خەيالى بىرىكەنەۋە، كە
 ھەرىكەيان بەبى ھىچ پىشكەۋتنىكى زانستى و نوقمى
 پەرتەۋازەبى و نەزانى، ئەۋجا ھەر نەخۇشەيەك ھات بە سەربازى
 خۇيانى بزائن.

ئايا ئەو سزاينە دووبارە دەبنەۋە؟

پىشتىر روونمان كىردەۋە، خۇاى گەۋرە ياسا جىڭىرەكانى
گەردوونى بەشىۋەك داناون ھەموۋى بە ھۆكارو دەرەنجام
بەستۋتەۋە، بۆيە كاتىك ئەسكەندەر دەستى دەگاتە
ھوكمپرايىيەكى زۆر، خۇاى گەۋرە دەفەر موۋىت: ﴿إِنَّا مَكِّنَّا لَهُ
فِي الْأَرْضِ وَعَاطَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾ [الكهف الآية ٨٤] .

واتە: "بەرپاستى ئىمە ھىزو دەسلەتمان لە زەۋىيدا پىدا، ۋە لە
ھەموو شتىك كە پىۋىست بوو ھۆكارو نامرازەكەيمان بۆ
پەخساند".

لەم ئايەتە پىرۋزە فىردەبىن كە سەركەۋتنى ھەر گەل و
نەۋەۋەك بە نامرازەكانەۋە بەندە، بۆيە ئىسلام ھەمىشە
دەستگرتن بە نامرازەكان و پىشتەستىن بە خوا پىكەۋە
دەبەستىتەۋە، نامرازەكان لەبەرئەۋەى گىرتنەبەرى رىكارە
خۇاكرەكانە لە ياساكانى ژياندا، پىشتەستىنىش لەبەرئەۋەى
بەكەرى راستەقىنە ھەر ئەۋە.

بەلام بۆ پىغەمبەران ئاسايە كە خۇاى گەۋرە تواناى
ئەۋەيان بىداتى ئەو ياساينە بشكىنن، ئەمەش ۋەك پىشتىر
باسمانكرد بۆ سەلماندىنى كارى پىغەمبەرايەتيان، كەچى
زۆربەى موعجىزەكانىشيان لە روۋكەشدا لەشىۋەى ھۆكارەكان

دېنە بەرچاۋ، دەبىنىن ھەزرەتى ئەيۈب ناۋى ۋە كۆ ھۆكارىك بە كارھىنا بۆ شىفابەخشىن.

بە تايىبەتى موعجىزەكانى پىغەمبەرمان (ﷺ)، ئەگەرچى ھەندىكى ھەبۈن ھىچ ھۆكارى نەبۈۋ ۋەك ئىسراۋ مىعراج و خودى قورئان، بەلام موعجىزەكانى ھاتنى سەرکەۋتن لە گۆرەپانى ژيان ھەمويان لە شىۋەى گرتنەبەرى ھۆكارەكان دەرەكەۋتن. بەلام دەبىي مەسۇلمانان دىنيابىن ئەۋان پىغەمبەر نىن تا موعجىزەيان بۆ دەرکەۋىت، بەلكى تەۋفىقى خۋابى لەناۋ گرتنەبەرى ھۆكارەكان و پشت بەخۋابەستن دىت، چۈنكە خۋاى گەۋرە ياساكانى بۆ خاترى چاۋى رەشى مەسۇلمانىكى خەمساردى خۆپەرست ناشكىيىت.

ئىستا با نمونەيەك بىننەۋە، خۋاى گەۋرە باسى ئەۋانە دەكات كە بىغەرمانى خۋايان كىرد، خۋاى گەۋرە لەناۋى بىردن، ئىنجا خەلىكىكى دىكە ھاتۆتە جىنگاى ئەۋان و ئىستا لەۋى دەۋىن، ئەۋان شۆتەۋارى گەلە لەناۋچۈۋەكان دەبىنن، كە بەھۋى گوناھو تاۋانەكانيان لەناۋچۈۋن (پىشتەر روونمان كىردەۋە گوناھ چەند جۆرو شىۋازى ھەيە)، ئىنجا ھۆشداريان دەداتى كە چۆن لە خۋايان ئەمىن دەبن كە لەپرىكا ئەۋانىش تۈۋشى ھەمان چارەنۈۋس بىن، ئەمەش ھەموۋى بۆ بەخۇداچۈنەۋەى مەسۇلمانان و جىنگاى پەندۈەرگىرتنە، ﴿فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ﴾ [الأنعام الآية ۶]. واتە: "ئىنجا بەھۋى تاۋانەكانيانەۋە قىرمانكىردن و لەناۋمان بىردن".

﴿كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ﴾ [الأخفاف الآية ٢٥]. واتە: "ناۋا پاداشتى ھۆزە تاۋانكارەكان ئەدەينەۋە".

﴿وَضَرَبْنَا لَكُمْ الْأَمْثَالَ﴾ [إبراهيم الآية ٤٥]. واتە: "نمونە و باسى زۆرمان بۇ ھىناۋنەتەۋە (دەربارەى سەرتەنجاميان)".

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ [طه الآية ١٢٨]. واتە: "نا لەو بەسەرھاتانەدا بەلگە و نیشانەى زۆر ھەيە بۇ خاۋەن بېرو ھۆشمەندەكان".

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾ [الشجدة الآية ٢٦]. واتە: "بەرپاستى نا لەو دياردانەدا گەلى بەلگەى زۆر بەھىز ھەيە بۇ دەسلەتلى ئىمە، دە نايانايىسن؟".

ئىنجىا خىۋاى گەۋرە روۋى قسەكانى دەكاتە ھاۋبەشدانەرەكانى مەككە، بۇئەۋەى بەراۋردى خالى خۇيان بىكەن لەگەل نمونەكانى دىكەى قورئان، نايانەۋان ئەمىنن كە عەزابى خىۋاى گەۋرەيان بۇ بىت لەكاتى نوۋستى شەۋى، كاتى چىشتەنگاۋ، ديارە (ۋەك ئىبن عاشور) دەلىت: ئەۋ عەزابەى كە ھۆشداريان دەداتى ھەمان عەزابى خەلگى گۈندەكانە كە پىشتەر لە نايەتى (٩٤)ى سوۋرەتى ئەعراف باسى كىرۋەۋە بىرىتىيە لە ﴿بِالْبَاسَاءِ وَالضَّرَّاءِ﴾ (ھەزارى و لاتى و نەخۋشىيە). ھەرۋەھا لەبەر ھەمان ھۆكارى خەلگەكەشە كە ئەۋانەش ۋەكو ئەۋانى پىشۋو پىغەمبەريان بەدرو زانىۋە، واتە

پەيامى پىغەمبەريان بە روونى بۆچوۋە بەلام بەدرۋيان خستۋە.

ليڭدا پرسىيارە كە ئەۋىيە: چۆن گەلانى پىشور پىغەمبەريان بەدرۋخستەۋە، عەرەبە كانىش بەتايىبەتى ئەۋانەى ئايەتە كەيان دەرەق دابەزىۋە كە قورەيشن، بە ھەمان شىۋە پىغەمبەريان بەدرۋخستەۋە، بەلام نايە چۆن بەلاى گشتى ھاتە سەر ئومەتانى پىشور، بۆ قورەيشە كانىش بە ھەمان شىۋە ھات؟ خۋاى گەرە دۋاى ئەۋانە يە كسەر دەفەر موۋىت: ﴿أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾ [الأعراف الآية ١٠٠].

ۋاتە: "نایا دەریشنە كەۋت بۆ ئەۋانەى دىن بەدۋاى دەستەۋ چىنە كانى پىش خۇيان پاش لەناۋچوونى ئەۋانەى كە تىايدا نىشتەجى بوون كە ئەگەر بمانوستانى، ئەۋە بەھۋى گوناھە كانىانەۋە تووشمان دەكردن (ۋەك چۆن خەلكانى پىش خۇيانمان لەناۋ برداۋ موۋرمان دەنا بەسەر دلە كانىاندا، جا ئەۋان نايستن".

جا ئەگەر دىقەت بەدەينە ئايەتەكە، ھىنانى بەلاى سەر قورەيشى بە فەرمانى رابردوۋ (الماضي) ھىناۋە دەفەر موۋىت: ﴿أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ﴾، بە ۋاتى لە رابردوۋدا ئەگەر بمان وىستانى ھەمان شتمان بەسەر دەھىنان، بەلام بەسەرمان نەھىنان.

ئەوەش وەك ئىسېن عاشوور دەلييت: لەبەرئەوۋىيە كە خوا
نەيويستووو مەشىنەتى لەگەلدا نەبوو، بەلام دەبىي بترسن كە
بۇ خوا ئاسانە لە داھاتوو بەسەريان بىيىت.

كەواتە بۇ دەسەلاتى خوا ئاسانە، بەلام لە سەردەمى خودى
پىغەمبەر (ﷺ) رووى نەدا وىراي ئەوۋى ئازارو مەينەتى
زۆرى بە دەست كافرەكانەوۋە چەشت، بەلكو خوای گەورە زياتر
ھۆشدارى دەدانى بە سزاي دواروژ، چونكە دونيا شوئى سزاو
پاداشت نىيە، بەلكو شوئى تاقىكردنه وەبەو قىامەتیش شوئى
سزاو پاداشتە، خوا نەيكردۋتە ياساي ژيان كە ھەر كەسى
تاوانىكى كىرد يەكسەر سزاي لى وەرگىرتەو، بەلكو
دەفەرموۋىت: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَفْلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا
يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ﴾ [إبراهيم الآية ٤٢].

واتە: "ھەرگىز توۋا بىر مەكەرەوۋە كە خوا لە كاروكردەوۋى
ستەمكاران خافل و بىي ئاگايىت، نەخىر، بەلكو بە ھەموو
كارىكيان زاناو ئاگادارە، بەلام بۇ ماوۋىيەك مۇلەتيان دەدات،
پاشان دەيانگىرى و تۆلەيان لىدەسىيىت، بۇ ئەو رۆژە دوايان دەخاو
دەيانەيلىتەوۋە كە ئەوۋەندە سەختە گىشت چاۋىك لە ترسانا نەبلەق
دەبىن و، لە بزووتن دەكەون".

بەلام دەكرى خوا لە دونياش ئەو سزايە ببارىيىت وەك
دەفەرموۋىت: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا

مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿١٥﴾ [فَاطِرُ الْآيَةِ ١٥].

واته: "خۇ ئەگەر خوا تۆلەي لە خەلگى بسەندايە لە سەرەنجامى كارو كردهوى نادروستياندا، ھەرچى زىندەوەر ھەيە لەسەر پروكارى زەوى نەدەما، بەلام خوا ئەوئەندە بەپەلە نىيە لە تۆلەسەندىن، بەلكو دوايان دەخات بۆ كاتىكى ديارىكرارو، جا كاتىك پوژى خوئى ھات، بىگومان ئەو كاتە خواى گەورە بينايە بە بەندەكانى (كارو كردهويانى ھەموو لەبەردەست دايە)".

بە گۆرەي ئەم نايەتە خواى گەورە بە زۆرى وايە سزاكانى بۆ قىيامەتە ھەلەگىرت، ئەگەر ھەركەسەو تاوانىكى كرد خوا تۆلەي لى بسەنیتەو، كەس لەسەر زەوى نەدەما، جاروبارىش ھەر لە دونيا سزايان دەدات، بەلام سزاكە لە خودى كارە خراپەكانيانەو ە دروست دەيىت، واتە چ شتىك بە كاردىنى سزاكە لەوئەو ە دروست دەيىت، چونكە خواى گەورە سوننەتى ژيان بەو گۆرەي دايانەو نايگۆرپىت، بۆنموونە كاتىك رىباو سووخۆرى دروست دەيىت، سزايىك لە خودى كارەكە دروست دەيىت، كاتىك تاقىكردنهوى قايرۆسىكى كوشندەي زيانبەخش دروست دەكەن، ئەوا سزايەكە لە خودى قايرۆسەكە دروست دەيىت، ئەو سزاي تاقىكردنهوى قايرۆسەكەيەو ئەوئەي دى سزاي سووخۆرىيە.

ئەۋىش سزاي يەكجارەكى نىيە، بەلكو دەرگايەكە بۆنەۋەى لە
 خراپەكە بگەرپىنەۋە دەكرى چارەسەرى بۆ بدۆزىتتەۋە، ئەمىش
 تەنيا لەبەر سزادان نىيە، بەلكو بۆنەۋەشە ياساكانى ژيان بىنەۋە
 سەر رىچكەى خۇيان، بەتايىبەتى كاتىك كارەكانى مروۋ
 دەبنە مايەى نەخۇشى و ئازارو مەينەتى بۆ مروۋقايەتى، وەك
 پىشتر باسما كىرد لە شروۋەى ئايەتى ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ
 وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ
 يَرْجِعُونَ﴾ [الرؤم الآية ٢١].

كەۋاتە: ئەۋە سزاي راستەقىنەى خۇيان نىيە، بەلكو بۆنەۋەى
 لە كارە خراپەكانىيان بگەرپىنەۋە چىتر تەنگەبەرى بۆ
 مروۋقايەتى دروست نەكەن، جا ئەگەر لەۋ ھەۋلە قىزەۋانەيان
 گەرەنەۋە ئەۋە مروۋقەكان جۆرە ھەسانەۋەى كىيان دىتەۋە بەر،
 سزاي خۇشيان ئەگەر تۆبەيان كىرد ئەۋە باشە، ئەگىنا بۆ
 قىامەتى ھەلدەگىرەت.

ئەۋە تىگەيشتىكى دروست نىيە كەسانىك پىيان وايىت
 بەھەمان شىۋەى رابردوۋ بەلایەكان لە دەۋەۋەى كارى
 مروۋقەكانەۋە دروست بىنەۋە، وەك ئەۋەى لەبەرەمبەر زولمىيان
 خۇاي گەۋرە موعجىزەكە بىئىرەت و ياساۋ رىساكانى بشكىيەت
 و نەخۇشىيەكى گىشتى بىيىتە سەريان.

ئايا كۆرۈنۈش تۈلەي ئىگۈرەكان بوو؟

بەشىكى بانگخوازان پىيان وابوو: ئەو تۈلەي خوايە دژى چىنيەكان لەبەر نازاردانى مەسۇلمانە ئىگۈرەكان. دلىنام تاكو ئىستا ۋەلامەكەت ۋەرگرتوۋە، بەلام بۇ روونكردەۋەي زياتر بەدىارىكرەۋى تىشك سەر ئەو تىگەيشتەن و برىارە، كە پىۋىستى بە كۆمەللىك شت ھەيە:

يە كەم: دەبى دلىبايىن ئەۋجا برىار بەدەين، بۆنمۇنە: سزاكانى ئوۋمەتەنى پىشوو لە رىگەي قورئان و ۋەحييەۋە دلىبابوۋىن كە تۈلەيە، بەلام لەۋەدا ھىچ دلىبايەكمان نىيە. بۆيە ئەو برىارەي بە گەرم و گورپى درا پىۋىستى بە پىنداچوۋنەۋە ھەيە.

دوۋەم: دەبى پەيۋەندى نىۋان روۋداۋەكان و دەرکەۋتنى كۆرۈنۈش بزانين، واتە ئايا ئەۋانەي دەستيان لە تاۋانەكە ھەيە، ھەمان ئەو كەسانەن كە توۋشى كۆرۈنۈش بوۋنە، ئايا ھەمان ئەو سەرۋەك و فەرماندەۋ سەربازانەن كە دىيانكۆژن و دىيانچەۋسەننەۋە، چۈنكە لە ھەموو نمۇنەكانى پىشوو كە قورئان باسىكردوۋنە ھەمىشە كەسە زالمە سەرەككەيەكانى ۋەك فىرەمەن و عادو سەموود و نەموود بوۋنەتە قورىبانى، بگرە ھەر نازانين چ پەيۋەندىيەك لەنىۋان شارى (ۋوھان) و (ئىگۈرەكان) ھەيە.

سەيپەم: ئايا كۆرۈنۈش لە بن دەستى ئەۋانە دەرچوو كە

تاۋانبارى جەنگ بوون، چونكە تا ئىستا نازانين پەيوەندى
تەۋاۋى لە چىيەۋە.

چۈرەم: ئايا تۆلەى خودا ھەر ھىندە بوو، كۆمەلە كەسىكى
كوشت كە لەۋانەيە ھىچ پەيوەندىان بەۋ باسەۋە نەبوۋە، ئىنجا
دەۋلەتە كە بەھىزتر لە جاران لە باسە كە دەرچوو، ھەندى ئىستا
خەلكى دىكە دەئالئىت ئەۋان تاكو ئىستا گرتە كەيان ھىندە
گەۋرە نىيە، بگرە رۆژانە چىن دەمامك و پىداۋىستىيە كان
ۋەكو بازىرگانى بە ۋلاتانى دۇنيا دەفرۇشىت.

پىنچەم: بۆچى دەبىي خۋاى گەۋرە تۆلەى تاۋانى زالمە كان،
لەۋ مىندال و ژن و بىتاۋانانە بىكاتەۋە كە لەۋانەيە ھىچ خەبەريان
دەربارەى ئەۋ شوئىنەش نەبىت، مەگەر ھەموو ئەۋ نمونانەى لە
پىشەۋە باسما كىرد، ئەۋانە نەبوون كە خوا تۆلەى لە
ستەمكاران دەكردەۋە لە بەرامبەر ستەمە كانيان.

شەشەم: ئايا ئەۋ كۆرۈنۈايە بە چ پىۋەرئىك دەبىتە سەربازى
خوا، كە دەرگاي مالى خوا ھەموو شوئىكى داخستۋە، تۆ لە
دىنەكانى دىكە بىگەرئى، ئايا بۆچى ئەۋ سەربازانەى خوا
يەخەى ئەۋ ژنە مەسولمانە دەگىرن كە لە مەقدۇنيا ھەلاتۋەۋە لە
ئىتالىا نەشتەجىيە، خانەۋادە كەى بۆ يەك ھەفتە تەرمە كەى لە
مالەۋە لەبەر چاۋانەۋ شوئىك نىيە لىنى بشارنەۋە، بۆچى يەخەى
كۆمەلە مەسولمانىكى پابەند لە لەندەن دەگىرت، بۆچى لە

رۇژىكىدا (۵۵) مەسۇلمان لە نىۋىيۇرك دە كۆزىت.... مەگەر
 نافەرموۋىت: ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ [الإشراء الآية ۱۶]. واتە:
 "كەس گوناھى كەس ھەلئناگرتت، كەس بەرپرسىار نىيە لە
 ھەلئەى كەسانى تر".

ئەۋ بەلئىنەى خوا بەشۋەمەكى گشتى بۇ قىيامەتە، بەلام بۇ
 دۇنياش دەبىي ۋەك چۇن لە شەپرى بەدر كاتىك سزاي خواى
 گەۋرە ھات كۆمەللى كافرەكانى لەناۋېردو مەسۇلمانانى
 رزگار كىرد. بەلام لەۋ نەخۇشىيەدا مەسۇلمانانىش بوۋنەتە
 قۇربانى.

ھەۋەتەم: لە ھەمەۋ ئەۋ شۋىنئەنى سەربازانى خوا ھاتۋنە،
 مەسۇلمانانى راستەۋخۇى ناۋ گىرغەتە كە سوۋدەندى يەكەم
 بوۋنە، لە شەپرى بەدر ئەۋان سەركەۋتن، لە شەپرى خەندەق ئەۋان
 لە چىنگى كافرە ئابلۇقەدەرەكان رزگار بوۋن، بەلام لەۋ روۋدۋە
 نىگۈرەكان چ قازانچىكىان كىرد، ناي رزگاربان بوۋ؟

نایا تۋانىان دەۋلەتتىكى سەربەخۇ دروست بىكەن؟

نایا چىن ناچاربوۋ داۋاي لىۋوردنىان لىبىكات ۋ ۋەكو
 فىرەمەن لە سەرمەرگدا بلىت: تۆبە ئەۋە باۋەرم ھىنا، نەك ھەر
 نىگۈرەكان بىگرە ھىچ ۋلاتىك لە ئەنجامى ئەۋ ۋايرۇسە گەيشتە
 قەناعت بلىت ئەۋە زۇلمى ئىمەيە لە مەسۇلمانان ۋ خوايە ھەقىيان
 لە ئىمە دەكاتەۋە.

هەشتەم: نايىا چىنىيە كان دەزانىن ئەۋ بەلایە تۆلەى
تاۋانە كەيانە، چونكە كاتىك خۋاى گەۋرە تۆلە دەنیرت، پىشتەر
ھۆشدارى دەداتە كەسە ستەمكارە كە، ۋەك ھەموۋ پىغەمبەران
ھۆشداريان دايە ستەمكارە كان، بۆنەۋەى دۋاجار بگەپنەۋە، نايىا
چىن بە جۆرىك لە جۆرە كان لەۋە تىدەگەن، كە ئەۋە تۆلەى
خۋايە، بۆنەۋەى تۆلە كە بەرھەمە كەى ۋەرگىتەۋە.

نۆيەم: نايىا مەسۇلمانان بە نەركى دروستى خۇيان ھەلىستان،
پەيامى جوانى پىغەمبەريان (ﷺ) بە چاكى گەياندۋتە شارى
ۋوھانى چىن، نىنجا ئەۋان كەلەرەقانە دژى ۋەستابنەۋە، تا
ھەموۋ بەھانەۋ عوزرى چىنىيە كان بېرن بەرامبەر خودا، ﴿رُسُلًا
مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ
وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ [النساء الآية ۱۶۵]

ۋاتە: "پىغەمبەرانمان (پەۋانە كىردۋە) كە مژدەدەرن (بە
نىمانداران) ۋ ترسىنەرن بۆ (ياخىە كان)، تا خەلكى ھىچ
بەلگەيە كيان بەدەستەۋە نەمىنىت (لەسەر بى دىنى ۋ ياخى
بوونيان) دۋاى ئەۋەى خوا پىغەمبەرانى بۆ پەۋانە كىردۋون،
يىگومان ھەمىشەۋ بەردەۋام خوا بالادەست ۋ دانايە". نايىا بە
چاكى پىغەمبەريان ناسى: ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾
[الإسراء الآية ۱۵].

ۋاتە: "ئىمەش سزاي كەسمان نەداۋە تا پىغەمبەرىكى بۆ
دەنیرىن".

دەيمە: كە تۆلەي راستەوخۆى خودايە^(۱) تەنيا يەك رىنگاي چارەسەرى ھەيە، ئەۋىش تۆبەۋ پارانەۋەيە لە خوا، ھەموو ھەۋلىكى زانستى سوۋدى نىيە، پىۋىست ناكات ئەۋ ھەموو ھەۋل و خۇپار تىزىيە بگىرتتەبەر، بۆيە با رەرەۋەي زانست پەكبىخىن، لە جىياتى داخستىن با روۋىكەينە مزگەوت و كلىساكان، چونكە ئىمە دەزانىن تۆلەي خوايە بۆ روۋداۋىكى ديارىكراۋ.

ياز دەم: ئايا مەسۇلمانانى ئىگۈر ھەموو رىكارو ھۆكارەكانى ياساى ژيانىن گرتۈتەبەر، كە خوا دايناۋە، لەۋەي چۆن مامەلە لە گەل ئەم روۋداۋانە بىكەن، ۋەك تىگەيشتىن لە خوۋدى دۆزەكەۋ پەيۋەندى نىۋدەۋلەتى و نامادەسازى مەيدانى، ۋەك ئەۋەي پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە بەدرو خونەين و خەندەق كەردى، تا تەنيا مەدەدى خوايى مايىت.

ھەرۋەھا چەند خالىكى دىكەشى بۆ زياد دەكەين: دواز دەھەم: ئىمە بەۋ تىگەيشتەن دەرگاي رق و كىنە دەكەينەۋە، كە بەداخەۋە دۋاي ئەم قسانە خەلىكىكى زۆر لە خوۋدى ئايىنەكەمان پىرسىياري بۆ دروست بوۋەۋ خودا ۋەكە كەسىكى تۆلەستىنى ناھەق دەشوبەيتىن.

سىزدەھەم: لە مىژۋودا دەيىنىن پىغەمبەرى خوا (ﷺ)

(۱) نەك بەۋ شىۋەي باسمان كەرد كە ھۆكارو دەرەنجام يىت.

ھەمىشە لە ھەقى خۇي خۇش بوۋە، كاتىك فەتھى مەككە دەكات لىخۇشبوون بۇ دىۋارتىن دۆرۈمەنە كانى دەردەكات، ئەوانەى جەرگى ھەمزەى مامىيان بە تازى لە مەيدانى جەنگ قوت دا، ئەوانەى ئەو و ھاۋەلانىان بە ھەموو شىۋەيەك نازاردا، دەربەدەريانكردن، نۆتەريان ناردە ھەبەشە بۆتەۋەى پەناگەى ئەۋىشيان لى تىككەدن، پەيۋەندىيان لەگەل ھەموو زالمانى دۇنيا كىرد بۆتەۋەى لە بنىيان بىتن.

كەسانىكى ئەۋەندە قىزەۋىيان تىدا بىو كە لىخۇشبوونى مەككەش نەيگرتەۋە، كەچى دواتر عەفوۋى كىردن. دۋاى نازاردانى تائىف دەستەكانى بەرزەكاتەۋە تا خەلەكەكە لەۋانەچن بەلەكە لە پىشتىانەۋە كەسىكى باش دەربىچىت، ئەۋە ئەو نىسلامەيە پىۋىستمان بە گەياندىنى ھەيە، كە رەھمەتە بۇ ھەموو كەس.

چۈۋاردەم: دەبىي مەسۇلمانان مىشكى خۇيان بىكەنەۋە بۇ مەملەتلىكانى دۇنيا، خۋاى گەۋرە لەۋ دۇنيايە موعجىزەيان بۇ ناخۇلقىنىت تا چاۋەپى بىكەن بەۋ ھالە شەرى ئىستاكەۋە بىنە رابەر، خۋاى گەۋرە ژيانى لەسەر بىنەماى ھۆكارەكان دامەزراندۇۋە، نەگەر بىگىرنەبەر خۋاى گەۋرە بەرەكەتى تىدەخات، ئەگىنا ھىچ بە ھىچ ناكەن. با چاۋەپى نەبن بىنە سەر ھازىرى و بىنە رىبەرۋ پىشەنگى دۇنيا.

لەم كىتەبەدا كۆمەلە نمۇنەيە كمان ھىنەيەۋە، بەلام بۇ

تەنياو تايبەت بۇ پېغەمبەرەن گۆرانيان بەسەر ھاتوۋە،
ئەۋەي پېغەمبەرەنەش زۆرەي لەشپوۋى ھۆكارو دەرەنجام بوۋە،
ھەربۆيە مەدەدو پشتيوانى خاۋىي لە بەدرو خونەين دىت، چونكە
ھۆكارەكانيان گرتبۈۋەبەر، لە ئوحد نەھات، چونكە گرنگيان
بە گرتنەبەرى ھۆكارەكان نەدا، ئەمەش ئەو دەرەسە بوۋ خاۋى
فېرى كردن. ھەرۋەھا نمونەي نەخۆشكەوتنى ھەزەرەتى ئەيۈب،
كاتىك نەخۆشكەوت بە فەرمانى خوا ئاۋەكەي ۋەكو
گرتنەبەرى ھۆكارىكى چارەسەر خواردەۋە، خاۋى گەۋرە لەناۋ
ئاۋەكە شىفای بۇ نارد^(۱).

(۱۱) خَوای گموره ده فرمویت: ﴿وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ۗ﴾ ﴿أَرْكُضْ بِرَجْلِكَ هَذَا مَغْفُتَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ﴾ ﴿ص من الآية ۴۱ الى الآية ۴۲﴾. واته: "تهی پیغمبر صلی الله علیه وسلم سەر گزوه شتهی بهندهی نینه - نه یوب- یان بۆ باس بکه، کاتیک بانگی له په روورد گاری کردو وتی: بینگومان شهیتان توشی نه خوشی و نازاری کرووم. پیمان وت: ده پیتی خۆت بکوته به زویدا برۆ، نه مه ناوینکی خوشگه واری فیتک و به که لکه، بۆ خوشو رین و خواردنهوه، واته: لیلی بخۆرهو خویشت تییدا بشۆ، پاشان نهویش خۆی تیا شوژی و، لیلی خواردهوه، نه وجا خَوای دلۆقان شیفای داو نارهحه تیه که دی له سه ره لگرت."

بۆيە مسولمانان دەبىي بىر واماىن وايىت خىواي گەورە لەناو
 ھۆکارە كان سەركەوتىمان بۆ دەئىرىت، ئەمەش ۋەك سونەتى
 ژيان بەگۈرەي ياسا نەگۈرەكانى خوا، ئەگىنا ئەگەر خوا
 شىفای تىنەكات ھۆکارە كان ھىچيان لە دوو نايەت، ھەرۋەھا بۆ
 خوا ئاسانىشە بەبىي ھۆکار.

خىواي گەورە نمونەي سەركەوتىن ۋ دەسەلاتىش ھەر بە
 ھۆکارە كان دەبەستىتەۋە، ۋەك لە باسى زولقەپنەين فەرموۋى:
 ﴿إِنَّا مَكْنَّا لَهُ، فِي الْأَرْضِ وَعَاتَيْنَهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾ [الْكَهْفِ الْآيَةُ
 ۸۴].

ۋاتە: "بەراستى ئىمە ھىزو دەسەلاتىمان لە زەۋىيدا پىدا، ۋە لە
 ھەموو شىتەك كە پىۋىست بوو ھۆكارو ئامرازەكەيمان بۆ
 رەخساند".

كەۋاتە بۆ باۋەرداران سەركەوتىنى خىواي لە ناو گىرتنەبەرى
 ھۆکارە كان دىت، چۈنكە خوا ئەۋەي كىردۆتە ياساى نەگۈر،
 بۆيە بەرلەۋەي بىر لەۋەي بىر لە تۆلەي خىواي بىكەنەۋە،
 پىۋىستە بىر لەخۇيان بىكەنەۋە، ئايا شىۋاى ئەۋەن سەركەوتىنى
 خىۋايان بۆ بىت، ئايا ھۆكارەكانيان كە ھەۋىتى رەھمەت بن،
 شەرو ئاشتىان، پىشكەوتىن ۋ سەركەوتىيان، زەنگىن ۋ
 گۈزەرانىان، ھەموۋى بە ئامانجى ئاسوودەيى جىھان بىت.
 كەۋاتە تاكە رىنگەي ھەلستانەۋە گىرتنەبەرى ھۆكارەكانە بە
 پىشتەستىن بە خوا.

با نمونەيە كتان بۇ بگىر مەوہ: سالى (۲۰۱۲) لە جەزائىرى پايتەختى جەزائىر بەشدارى كۆنفرانسيكى زانستيمان كرد، بەشيك لە ميوانانى كۆنفرانسه كه باسى پاشە كشيى ئەمريكايان دەكرد، پييان وابوو شارستانى رۇژئاوا بە ئەمريكاو ئەوروپا بەرەو كۆمەلە گىرڧتىكى گەورەى نابورى و سياسى و ئەخلاقى ... دەبىتەوہ، ئەمانەش نيشانەى كەوتنى ئەو شارستانىيەن، يەككىكى دىكە لە ميوانەكان، كە كەسيكى مسولمانى بە رەگەز ئەلمانى و نىشتەجىي ئەلمانىا بوو، بەشدارى گىتوگۆيەكەى كردو قسەيەكى ئەقلانى كرد، گوتى: ئىوہ وەها باسى رووخانى شارستانى رۇژئاوا دەكەن، كە راستەوخۇ مسولمانان جىگىرن، بەلام لەبىرتان نەچىت، جىهانى نىسلامى هىچ كاتىك هىندەى ئىستا وئران نەبووہ، بۆيە ئەگەر ئەوان لە پاشە كشيى دابن، ئەوا بەدىلى ئەمريكا لەوانەيە چىن بىت، كە خۆى لە ھەموو ئاستىك نامادە دەكات، بۆيە بەر لەوہى بىر لە رووخانى ئەمريكاو ئەوروپا بگەنەوہ، با مسولمانان ناو مالى خۆيان چاك بگەن، ئەوجا خۆيان بۇ جىگرتنەوہ نامادە بگەن.

ئەو قسەيە تەواو دروست و واقىعيە، ئاخىر مسولمانان ئىستا لە كورئى دونىا دانەو چەندە لە رووى ھۆكارەكانەوہ نامادەسازيان كردوہ تا مەدەدى خوييان بۇ بىت، ئىستا لەسەر ئاستى دەولەتان ھەموويان دوژمنى يەكەن، ھەر يەكەو

ژېردەستەى ۋىلايىتىكى (نامسۇلمانە)، ھەندىك روىان لە ئەمىرىكاو ئەوروپايە، ھەندىكى دىكە لە چىن و روسايە، ناعەدالەتى لە ناو ۋىلاتانى مۇسۇلماننىشىن گەشىتۋتە چلەپۋە، گەل و نەتەۋەكان بۇ پەلە يەك و دوو رىز دەكەن، لە پرووى عەدالەتى كۆمەلەيەتتەۋە جىاۋازى ئاسمان و رىسمان ھەيە، بە پىتتىرىن سەرخاك و ژىرخاكيان ھەيە، بەلام ھەموو ۋىلاتانى دونيا پىتى خەنى بوون، كەچى گەلەكانيان لەژىر نىرو ئامورى ھەژاريدا دەئالىنن. لە رووى پىشكەۋتنەۋە ئەو پارەى بۇ پىشكەۋتنەكان خەرج دەكرىت ھىچ بەراورد ناكىرىت لەگەل ئەو پارەى لە شتى بىمانا بە ھەدەر دەدرىت. ئەو كوشتوبەرى لە ناو مۇسۇلمانان ھەيە لە ھىچ شىۋىنىكى دىكە نىيە، كەس نامادە نىيە بە زالم بلىت بوەستە بەتايىبەتى لەسەر ئاستى دەۋلەتەكان، ھەر لايەنەو پىشتىۋانى ھاۋنايدۇلۇژىاي خۇى دەكات، چاۋ لە زولمەكەشى دەنۇۋىتىت، لە پرووى ئايىنىشەۋە برايەتى لە ھەموو شتىك غائىبترە، بەھەشمان لەسەر فىرقەيەك تاپۇ كىردوۋە، لە كەمترىن دەرفەت دەگەرىپىن تا يەكتر بشكىتىن، بە ئاشكرا يەكتر تەكفىرو تەفسىق دەكەين،... بە كورتىيەكەى كە ئىمە لە ھىچ ئاستىكدا رىكارەكانمان نەگرتوۋنەتەبەر، چۇن چاۋەروانى ئەۋە بىكەين پىشتىۋانى خايمان بۇ بىت.

چۈۋاردەھەم: تىنوبىۋون بۇ تۆلە خەۋنى تەمبەلەنەو

بىچارە كانە، مەرۋفە تەمبەلە كان ھەزىيان لىيە دابىشىن، خىۋاى گەۋرە تۆلەيان بۇ بىكەتەۋە، دىۋايش كە گىرەتەكى ۋەھار ۋەيدا دەست لەسەر چۆك دابىن تا چارەسەر دەبىت. بەپىچەۋانەۋە پىۋىستە لەۋ خەۋە ھەلىستىنەۋە، لە شىۋىنى مەملانى براىەتى بىچىن، لە شىۋىنى دىۋاكەۋتن زانىست بىچىن، لە شىۋىنى ھەزىرى زەنگىنى بىچىن، لە ھەمىۋە ئاستىكەدا پىشتىگرى پىشكەۋتنى ۋەلاتمان بىكەن.

پازدەھەم: ئەۋ ۋەداۋانە دەرەفەتى زىرىن بۇ پىشاندانى مېھرىبانى خىۋاى، دابىشىن دىۋەى خىر بىكەن، دىۋاى لىۋەردن ۋە ھەۋكارى بىكەن، خەرىكى ھەندان بىن بۇ دۆزىنەۋەى رىنگەچارەى زانىستى، دەنگ ۋە سەداى مزگەۋتە كانمان مېھرى ئەۋ خىۋاىە بىگەيەنەت كە دەستىكى ھەمىۋە سۋەرەتە كانى بە ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ دەكەتەۋە، نەك ۋەك كەسانىك ھەتە ۋەىرۋەسە كە لە چىن ۋە، لىرە پالەۋانىتيان دەفرۋشت ۋە بە سەربازەكانى خىۋان دەشۋەبەند، كاتىك يەخەى ھەمىۋە دىۋاى گىرەت ۋە ھىچ دىن ۋە نەتەۋەيەك لىنى دەرەچەۋە، نەيانزانى چۆن بارى خىۋان راست بىكەنەۋە. دىارە مەبەست شكاندەۋەى ئەۋ بەرپزانە نىيە، بەلكە ھەندىكجار ناچارىن بۇ چارەسەرى، دەرمانى تالىش بىخۋىنەۋە. لە دىۋاى نۆىدا دەبى خىۋاى گەۋرە ۋەكە ﴿رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ بىناسىن، كە ھەمىۋە

ھەست بە مېھرەبانى و بەخشندەيى بکەن، ھەموان ھانا بۆ
 باۋەشى مېھرەبانى و رەحمەتى مزگەوت و دلى باۋەر داران بىنن.
 بۆنمونه بۆ يەكەمجار لە بەرلىنى پايتەختى ئەلمانىا رىگەدرا
 بانگى ئىسلام بە ئاشکرا بىدرىت، کە فرمىسكى لە چاۋى
 مسولمانان باراندو سەرنجى ھەموو خەلکە نامسولمانە کەشى
 راکىشا، دواتر لە ئەمىرىکاۋ کەنەداۋ ئىسپانىا، باشە ئەگەر ئەوانە
 بزەنن ئەۋە تۆلەۋ رقى خوايە، دەبوو چ ۋەلامىنكىان ھەبۋايە، يان
 دىمەنى ئەۋ دوو مىندالە يەك سال و ھەوت سالىيەى ئەمىرىکا
 کە دايىبايان بە كۆرۈنۈۋە مردېۋون و دەستى بۆ ئەستىزەکان
 دىرژدە کرد کە دايىبابى چۈۋنەتە ئەۋى، جوۋلەکانى بە جوړىك
 بوون دلى ھەموو مەۋقئىكى شەق دە کرد، کە گەۋرە بوو بزەنى
 دايىبابى مردوۋنە بە دەردىك کە خۋاى مسولمانان لە تۆلەى
 مسولمانانى ئىگۈر بەرى داۋەتە دۋنیا، چ ھەستىكى دەبىت؟!
 ئىستا کە خەرىكى، نوۋسىنەۋەى ئەم دىرپانەم چىن بوۋەتە
 فرىادپەسى ھەموو دۋنیا بە ھاۋکارىکردنىان لە رىگەى تىمى
 تايبەت و ناردنى پىداۋىستى پزىشكى بەتايبەتى دەمامک.

ئىستا لە ھەۋاللىکدا کونسوللى گشتى ئەلمانىا لە ھەۋلىر
 کە ۋلاتەكەى رۆژانە سەدان قورىانى مردن و ھەزاران توۋشبو
 دەدات، سەردانى ۋەزىرى تەندروۋستى کردوۋە ھاتوۋنە ھاۋکارى
 ھەرىمى كوردستان دەکەن، دەيان پزىشكى سعوودى لە نەمساۋ

سويسرا ھاۋكارى پىشكەشى ئەۋولاتانە دەكەن، توركىيا ھاۋكارى دەنیرتە ۋلاتان، بۆيە ناكىرى ئەۋان بىنە فرىادېرەس و ھاۋكار خەلگە دىندارەكەش خەرىكى ئەقلىيەتى تۆلە كىردەۋە بىن. با ئىسلامە رەخمەتەكە بە دۇنيا بىناسىيىن، ئەزمۇۋى رابردوۋ سەلماندې، لەسەر ئاستى دەۋەۋە بانگەۋازدا تاكە رىگە زىمانى مەپرحەمەت و مېھرىبانىيە، ھەمۇۋ ئەۋ ئەقلىيەتەنەى خەرىكى رەتكىردەۋەى ئەۋانى دىكەبۇۋ، دۋاجار نەك قازانجىان نەبۇۋ بەلگەۋ بۇۋنە بارىكى قورس بۇ سەر ئىسلام و مەسۇلمانان، مېژۋىۋىكى دەۋىت تا ھەلەكانىيان راست دەكىرئەۋە. با ئىش بۇ بىيادنان و بەھىژكىردىنى دەۋلەت بىكرىت، كە لەسەر ئاستى نىۋەدەۋلەتى ئەۋ شەپە بىكات، با نەيكەينە بار بەسەر مەزگەۋت و مېحرانەۋە.

شازدەھەم: ئىستا لەسەر ئاستى جىھان ژمارىيەكى زۆرى مەسۇلمانان ھاۋكارن بۇ چارەسەركىردىنى نەخۇشەكانى كۆپۈنا، بۇنمۇۋە چۋار يەكەم پىزىشك كە لە پىناۋى بەھاناۋەچۋۋى خەلگى نەخۇش لە بەرىتانىيا بۇۋنە قۇربانى، مەسۇلمان بۇۋن. چەندەن گەۋرە سەرمایەدارۋ پىزىشك و زانای گەۋرە لەسەر ئاستى نىۋەدەۋلەتى ھاۋكارن بۇ چارەسەرى ئەم نەخۇشىيە، ئەۋە سەربارى ئەۋ خەلگەنەى لە ۋلاتە مەسۇلمانەكان كاردەكەن، خۇزگە ئەۋ بەرپىزانەى خەرىكى بىركىردەۋەى تۆلە دەبۇۋن سەرنجى خەلگىيان لەۋ رۇۋدۋەۋە بۇ ئىسلام رادەكىشا، بۇئەۋەى

ھەممۇمان ۋەكو ئەر كىچكى ئەخلاقتى دەستمان لە چارەسەر كىردنى
گىرقتە كانى جىھان ھەبوايە.

ھەقىقەتەن: خۇزگە لە كاتى ئەم رووداۋە بىرمان لەۋە دە كىردەۋە
چۇن پەيامى پىرۋى پىغەمبەرى ئىسلام (ﷺ) بە قسەۋ بە
بەر جەستە كراۋى كىردارە كانمان بگەيەنەن ئەۋ خەلگەى كە
ئىسلام ناسن، بىرمان لەۋە بىر دىبايەۋە چۇن دەينە ھەۋىتى
گەياندىنى پەيامى ئىسلام بە (چىن) شىۋى و (ئەۋرۇپا)ى
مەسىھى، چۇن تىيان بگەيەنەن نىمە خاۋەن چ پەيامىنىكى
مىھەربانىن، نىا بۇ رۇزى دۋاى ھىچ ۋەلامىكمان بەدەستە بۇ
بىنىنى رۇلى ئىجابى گەياندىنى ئىسلام بەۋ ۋلاتانە، خۇزگە
ھەندەى خەمان گەياندىنى پەيامى مەرحەمەتى ئىسلام دەۋو،
ھىندە بىرمان لە تۈلە كارى نەدە كىردەۋە. خۇزگە بىرمان لەۋە
دە كىردەۋە لىرەۋ لە ۋلاتى خۇمان، لە قسەۋ گوفتار، لە كارو
كىردار، لە مامەلەۋ بازىرگانى، لە دەمەتەقى و گىتوگۇدا،
ئىسلامى مەرحەمەتمان لەخۇدا بەرجەستە دە كىرد.

ھەژدەھەم: ئەۋ كاتەى فايرۋسى كۆرۈنۈش يەخەى جىھانى
ئىسلامى گىرتەۋە، زانايان و شارەزايان ھىچ دۋودل نەبۋون لە
داخستنى مزگەۋت و شۇنە پىرۋە كان، بە مەككەۋ
مەدىنە شەۋە، ھەمۇ رىكارە زانستى و تەندروسىيە كانيان بە
دەقە ئىسلامىە كان پىشتراست دە كىردەۋە، ھەر لە كەرنەتەنەۋە

بىگرە تا دەگاتە داۋراندن و پاكوخاۋىنى و داخستنى مزگەوت و گەپان بە دوای دەرمان و چارەسەر، ئەوانە بەجۇرئەت كارىگەرى ھەبوو كەسىكى مەسىحى ئەمرىكى ھەلگىرى بېروانامەى دىكتۇرا بەناۋى (كەرىچ كۆنسىدن) بابەتتىكى دوورودرىزى بەناۋىشەنى (ئايە ھىزى نۆز بە تەنیا دەتوانى پەتا رابگىرت؟ موحەمەد رايەكى دىكەى ھەبوو) لە گۇفارى (نيزوۋىك) لە (۲۰۲۰/۳/۱۷) بىلاۋ كىردەۋە، كە سەرنجى ھەموو دۇنيەى بۇ ئىسلام و رىئەيە كەنى پىغەمبەرى ئىسلام (ﷺ) راكىشا.

ئەو ھەلۋىستەى زانايان و خانەكەنى فەتۋا و دەزگا كەنى لىكۈلىنەۋە، بۇ ھەموو دۇنيەيان سەلماند پاراستنى گىيانى مەرۇف لە ئىسلامدا چ پىنگەيەكى گەۋرەى ھەيە، سەلماندیان ئىسلام ھەمىشە پىشتىۋانى زانستە، دىنا ھەتا پىشكەۋىت ئىسلام لە گەلى دەۋرات، بۇيە ھەر بە زىندوۋىي دەمىتتەۋە، چۈنكە گەۋرەتەن پانتايى داۋەتە (زانست، ئەقلى، ئەخلاق).

خۇزگە چۇن دام و دەزگا گەۋرەكان و زۇرىنەى مەلاۋ بانگخوازەن لەو ئاستە بوون، ئاۋا تەۋاۋى بانگخوازەن و مەسۇلمانانىش لەو ئاستەدا دەبوون، ئىسلاميان ۋەكو خۇى بە دىۋە جوانەكەۋە دەگەيەند، كە خۇى بىيىتتەۋە لە ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ [الأنبياء الآية ۱۰۷]

ۋاتە: "ئىمە ھەر بۇيە تۇمان نارد كە رەھمەت و بەزەيى و

مىھەربانىيەك بىت بۆ ھەموو جىھانىان تا دەستى تەواۋى
 مەردوم بەرەو ھىدايەت و رېنگەى بەختىارى بگرى،
 نامانجىشى برىتى بىت لہ ﴿إِنْ أُريدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا أَسْتَطَعْتُ وَمَا
 تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾ [ھود الآیە ۸۸]

واتە: "ھەتا بشتوانم ھەر چاكسازى و، رېكوپىككەرنى
 ھالى ئىۋەم دەۋىت، ئەمەۋى ئىۋە دەسپاك و دادگەرەن. خۇ
 تەۋفىق و دۆزىنەۋەى رېى راست و ھىدايەتەش تەنھا بەخۋايە،
 پشتم بەو بەستۋە و ھەر بۆلاى ئەۋىش دەگەرەمەۋە".
 بە كەردەىى ھەموو ھەۋلىكمان دابا بە نامانجى ئاۋەدانى
 دۇنياۋ گەرەنەۋە بۆ خۋاۋ پشتم بەستەن پىتى.

ئەي چۆن لىكى بدەينەۋە؟

بۆنەۋەيى بىتۈنلەپ لىم رووداۋانە تەندروست دەربچىن، دەبىي ۋاز لەۋە بىنلەپ كە كارەكانى خوا بە ھەزى ئىمە بىت، لەۋانەيە كەسىك بە خراپى بزانين و ھەز بە لەۋاۋچوۋنى بىكرىت. بەلام لە راستىدا خىرلىكى گەۋرەي ھەلگرتىت، ھەرۋەھا ناكىرى رووداۋەكانىش چۆنى پىمان خۆشە تەفسىر بىكەينەۋە كەفى دىلمانى لى ھەلپىزىن، دواتر لەۋانەيە ھەمان ئەۋ رووداۋە بەپىچەۋانەۋە بىتەۋە، ۋەك ئەۋ نەخۇشىيە، كە سەرەتا جۈرە تەفسىرلىكى بۆ دەكرا، دواتر بەشىۋازلىكى دىكە ھاتەۋە، كەسىكى ەدەب (نەمزانى پىزىشكە يان بانگخۋاز، چۈنكە شىۋەي ھەردوۋكىيانى دەدا) لە فىدىۋىيە كىدا باسى فايرۋسى كۆرۈنۈش دەكەت، دەلى ئەۋە سەربازى خۋايە بۆ چىنىيەكان و دىلخۇشە پىنى، كەچى كە يەخەي ۋلاتەكەي دەگىرت، دەلى: ۋاجبە بىكۆزىرت چۈنكە ئەۋە بىكۆز و قاتىلە.

پاشان ئىمە لە ئىشى خوا نازانين كە بە دىيارىكراۋى چ ھىكمەتلىكى تىدەيە، كاتىك يۈسۈف كەۋتە دەستى براكانى و فروشتيان، ھەموان كىردىانە شىن و گرىن، ياقۋوبى باۋكى لە ھەموان بە كۆلتىر دەگىرا، كەچى دۋاى چىل سالى دەرەكەۋت بەرنامەي خوا چۆن بوۋە، ئەۋ گەشتە پىر ئازارەي يۈسۈف بوۋە

لەبنھېتەننى بېتەرستى و رزگار كەردنى خەلك لە قاتى و قېرى و
 چەسپاندنى دادگەرى، ئەوانە ئىشى خۇاى گەۋرەن بۆ بەندە
 بىزىن. ۋا چاترە ۋاز لەۋە بېنىن ئەۋە تۆلەى خۇدايىيە، يان
 سىزايە كى دۆژمىنكارانەيە، دەرسم خەلكانىك ھەبن لە گەل
 كۆتاهاتنى ئەم پەتا جىھانىيە خراپتر بېنەۋە مەيدان و ھىچ
 كەلك لەۋ تاقىكردەنەۋە گەۋرەيە ۋەرنەگرن، كەۋاتە پىۋىستە
 كارىك بىكەين ھەموومان بە جىۋاۋازى دىن و زمان و جوگرافىۋە
 سوۋدەمەند بىن، با زىاتر بە دىۋى پەندو نامۆژگارى و بەشدارى
 ئىجابى كارا مامەلەى لە گەلدا بىكەين، كارى خۇا بەجۆرىك
 نىيە بە ئەقلى بېچۈكى ئىمەمانان لىكېدېرتەۋە. مەۋقەكان تەنبا
 مامەلە لە گەل دىۋە ئاشكراۋ دەرەككەى دەكەن، بەگۆرەى
 سۈننەتى خۇاى لە ژياندا ھەۋلى خۇيان دەدەن و ھۆكارەكان
 دەگرنەبەر، لە چارەسەرى و دۆزىنەۋەى دەرمان و ھەللىجىنى
 پەندو نامۆژگارى و دۆزىنەۋەى خالە لاۋازو بەھىزەكان لەسەر
 ئاستى دەۋلەت و ھۆكۈمەت و تاك و خىزان، بەلام ئەۋ ئەنجامە
 مەزىنە چى دەيىت كە لە دەرەۋەى تۈنباى مەۋقەكانە، ئەۋە
 كارى خۇاىۋە خۇى بازاپرى خۇى دەسۋېرپىنىت.

ئىمە ئەۋەمان لەسەرە ئىجابىيەنەۋە لە ئاست گەۋرەيى خۇا،
 تەفسىرو لىكەدەنەۋەى بۆ بىكەين، ئەۋ خۇاىيە ھەۋلى كەس بۆ
 دۈنيا يان بۆ ئاخىرەت بە خەسارەت نادات و ھەموۋ كەسەكان

بەرى رەنجى خۇيان دەدوورنەو، مولچىدىك ھەولى ژيانى خۇى بدات، باوەردارىك كار بكات، ئاژەلىك بەدواى قومە ئاۋىك بگەرپىت، ... رەحمى خوا بەشى ھەموريان دەكات.

جا بۆئەۋى لىكدانەۋىيەكى واقىعى و دروست بۆ ئەم رووداۋە گەورانە بگەين، پىۋىستە لە سەرەتاۋە گومانى باش بە خوا بىەين، بە شىۋەى تىگەشىتنى خۇمان يان ھەندىك كىتب كە لىكدانەۋەى كەسەكانن پىناسەيەك بۆ خوا نەدەينە خەلك، خوا بە خاۋەن و پەرورەرتنى گەردوون بناسىنن، ئەو خودايەى ھەمىشە رەحمەتى لە پىش سزاكەۋىيە، وىراى خراپى مروفەكان بەلام ژيان تىك نادات، تەۋاۋى ئەم جىھانەى خستۈتە بەر دەستى مروف، لە گەل ھەمووشيان مېھرەبان و بە رەحمە، ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلُكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ [الحج الآية ٦٥].

ۋاتە: "نايا بە چاۋى خۆت نەتبىنىۋە چۆن خۋاى گەۋرە ھەرچى لە زەۋىدا ھەيە بۆ ئىۋەى رام ھىناۋە، ھەرۋەھا كەشتىەكانىش كە لە دەرياكاندا دەۋرات بە فەرمانى ئەو زاتە، ناسمانىش راگىر دەكات لەۋەى كە بگەرپت بەسەر زەۋىدا مەگەر بە ۋىست و فەرمانى خۇى، بەراستى خوا بۆ خەلكى زۆر بەسۆزو مېھرەبان و لىخۆشبوو بەخشنەيە".

ئەۋ ھەممو مىھەربانىيە زۆرە لە پەنای چەند نمونەيەكى
 عەزاب بزر نەكەين، بۆيە باشتەرە لەم جۆرە رووداۋانە بلىين:
 يەكەم: بەۋ پىيەي لە روانگەي ئىسلامەۋە ژيان ھەمموي
 تاقىكردنەۋەيە، ئەۋەش تاقىكردنەۋەيەكى گەۋرەيە رووبەرووي
 تەۋاۋى مەرۋفایەتى بۋەتەۋە، ھەريەكەۋ بە ئاستى خۆي، ھەر
 ۋلا تەۋ بە قەبارەي خۆي دەكەۋىتە ژىر تاقىكردنەۋە، ھەمموشمان
 كە لەناۋ كەشتىيەكە داینە توۋشى ئازارو مەينەتییەكانى
 دەيىنەۋە، بەۋ پىيەي ھەمموۋمان يەك چارەنوسمان ھەيە، نابى
 ھىچ كەسك بىخەم دانىشىت و چاۋەرپىي ئەۋەي دىكە بىكات،
 ھەر لایەۋ بەگۈرەي توانا كار بۆ كەمكردنەۋەي ئازارەكان
 بىكات.

دوۋەم: ئەۋ رووداۋە ۋانەيەكى پەرۋەردەيىيە تا ھەمموۋمان
 بەخۇدابچىنەۋە لە چۈنەيەتى مامەلەكردنمان لەگەل (خۋا،
 مەرۋفەكان، ژىنگە، زانست، ...).

كاتى خۆي، كاتىك زالىمىك سنوۋرەكانى دەبەزانەد و
 قەبارەي خۆي لە ئاستى خودا نەدەناسى، پىغەمبەرەن بە پەيامى
 خۋايىيەۋە دەھاتنە لايان، وشيارى و بىداريان دەدانى، موعجىزەيان
 ۋەك ئاۋىتەيەك پىشان دەدرا تا لاۋازى خۇيان بزانن، دەرەنجام لە
 ھەلەكە بگەرپىنەۋە، ئىستا لەۋ سەردەمەي دۋاي پىغەمبەرەن
 شتىك نەماۋە بەناۋى موعجىزە، رووداۋە سىرووشتىيەكانى ۋەك

بوپرکان و بوومهله رزه لافا و... هرچهنده حیکمهتی گه وره ی
 دیکه ی له پشته که نایزانی و که سانیکی زانا به شیکی ده زان،
 ههروه ها نه و نه خوشیانه و پرای نه وه ی نه خوشیگه لیکن له وانه یه
 دهره نجامی کاری مرؤفه کان خویان بیت، به لام دهر که وتنیان به و
 هیزه، که هه ندیک له توانای مرؤفه دهرن هه ندیکیشیان سه خت
 و ماندوو کهرن، وه کو (نیمچه) موعجیزه ی هوشداریدانه مرؤف
 ته ماشا ده کریت، به مه بهستی بیداری و وشیار بوونه وه له و
 دؤخه ی تییکه وتوونه، بۆنه وه ی چۆن موعجیزه هیچ پاساوئکی
 به ده ست زالم ان و گونا هبارانه وه نه هیشت، بوونه مایه ی
 گه پانه وه ی خه لکیکی زۆریش، نه وانه ش به هه مان شیوه
 هوشداری و ناگادار کردنه وه.

بۆنمونه: ئىستا له رووداوينكى وههادا قهبارهى خۇمان
بهرامبهر خواى گهوره ناسى، جيهان له كاتيكد توشى
دهسته وهستان بووه، كه زانست له لوتكه دايه، مروڤ له روى
زانستى و تهكنه لوژياوه هينده گهوره بوو، غرور به تهواوى
دايگرتبوو، پييان وابوو ئهوان گهوره سهردارى رههاو بيچاوديرى
گهردوونى، بيچگه له مامهلهى نهخلاقى و ئابوورى و
كۆمهلايهتى، تايكردنه وهى ناشياويان لهسهر مروڤ ده كرد،
رهگهزى مروڤه كانيان ده گوڤرى و شانازيان به كوشتنى
كۆرپه ده كرد به بى هيچ پاساو و كووت و بهنديك، كه چى ئىستا

ئەو ۋلاتانەى لە رووى زانستىيەو پىشەنگن، زىاتر ئەو نەخۇشىيە يەخەى گرتوونەو رۇژانە چەندان ھەزار كەس دەبنە قوربانى، تا ئىستاش چارەسەرىكى خىرا نەدۇزراوئەو. ئەمە تىمان دەگەينەت، كە زانست ھەرچەندە پىشكەوت، مەرۇف ھەرچەندە بەھىز بىت، بەلام فايرۇسىكى بچووكى بەچاونەبىنراو تا ئاستىك چۆكى پىداو، ئىدى ھەمىشە بەرامبەر خوا بە لاوازى دەمىننەتەو، لەوانەيە بە كەمترىن رووداو پەكى بگەوت، بۆيە كاتىك ئەم رووداو تىدەپەرت، ئومىدەوارىن لەو غروورىيە بىيەنە خوارەو ھەمىشە ھەست بە چاودىرى خوايى بگەين، بۆنەو ەى لە رووى ئەخلاقيەو سنوورەكان نەبەزىنن، بەتايىبەتى تالانكردىنى سامانى ۋلاتە ھەژارەكان و جۆرەھا ھاوسەرگىرى قىزەون و چەوساندنەو ەى خەلكى بىدەرەتان و بىدەسەلات، بەكارھىنانى زانست بۆ كارى دژەمرۇيى، تىكدان و مامەلەى ناتەندروسىت لەگەل ژىنگە، دانانى پلەبەندى نەتەمەيى، چەوساندنەو ەى خەلكى كرئكارو موحتاج... گەرەنەو بۆ مامەلەى دروست لەگەل ژىنگەو كەمكردەو ەى ھەرەشە گەرەو بچووكەكانى سەر ژىنگە، زانست بۆ خزمەتى مەرۇف بەكاربىت، رەچاكردىنى ئەخلاق لە تاقىكرىدەنەو زانستىيەكان و پەرەپىدان، .... ئەھا خواى گەرەو چۆن باسى ئەوەمان بۆ دەكات كە تواناى ھەيە لە ھەر لايەكەو سزاتان بۆ بنىرت

(پىشتىر روونمان كىردەۋە سزاي خودايى چۈن ھەلقولايى
كارەكانى مروۋقەكانە) ئەمەش بۆنەۋەى لە دەرنەجامى
كارەكانيان تىبگەن و بگەرپىنەۋە، دەفەرموۋىت: ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ
عَلَىٰ أَنْ يَنْبَعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ
يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ﴾ أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ
الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿[الأنعام الآية ٦٥].

ۋاتە: "پىيان بلى: ھەر ئەۋ زاتە بەتۋانەيە و دەتۋانىت سزاي
سەختتان لە سەروتانەۋە بۆ بنىرىت يان لە ژىر پىتانەۋە ياخود
بتانكاتە دەستە دەستە و پارچە پارچە و تالايى توندو تىزى
ھەندىكتان بىكات بە گەروۋى ھەندىكى تىرتاندا، تەماشىا بىكە
چۈن چەندەھا بەلگەى جۇراۋ جۇريان بۆ دەھىنىنەۋە، بۆ ئەۋەى
نەۋان تىبگەن".

سىيەم: خۋاي گەۋرە بەرامبەر بەندەكانى خۋى بە رەھم و
مىھەربانە، ۋەك دەفەرموۋىت: ﴿إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾
[البقرة الآية ١٧٣]. ۋاتە: "يىگۈمانە كە خوا بەرامبەر بە خەلك زۆر
مىھەربان و دلاۋاۋ بەبەزەيىيە".

بۆيە ئەۋ تاقىكر دىنەۋانە بە ھىچ شىۋەيەك بە تۆلەۋ سزاي
خراب لىكنادەينەۋە، بەپىچەۋانەۋە كاتىك بە كارىكى خراب
ھەلدەستىن، خۋاي گەۋرە دەرنەجامى ھەلەكانمان پىشان دەدات
بۆنەۋەى لە ھەلەكان بگەرپىنەۋە، ئەمەش ھەر رەھمەتە ﴿كَتَبَ

رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهْلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾ [الأنعام الآية ٥٤].

ۋاتە: "پەرۋەردگار تان فەرزی کردوۋە لەسەر خۆی (کە لە ئاقاری ئیۋەدا) بە رەحم و مېھربان و دلۋان بیت، ئەگەر کەسێکتان بە نەفامیی، بە نەزانی گوناھییکی کردو لەو ھودا تەۋبەیی کردو پەشیمان بۆۋە و پاش نەنجامدانی خراپە کە و چاکسازی کرد، ئەو بە دلنیا بێت کە پەرۋەردگار زۆر لێخۆشبوو و مېھربانە".

کەواتە باشتەرە لە کارەکانمان بگەرێنەو بە چاکەکاری قەرەبووی بکەینەو. بۆیە ئەم نەخۆشییە دەرەنجامی کردارەکانی خۆمانە (جا لەسەر ئاستی کۆمەڵ و دەولەت یان تاک) کارێکی ۋەھا کراۋە ئەو دەرەنجامە قورسەیی لێکەوتۆتەو. باشتەین شت ئەو ھە مەزقەکان لەو کارانە بگەرێنەو، تۆبە لە دووبارە کردنەو ھە ھەنگاۋە وێرانکارانەو نادادگیری و وێرانکاری و شەپری خۆسەپاندن بێنن، چونکە کاتێک لەسەر خراپە بەردەوام دەبین، ئەگەر خۆشییەکی کاتیشی تێدا بیت، بەلام دواجار نازارێکی ۋەھا دێت ھەموومان دەگرێتەو، بەپێچەوانەو ئەگەر بە جوانی و رەشیدی ھە مامەلە بکەین ئەو دەرگای خێر و بیری ئەو دنیایە بەسەر ھەموومان دەگرێتەو. خۆی گەورە دەفەر مویت: ﴿وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَحْذِيقًا﴾ [الأنعام]

خراپە كانمان بېچىنەنە، تا لەۋىتە دەست بە ھەنگاۋى باش بىكەين
و بەرھەمى باش ۋە دەست بېنىن، بۆيە دەپى ھەنگاۋە زانستىھە كان
بىگىرئەنە بەرۋە دوعاى تەۋفىق و سەركەۋتن و شىفابەخشىنىش لە
خوۋا بىكەين.

ۋە كۆرسىتىلگەن تىگەشستىن كە كۆمەللە پىرسىك ھەن لە
ئىسلام ۋە گىرگى زۆرى پىدراۋە، بەلام لەبەرئەۋەى رۇژانە
لەگەلى راھاتوۋىن ھەستىان پىناكەين، بۆنمۇنە بابەتى پاكو
خاۋىتى ۋە دەست شۆردن، ئەۋە كەسانىك ھەبۇن گالئەيان
پىدەكرد، دەيانگوت بۆچى فلان مەلایە لە وتارەكانىدا باسى
ئەۋ شتەنە دەكات، بەلام ئىستا بەدىار كەۋت چ رىكارىكى
گىرگى بۆ خۇپاراستن لە چەندەنە خۇشى، بە ھەمان شىۋە
خواردنى گۆشتى پىس و مردارو ھەرام، نوژۇر چۈنەنە مزگەۋت
ھىزىكى زۆرى مەنەۋى ۋە جەستەى دەداتە نوژۇرخۇنەن
بەتايىبەتى بەسالاچۈان پىر ئومىد دەكات. بە كورتى ئەم رووداۋە
بۆى دوۋپاتكردىنەۋە كە ئىسلام جۈانتىرەن ياساۋ رىساي ۋاقىئەى
ژىانى بۆ دانوۋىن، تا دەكرى پابەندى بىن.

شەشەم: ئىمان و باۋەر ھەمۇ كاتىك گىرگە بەتايىبەتى لەۋ
دۇخانەدا، بۆيە كە پىغەمبەر (ﷺ) ئەم رووداۋانەى بە رەھمەت
بۆ باۋەر داران و بە سزا بۆ بىباۋەرەن دانائە، ماناي ۋا نىيە
شتىكى باشەۋ باۋەر دارىش ئازار ناچىژىت، بەلكو ھەردوۋكىيان
ۋىكرا دەسوۋتىن، بەلام لەبەرئەۋەى باۋەر دارەكە بىرۋاي بە خۋاۋ

پاداشت ھەيە، ئەم رووداۋە لە دوو لايەنەۋە دەيىتتە رەھمەت بۆي،
لە لايە كەۋە بەخۇدادە چىتەۋە واز لە ھەلە كانى دىيىت، لە لايە كى
دىكەش پشت بە خوا دەبەستىت، ئەمەش لە گەل نازار خواردنە كە
ھەموۋى بۆ بە خىر ھەژمار دەكرىت.

بەلام يىباۋەر لەبەرئەۋەي باۋەرۋى نىيە، ئىدى ھەر
نازارە كەي بۆ دەمىنىتەۋە ھىچى قىامەتتى لۆ نانووسرىت،
چونكە ھەر باۋەرۋى پى نىيە.

ھەۋتەم: ئەو كاتەي ھەموومان لە كەرەنتىنە بووين ھەموو
شتىك پەكى كەوت، كە مەۋفەكان ھەموو لە مالى دانىشتن،
(ھكۈمەت، حزبەكان، رىكخراۋەكان، ماركىت و دوكانەكان،
مەزگەوت، كلىسا، تەكىۋە خانەقا، پەرستگەي دىنەكانى دىكە،
كۆرۈ سەمىنار، گازىنۆ، بازارگان، ھونەر مەند، ھەژارو...)
ھەموان پەكىان كەوت، ئەوانەي داھاتيان كۆدە كەردەۋە ھەموو
بى داھات بوون، دواتر كە دەرگاي ماركىت و فرنى و
دەرمانخانە ئەو شوئنانە كرايەۋە، ئىشيان بە چاكى پەيدا بوۋەۋە.

ئەمەش فېرمان دەكات كە ھەموومان بە تەنيا ھىچ نىن،
ھەموومان پىكەۋە دەتوانىن سەر كەوين و پىكەۋەش دە كەوين،
بۆيە با لەۋرۋە و پىراي ھەموو جياۋازىيەكان، كار لە سەر خالە
ھاۋبەشەكان بىكەين، جياۋازىيەكان بىكەينە پەيژەي پىشكەۋتن و
ئارامى و بەختەۋەرى خەلك.

ھەشتەم: لەۋانەيە لە بىنەرەتدا ئەم نەخۋشىيە كارىكى

مەبەست بوويىت، جا لە دەست دەرچوۋە يان ھەر ويستراۋە بەم شىۋە يىت، لە داھاتوشدا ليىكەۋتەي زۆرى لىدەكەۋىتەۋە، لەۋانەيە گۆرۈنكارى سياسىي و ئابوورى و فيكرى بىيىتە كايەۋە، ئەۋە نايت ھىچ كاريگەرى بەسەر پەيامى رەحمەتى ئىمەۋە ھەيىت.

نۆيەم: ئەمە تاقىكردنهۋەيكە بۆ ئەۋانەي دەستيان لە خراپەدا ھەيە، بەتايىبەتى ئەۋانەي لە كاتى خۆشيدا دەكەۋنە خەۋى غەفلەت و ئاگيان لە رەچاۋكردى ئەخلاق و چاۋدېرى خۋايى نامىنىت و لەپىناۋى دەسكەۋتىك نازارو مەينەتى بۆ مرۇفەكان دىنن. ئەھا خۋاي گەۋرە بە بىر موشرىكەكانى مەككە دىيىتەۋە، كە لە كاتى تەنگاۋىدا بىجگە لە خوا ھىچ پەناگەيەكى دىكەيان نىيە.

ئىنجا پىيان دەفەرموۋىت كە نمونەي گەلانى پىشۋويان ۋەبىردىيىتەۋە ئەۋانەي كە كەۋتنە ناۋ ناخۆشى و دەردو نازار، دەبوو لەۋ كاتيدا ملكەچى خۋابوونايە، جا كە ئەم يادخەرەۋەيان پشتگۈرۈنخست دلىان رەقبوو، ئىنجا عەزابى وايان بۆ ھات ھەموويانى قەلاچۆكرد.

راستە خۋاي گەۋرە چىدىكە عەزابى قەلاچۆكردى نانىرت، بەلام عەزابى گەۋرەي كارەكانيان دەيىننەۋە بۆنەۋەي فىرى گەرۈنەۋەۋە ۋازھىنسان لە ھەلسۈكەۋتى خراپ بن، ئەگىنا

خۇشە كانيان دەبنەۋە ناخۇشى .

بە دلىيايىيەۋە، نە تەنيا باۋەرداران بەلكو بۆ بىباۋەران و خراپە كارانىش ئەۋ تاقىق كىردىنەۋانە دەبنە مايەى خىر، بەجۆرىك دۋاى ھەموو ناخۇشەك دەرۋازەى خىريان بۆ بىتتەۋە، بەۋەى واز لە چلىسى و ئەنانىتە و خۆپەرستى بىنن، لە كارە قىزەنە كانيان بگەرپتەۋە.

چۈن قورشان ھەمىشە ئەۋ دىمەنەنىيان بە زمانى نامۇزگارى و دلسۈزى و ئىسلاخ ۋەبىردىنيتتەۋە، ئىمەش ھەمان رىچكە بگىرنەبەر، سا بەلكە دلىان بگىرتتەۋە، ھەنگاۋ بەرەۋ خواناسىن و پەشىمانى و ۋازەيتان لە كارە خراپە كانيان بىنن^(۱) .

(۱) ئەم بىرگەى پۈختەى ماناى ئەۋ ئايەتەنىيە كە دەفەر مۈۋىت: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ مِثْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْأَسَاءِ وَالْأَفْرَاءِ فَلَعْهَمُ يَنْضَرُونَ ﴿۵۱﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۵۲﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ ابْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿۵۳﴾ فَقَطَّعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَخَذَ اللَّهُ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿۵۴﴾﴾ [الأنعام من الآية ۴۲ الى الآية ۴۵].

ۋاتە: " يىگۈمان ئىمە پىش تۆ پىغەمبەرانى زۆرمان پەۋانە كىردۈۋە بۆ سەر قەۋم و گەلانى تر (جا كاتىك سەرگەش و ياخى بوۋن)، تۈۋشى تالۋى جەنگ و بەلاۋ تەنگەنەمان كىردن بۆ ئەۋەى لىمان بىپارپىنەۋە ۋە بىلەنەۋە * ئەۋانە كاتىك تۆلەۋ سزەى ئىمەيان بۆ ھات، بۆ نزاۋ پارەنەۋەى بەكۈلىان نە كىرد، بەلام دلىان پەق و پەش بوۋ، شەيتانىش ئەۋ كارۈ كىردۈۋە ناپەسەندەنى بۆ رازاندېۋىنەۋە كە دەيانكە * ئىنجا كاتىك ئەۋ بەرنامە و رىپازەى كە يادىان خرابزۈۋە فەرمانۇشيان كىرد، ئىمەش دەرۋازە كانى ھەموو شىتەكىمان بۆ ۋالا كىردەۋە و (نازۋ نىمەتەن بەسەردا پۇزاندن) ھەتا كاتىك دىلخۇش و شادمان بوۋن بەۋەى كە پىيان درا، ئىتر لەناكاۋ گىرمانن و ھەموۋىيانمان سەرگەردان و رىسۋا كىرد ئىنجا ئەۋان بى ئۈمىد بوۋن و بە غەم و پەژارەيەكى زۆرەۋە تىپاچۈن * ئىنجا ئەۋانەى كە ناھەقىي و سەم پىشەيان بوۋ،

دەيم: ناكىرى ۋەھا بىرىكەينەۋە، كە نەيارە كانمان بىرپىنەۋە
پىمان وايىت چ بە دەستى خۇمان يىت يان بە تۆلى خۋايى،
كۆتايى بە نەيارە كانمان يىت، ئەۋانىش ناكىرى ۋەھا بىرىكەنەۋە
كە ئەۋانە ۋەكو ئەۋان بىرناكەنەۋە كۆتايىان پىيىت، چۈنكە
بوۋنى جىۋازىيەكان بىرپارى خۋايە، خۋاي گەۋرە دەفەرمويىت:
﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْذِرُ النَّاسَ
حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ (يونس الآية ۹۹).

ۋاتە: "خۇ ئەگەر پەرۋەردگارت بىويستايە (دەيتۋانى بەزۇر
بەناچارى) ھەر ھەموۋ دانىشتۋانى سەر زەۋى باۋەر بېيىنن
(بەلام پەرۋەردگارى مەزن رېزى بۇ ئادەمىزاد دانائە ۋە
سەرشكى كىردۋە)، جا ئايا تۆ (ئەي پىغەمبەر صلى الله
عليه وسلم، ئەي ئيماندار) ئەتەۋى زۇر لەخەللىكى بىكەي بۇ
ئەۋەي بىرۋاداربىن؟!"

ئەبوزۋەرە دەلىت: "پىغەمبەر (ﷺ) سوۋرۋو كە ھەموۋ
ئەۋانەي بانگيان دەكات باۋەرپىيىنن، ۋاتىدەگەيشت بەلگەھىنانەۋە
بەسە بۇ ۋەلامدانەۋەيان، جا خۋاي گەۋرە روۋنى كىردۋە كە
ھىكمەتەكەي ۋايخواست مەۋفۇگەللىكى خراپەكارو چاكەكار

ھەموۋ خىرو خۇشەيكىان لەكىس چۈۋ ۋ دۋا بىراۋوبون والحمد لله رب العالمين سوپاس
ۋ ستايىشى بى پايانىش بۇ خۋاي پەرۋەردگارى جىھانەكان، دەسا تۇش ئەم بەسەرھات
ۋ روۋداۋانە بۇ نۆمىمەتەكەت بىگىرەۋە، بەلكو عىبىرەتى لىۋەرگىن."

هەبىن، تا چاكە كارەكان بە خراپە كارەكانەو تاقىبكاتەو،
سوننەت و ياساى نەگوڧرى خوا لە ناو بوونەوهرانى وەهاىە كە
ئىبلىسىك هەبىت وەسوسە بخاتە دلى خەلك و خەبات و هەولدان
و كىشمەكىش لەنيوانيان بىت، بەجوڧرىك چاكەو خراپە بو
تاقىكردنهو بىت. نەگەر خواى گەورە وىستىباىە هەموانى لەسەر
هەدايەت و تەقوا كۆدە كردنەو.

نەوە برىارى خواىە دەبى نەو مىللاننىيانە وەكو ياساى
نەگوڧرى ژيان بىننەو، بوئەوئى تاقىكردنهو كە بە رىچكەى
درووستى خویدا بروات. نەم تاقىكردنهو كەش بو سەر كەوتنى
دونىاو قىامەتە، بو دونىا چونكە لەو مىللاننىيانە دەتوانن
داهينانى چاك دابەينن و خزمەتى گەورەى مرؤفايەتى پىبكەن،
مرؤفە چاك و خراپەكانىش دەر كەون. بو قىامەتىش نەگەر
چاكەو خراپە نەبىت، چون كەسىكى چاكەخواز لە كەسىكى
شەرانگىزو خراپەووست جىادە كرىتەو.

ياز دەيمە: لە حالەتى روودانى نەم كارەساتە بە نازارەدا،
دەر كەوت هەم لە رووى مەعنەوىيەو هەم لە رووى بەرگىرى
لاشەو، لایەنى ئىمانى رۆلىكى گەورە دەبىنەت، بوئە چون لە
ولاتانى مەسولماننشىن، زانايان و بانگخوازان دەستيان داىە
ناموژگارى و بەرز كردنەوئى وەرەى خەلك، پىاوان و رىبەرانى
دینەكانى دىكەش هەمان شتىان كرد، هەم مەعنەو باتيان

بەرزەدە كىردنەۋە، ھەمىش داۋايان دە كىرد مەرۋقە كان لە خەۋى
يە كتر نازاردان و سوو كايە تىكرىدن بە بە ھاكان ھەلستەنەۋە، ئەمە
گەيشتە ناستى سىياسىيە كانىش، بۆنمۇنە لە و كاتەى ئەمىرىكا
بە ھىزىرتىن ۋلاتى دونيا بوو، دۆنالدى ترامپى سەرۋكى ۋلات لە
يە كەم شەۋدا داۋاي لە ئەمىرىكىيە كان كىرد نوپۇز دوعا بىكەن،
كاتىكىش شۆپنە گىشتىيە كان داخىران، پىنسى جىگىرى رايگە ياند
تكايە دىندارى خۇتان بە شىۋەى ئۇنلاين لە گەل كلىساكان
ئەنجام بدەن، تا گوتى سەرۋكىش بە شىۋەى ئۇنلاين كارەكەى
خۇى دەكات.

بۇ مسۇلمانان ھەر زۇر ناسانتىر بوو، چۈنكە مسۇلمانان
بروايان وايە ھەمۇو شۆپنىك مەزگەۋتەۋ لە ھەمۇو شۆپنىك
دەتۋانى نوپۇز بىكەيت و بىپارىيەتەۋە.

مەبەست ئەۋەيە دونيا ھەرچەندە گۇرانكارى بەسەردا يىت،
بەلام لەبەرنەۋەى مەرۋف بە زىگماك باۋەردارە قەت بەيى نايىن
ناۋىيىت، بۆيە دۋاي ئەم رووداۋانە پىۋىستە دەسەلاتداران بىر لە
گىرنگىدان بە پەرۋەردەى نايىنى بىكەنەۋە، بەجۇرىك نەكەرتە
شامرازى كەسانىكى مشەخۇرى خۇپەرىست، لە ھەمان كاتدا
خەللكە كە دوور لە دىن لە فەپاغ و بۇشايى نەزىن، چۈنكە
دۋاجار نايىن پىۋىستىيەكى ھەتمى ژيانى مەرۋقە، ھەم لە روۋى
مەنەنەۋىيەۋە ھەم لە راگرتنى ھاسەنگى ئەخلاقى.

دوازدهم: باشتىن دەر فەتىشە بۆ گەپانەۋى باۋەرداران
بۆلای خوا، وازەيتان لە (رىباو زىناو مالخواردن و ئارەق بىرەو
قومارو دزىن و خىانەت و تەمبەلى و ناپاكى و پەيۋەندى
حەرام...) تەۋاۋى كردهۋە خراپەكان.

ھەرۋەھا كاتى دوعاۋا پارانەۋىيە لە خوا، چونكە ئەمە لە
كاتىكدا بۆ باۋەرداران دەيىتە رەھمەت كە بەخۇدا بچنەۋەو
پەشيمان بىنەۋەو دەست بە پارانەۋەو لالانەۋەو بكەن، بۆئەۋى
رىكارە ھۆكارىيەكان و سەداى (نزاۋ پارانەۋە) دوو بالى
رزگار بوون بن، ئەگىنا ھىچ سوودىكى بۆيان نايىت، دۆخى
ئەوانىش ۋەكو خەلكى تر دەيىت، خۋاى گەۋرە كە باسى ئەو
رووداۋە نازارىەخشانە دەكات دەفەرموۋىت: ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾
[الحشر ۲۹] [الأغراف ۱۷۶]. واتە: "بەشكو بىرىكەنەۋەو تىبگەن".

﴿لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ﴾ [الأَنْعَامُ الآية ۶۵]. واتە: "بەشكو تىبگەن و
وردبەنەۋە لىيان و بگەپتەنەۋە سەر رى راست".
﴿لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾ [الأغراف الآية ۱۳۰]. واتە: "تا بەشكو
داچلەكتىن و بە خەبەر بىنەۋەو پەند ۋەرگرن".

﴿لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾ [الأغراف الآية ۱۶۴]. واتە: "سا بەلكو ئەوانىش
خۇپاريتىن لە نافەرمانى خوا".

﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ [الأغراف ۱۶۸] [الرؤم ۴۱] [السجدة ۴۱] [الأخفاف]. واتە:
"سا بەلكو بگەپتەنەۋە و واز بىتن".

﴿لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ﴾ [الأنعام الآية ١٤٢]. واتە: "سا بەلكو ليمان پارېنەۋەو بلائېنەۋە".

كەۋاتە كاتى بەخۇداچوونەۋەى يەكە يەكەمانە لەۋەى چەندە لە ئاست ئەو رووداۋە گەۋرەيە بوۋىن.

بەو پىرسىيارە كۆتايى دىننن: ۋاز لە تەۋاۋى خەلكى دىكەت بېنەۋ تەنيا ئاۋرېك لە خۆت بەدەۋەۋ راستگۇيانە ھەلسەنگاندنېك بوخۆت بىكە: (ئايا ئىستا ھەمان كەسەكەى جارانى، يان گۇپرانىكى گەۋرەت بەسەردا ھاتۋە؟).

سەرمۇر

ليۇبۇلد فايز گەۋرە بىريارى نەمسا، كە دواى مسولمانبون
ناوى خۇي گۇرى بۇ (موحه مەد نەسەد) باسى ناسورى و
نەھامەتییەكانى دواى جەنگى جیھانى یە كەم دەكات، چۆن
كۆمەلە پرسیكى گرنىگ لە نەورویا ببونە رۆژەفى ناو خەللى
بەتاییەتى گەنجان، چاكسازىخوazan و شۆرشگىران و شیوعى و
هەمسو رەتەكان دەیانەویست رىنگایەك بدۆزنەۋە خەللى بەرەو
بەختەۋەرى ببات و نەھامەتییەكان تىپەرىنن.

ئىنجا دىتە باسى خەللىكە دىندارە كلاسكىكەكان دەلىت:
"نەۋان تەنیا نەۋىيان دەزانى كۆمەلە سىفاتىك، كە ھەلقولوى
ھەلسوكەۋتى مەۋفانەۋ داب و نەرىتى فىكرى خۇيانە، بىدەنە
پال خودا، كە بە تىپەرىبونى كات وشك و بى مانا مانەۋە".

ھەرۋەھا باس لەۋە دەكات، چۆن گەنجهكانى ھاۋتەمەنى
بەراوردیان لەنىۋان ئەۋ سىفاتەنە كەردوۋە، كە مەۋقەكان بەسەر
خوایان دابراندوون، لەگەل ئەۋ واقىعە ناخۇش و ئازارەخش و
بى ھىۋايە ھەبۋە، كەۋتوونەتە پرسیار: "ھىزىك چارەنۋوسى
نىمەى بەدەستەۋە بىت دەبى جىاۋاز بىت لەۋ سىفاتانەى
مەۋقەكان بۇ خوایان دانائە. كەۋاتە بەم جۆرە بىت ديارە خودا
بوونى نىيە".

بەگۈرەى ئەم قسەيە بىت يەكىك لە ھۆكارەكانى

سەرھەلدىنى ئىلھادو بى دىنى و دارمانى رهوشت و
 بلاۋبونەۋەى فەسادى ئەخلاقى و ھەلۋەشانەۋەى بەھا
 كۆمەلەيەتتە نەرتىيەكان، بۇ ئەۋ تەفسىرانە دەگەرپەتتەۋە كە
 بەشىۋەى بىر كىردنەۋەى مەرۋفەكان بۇ خويان لىكداۋەتەۋە.
 بەتايىبەتى كە لەگەل نازارەكان بەراوردىان كىردوۋە، كە ۋەك لەۋ
 نووسىنە روونمان كىردەۋە بەھىچ شىۋەبەك لە ئىسلام جىگەى
 نايىتتەۋە. چونكە خوا دونىاي بە ياساى نەگۈر بەستۋەتەۋە،
 ياساكانىشى تەنيا (جاروبار) ۋەكو موعجىزەبەك بۇ پىغەمبەرانى
 دەشكىنەت. دواى پىغەمبەرانىش دەرگاى موعجىزە داخراۋە. بۇيە
 ناشى مەسۇلمانان بە ھەۋەسى خۇيان ھەرچى روويدا بە نەرتى
 بدەنە پال خوا، بەلكو پىۋىستە بىكەنە دەروازىبەك بۇ ناسىنى
 ياسا خودايىبەكان و چارەسەر كىرنى كىشەكان لەژىر رۇشناى
 پەيامى جوانى ئىلاھى. بۇنمۇنە دواى ئەۋەى ئەۋ بەشدارىيە
 گەۋرەى پىزىشك و پەرستارو زانا مەسۇلمانەكان لە ھاۋكارى
 خەللى توۋشبوۋى ئەم نەخۇشەيە ھەرۋەھا پىشانەدانى رىكارو
 رىنمايە جوانەكانى ئىسلام، ئىستا خەرىكە تىگەيشتىنى ھەموو
 دونيا بەرامبەر ئىسلام دەگۈرپەت. بەپىچەۋانەۋە خەرىكە ھەموۋان
 لۇمەى چىن دەكەن كە دروستى كىردوۋە، يان ئەگەر
 دروستىشى نەكردىت زانىارى تەۋارى نەداۋەتە ۋلاتان تا باشتىر
 خۇيان پىارېژن. ئەگەر ئىمە (بەگۈرەى ئەقلى خۇمان) بىدەينە
 پال خوا، كەۋاتە لەبرى چىن دىنەكەمان و خۇمان دەخەينە بەر

لۆمە، كە نەك چارەسەر، بەلكو ویرانی دەكەین. لەبرى
 نەیشکردنى ۋەك تۆلەى خودایى كە هېچ مەرجەكانى تىدا
 نىيە، با بە پەيامى ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾^(۱۷)
 [الانباء: ۱۰۷] مامەلە بکەین، دەرمانى دەرەدان، تیمارى برینان،
 نارامى دلان، ناسوودەيى مالان بین.

سەرىپاۋەكان

قورئانى پىرلار

- ۱- الأوبئة والتأريخ المرض والقوة والإمبريالية، شلدون واتس، ترجمة: أحمد محمود عبد الجواد، المركز القومي للترجمة - القاهرة - مصر- الطبعة الأولى، ۲۰۱۰م.
- ۲- آيات قرآنية وسنن ربّانية، عبد العزيز كحيل، دار الخلدونية - الجزائر.
- ۳- التحرير والتنوير، محمد الطاهر بن محمد بن محمد الطاهر بن عاشور التونسي، الدار التونسية للنشر - تونس، ۱۹۸۴م.
- ۴- تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، عبد الرحمن بن ناصر بن عبد الله السعدي، تحقيق: عبد الرحمن بن معلا اللويحق، مؤسسة الرسالة - بيروت - لبنان، الطبعة الأولى ۱۴۲۰هـ - ۲۰۰۰م.
- ۵- روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني، شهاب الدين محمود بن عبد الله الحسيني الألوسي، تحقيق: علي عبد الباري عطية، دار الكتب العلمية - بيروت - لبنان، الطبعة الأولى، ۱۴۱۵هـ
- ۶- زهرة التفاسير، محمد أبو زهرة، دار الفكر العربي - القاهرة - مصر،
- ۷- سنن الله في الأمم من خلال القرآن الكريم، د. حسن بن صالح الحميد، دار الهدى النبوي، مصر - دار الفضيلة - السعودية، الطبعة الثانية، ۱۴۳۲هـ - ۲۰۱۱م.
- ۸- فتح الباري شرح صحيح البخاري، أبو الفضل أحمد بن علي بن حجر العسقلاني الشافعي، دار المعرفة - بيروت - لبنان، ۱۳۷۹هـ

- ٩- فیصل التفرقة بين الإسلام والزندقة، حجة الإسلام أبو حامد الغزالي، الطبعة الأولى، ١٤١٣هـ - ١٩٩٢م.
- ١٠- في ظلال القرآنك سيد قطب إبراهيم حسين الشاربي (المتوفى: ١٣٨٥هـ)، دار الشروق - بيروت - القاهرة، الطبعة السابعة عشر - ١٤١٢هـ
- ١١- گەشتی عەقڵ، د. عەمەر شەریف، و: مزەفەر عەوڵا قەسری، نوسینگەی تەفسیر - هەولێر - هەریمی کوردستان/ عێراق، چاپی دووهم، ١٤٣٩هـ - ٢٠١٨م.
- ١٢- لماذا أنا مسلم، خالد باظه، نيوبوك - القاهرة - مصر، الطبعة الأولى، ٢٠١٩م.
- ١٣- محاسن التأويل، محمد جمال الدين بن محمد سعيد بن قاسم الحلاق القاسمي، تحقيق: محمد باسل عيون السود، دار الكتب العلمية - بيروت - لبنان، الطبعة الأولى، ١٤١٨هـ
- ١٤- مشكلة الشرّ ووجود الله، د. سامي العامري، تكوين للدراسات والأبحاث - الخبر - المملكة العربية السعودية، الطبعة الثانية، ١٤٣٧هـ - ٢٠١٦م.
- ١٥- مفاتيح الغيب، أبو عبد الله فخر الدين محمد بن عمر بن الحسن بن الحسين التيمي الرازي، دار إحياء التراث العربي - بيروت - لبنان، الطبعة الثالثة، ١٤٢٠هـ
- ١٦- المفردات في غريب القرآن، أبو القاسم الحسين بن محمد (الراغب الأصفهاني)، تحقيق: صفوان عدنان الداودي، دار القلم، الدار الشامية - دمشق بيروت، الطبعة الأولى، ١٤١٢هـ
- ١٧- مفهوم السنن الربّانية، د. رمضان خميس زكي، مكتبة الشروق الدولية - القاهرة - مصر، الطبعة الأولى، ١٤٢٧هـ - ٢٠٠٦م.

۱۸- نوورى نەمر، محمد فتح الله گولەن، دەزگای عىرفان، چاپى سىيەم،

۲۰۱۳.

19- Great Planet, Chrisine Lindop, Oxford

20- CAN THE POWER OF PRAYER ALONE STOP A PANDEMIC LIKE THE CORONAVIRUS? EVEN THE PROPHET MUHAMMAD THOUGHT OTHERWISE | OPINION, CRAIG CONSIDINE, www.newsweek.com, ON 3/17/20 AT 1:06 PM EDT.

21- <https://www.rightwingwatch.org/post/rick-wiles-the-coronavirus-is-an-end-times-plague-sent-by-god-to-purge-the-world-of-sin/>

22- <https://arabic.euronews.com/2020/01/29/rik-wiles-pastor-coronavirus-outbreak-death-angel-usa-florida-divine-punishment-china>.

23- <https://www.irfaasawtak.com/extremism/535914>

ناوەرۆك

- پىشەكى: ۵
- تاي كۆرۈنۈش تۆلەمى خوايە؟ ۷
- قەشەيەكى ئەمىرىكى: ھۆكارەكى يېدىنى و ئىلحادە ۸
- پياونكى نايىنى ھىندۇس: ۹
- خاخامىكى جوو: ۱۰
- زانايانى مولىان: ۱۱
- ياسا نەگۈرۈ جىگىرەكان: ۱۵
- ئەم رىسا نەگۈرۈنە بۇچى؟ ۲۴
- يەكەم: خواناسىن: ۲۵
- دوۋەم: پىغەمبەرناسىن: ۲۷
- سىيەم: ھاۋسەنگى ياساى ژيان: ۲۹
- چوارەم: دەرختى خۇشپەكان: ۳۰
- پىنجەم: وبستى چاكەو داھىنان: ۳۳
- شەشەم: پاراستى شىكۈى مروف: ۳۴
- ھەۋتەم: تاقىكرىدەنەۋەى دونياىى و ئاخىرەت: ۳۶
- ھەشتەم: رەۋشتناسى: ۳۸
- تۆيەم: ئىازادى: ۳۹
- دەيەم: گەرۈنەۋە: ۳۹
- يازەم: لىخۇشبوۋنى گوناھ ۴۱
- دوازەھەم: سزادانى تاۋانباران. ۴۱
- سىزەدەھەم: پاداشتكرىدەنەۋە. ۴۲
- بەلاۋ كارەساتەكان: ۴۵

- ۴۵..... يەكەم: كارەساتە سرووشتيه كان.
- ۵۱..... دووهم: كارەساتە مروؤكرده كان.
- ۵۲..... چۈن بەلا دەيىتە تاقىكرىنەۋە؟
- ۶۰..... ئايا كۆرۈنۈش تۆلەي خوايە؟
- ۶۰..... خۇتان ھۆكارى نەھامەتيه كان:
- ۶۲..... بەلا بۇچى؟
- ۷۳..... كاتىك بەلايەكە دەيىتە فيتنەيەكى گشتى:
- ۷۶..... نەخۇشى و تۆلەي خودايى:
- ۷۷..... چ كاتىك سزاي خوايى ديت؟
- ۸۴..... پەند لە رابردوو ۋەرگرن:
- ۸۷..... كىن سەربازەكانى خوا و چۈن پشتيوانى باۋەپداران دەكەن؟
- ۸۷..... يەكەم: باۋەپداران.....
- ۹۱..... دووهم: فرىشته كان.....
- ۹۷..... ستيهه: باۋ باران.....
- ۱۰۰..... ئايا ئەو سزايانە دووبارە دەبنەۋە؟
- ۱۰۷..... ئايا كۆرۈنۈش تۆلەي ئىگۈرەكان بوو؟
- ۱۲۳..... ئەي چۈن لىكى بدەينەۋە؟
- ۱۴۲..... سەرمۇر.....
- ۱۴۵..... سەرجاۋەكان.....
- ۱۴۹..... ناۋەپۆك.....

كۆرۈنا

كە بۇ يەكەمجار قايرۇسى كۆرۈنا (كۆشيد 19) لە چين دەرگەوت، لە روانگەي ئاينىيەو كۆمەنە پرسىكى گىرنگى بەدواي خيدا ھىنا، كەسائىك راستەوخۇ وەكو تۆلەي خودا تەفسىريان دەكرەو، كەسائىكى دىكە بەپىچەوانەو پىكەنپىيان بەم قسانە دات، دەرەنجام گىتوگۆيەكى زۆرى بەدواي خۇيدا ھىنا.

بەجۇرىك كۆمەلىك لىكۆلىنەو بەدواداچوونى وردى بەدواي ھىنا، بۇ وەلامى پرسىيارە ھەرە گىرنگەكان: ئايا ئەمە تۆلەي خويە، ئەگەر تۆلەي خويە بۇ بەم شىوازەو لەم كەتەو لەو ناوجەيە سەرى ھەنە.

ئەي ئەگەر تۆلەي خودا نەبىت، چ قسەيەك لەسەر ئەو ئايەتانەي قورئان دەكەن كە راستەوخۇ نەخۇشى و دەردو بەلاي وەكو تۆلەي خويەي تەفسىر كىرەتەو. ئايا كاتىك زولمۇ ستەم دەگاتە لوتكە، خوي گەورە لەسەر بەندە ستەملىكراوكانى وەدەنگ نايەت و عەزابيان بۇ نانپىرت.

ھەروا چ پەيۋەندىيەك لەنيوان نەخۇشى و تاقىكرەنەو خويەي ھەيە، ئەمەش نە تەنيا بۇ نەخۇشىيەكى وەكو كۆرۈنا، بەلكو ھەموو ئەو كارەساتنەي روودەن لە لاڧاۋو ھەرتىشقەو بروسك و بوومەلەرزەو قاتى و قىرى و برسەيتى. ئايا باشتەر نەبوو خوي گەورە رىگە لەو ئازارانە بگىرت، كاتىكىنىش روودەدات بۇ بەلەيەكان بە گىشتى دىن ئەو پىۋەرەنە چين بەلەيەكى گىشتى بەرەو رووى موقايەتى دىنپىت، ھەمووان دەگرىتەو. لەم لىكۆلىنەو دە نووسەر تىشك دىخاتە سەر باشتىر لىكەنەو تىگەيشتن بۇ ئەم نەخۇشىيەو ھاوشىۋەكانى لەژىر رۇشنايى قورئانى پىرۇزدا، ھەرۋەھا گىرنگىرەن ئەو وانانەي لىيەو ۋەردەگىرەن.

لرخى 3,000 دىنار

9 789922 632193

نوسىنگى تەفسىر

بۇ پلۇكرەنەو

ھەنلەر - شەلمى ۴۰مەترى تەبىئىت مەنارەي چۆلى

f t w i n s /TafseerOffice

+964 750 818 08 68

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com